

فصلنامه علمی پژوهش‌های فضا و مکان در شهر

دوره هشتم، پیاپی (۳۰)، بهار ۱۴۰۳

- ارزیابی اثرات ابعاد برنامه‌ریزی شهری بر ساختمان‌های پایدار با استفاده از روش پویایی سیستم (مورد مطالعه: شهرستان قائنات)
- برنامه‌ریزی مدیریت بحران زلزله در بافت‌های تاریخی با رویکرد توانمندسازی (مورد مطالعه: بافت تاریخی کاشان)
- تحلیل اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی مقاصد گردشگری منتخب بومی‌سازی استاندارد امنیت با بهره‌گیری از ایزوهای استاندارد بین‌المللی در بوم‌گردی اصفهان
- قوانین و مقررات تأثیرگذار بر ماندگاری بناهای معماری و فضاهای شهری دوران قاجار از ابتدا تا مشروطیت
- ارزیابی چندبعدی مقاصد گردشگری ایران (مورد مطالعه: شهرهای منتخب گردشگری)

نشریه علمی پژوهش‌های فضا و مکان در شهر

دوره هشتم، پیاپی ۳۰، بهار ۱۴۰۳

مدیر داخلی: الهام قاسمی	صاحب امتیاز: جهاد دانشگاهی
مدیر اجرایی: خاطره امیری	مدیر مسئول: مهدی ژیانپور
کارشناس اجرایی: ریحانه سجادی	سر دبیر: محمد مسعود
ویراستار ادبی: آیدا قویدل	دبیر تخصصی: احسان رنجبر
ویراستار انگلیسی: زهرا سادات اسماعیلیان	هیئت تحریریه:
طراح جلد و یونیرم: عرفان غلامی	نعمت‌الله اکبری، حامد بخشی، فروزنده جعفرزاده‌پور، علی حسنی،
کروکی روی جلد: زیبا آذر	زاهد شفیعی، نعمت‌الله فاضلی، ایرج قاسمی، محمود قلعه‌نویی،
صفحه آرا: جعفر خدادی	محمد مسعود، مهدی منتظرالحجه، مرتضی میرغلامی

مقالات این فصلنامه در پایگاه‌های زیر نمایه خواهد شد:

www.noormags.com

www.magiran.com

www.Civilica.com

www.ensani.ir

سایت اختصاصی: www.jspr.jdisf.ac.ir

ایمیل: jsprjdisf@gmail.com

jspr.es@acecr.ac.ir

مجموع شماره ۷۸۵۳۹ وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

شاپا چاپی: ۳۰۶۰-۶۹۸۵

شاپا الکترونیکی: ۳۰۶۰-۷۰۹۴

فهرست مقالات

ارزیابی اثرات ابعاد برنامه‌ریزی شهری بر ساختمان‌های پایدار با استفاده از روش پویایی

سیستم (مورد مطالعه: شهرستان قائنات) ۵

مرضیه امینی، سیده الهام داوری، محسن رضائی عارفی، محمد مولایی قلیچی

برنامه‌ریزی مدیریت بحران زلزله در بافت‌های تاریخی با رویکرد توانمندسازی

(مورد مطالعه: بافت تاریخی کاشان) ۳۱

علیرضا انیسی، محمدعلی زاغیان

تحلیل اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی

مقاصد گردشگری منتخب ۴۹

محدثه عطایی، حسین شریفی، سارا قبادی

بومی‌سازی استاندارد امنیت با بهره‌گیری از ایزوهای استاندارد بین‌المللی در بوم‌گردی

اصفهان ۶۳

زهراسادات اسماعیلیان

قوانین و مقررات تأثیرگذار بر ماندگاری بناهای معماری و فضاهای شهری دوران قاجار از

ابتدا تا مشروطیت ۸۳

سیما خالقیان، شیما فندهاری، مهدی سعدوندی

ارزیابی چندبعدی مقاصد گردشگری ایران

(مورد مطالعه: شهرهای منتخب گردشگری) ۹۹

زاهد شفیعی

مجله «پژوهش‌های فضا و مکان در شهر» یکی از چند تلاش سازنده برای معرفی مفهوم «شهرشناسی» و بازسازی حوزه «مطالعات شهری» در مجموعه جهاد دانشگاهی است. این هدف‌گذاری از درک یک شکاف برمی‌آید؛ شکاف میان موقعیت این حوزه در جهان و ایران. مطالعات شهری در اوایل قرن بیستم مورد پذیرش دانشگاهی قرار گرفت، و در اوایل دهه ۱۹۷۰ به سرعت گسترش یافت. برخی از صاحب‌نظران نیز بر این عقیده‌اند که حوزه مطالعات شهری هرگز تا این اندازه نیرومند نبوده است. با این وجود در سپهر علمی پژوهشی کشورمان این حوزه هنوز به رسمیت شناخته نشده و عمدتاً به یکی از رشته‌های زیرمجموعه‌اش فروکاسته شده است. مطالعات شهری بر اساس اجماع مراکز معتبر علمی در دنیا حوزه‌ای میان رشته‌ای است که اصلی‌ترین هدفش شناخت و فهم شهرها از دیدگاه‌های علمی و نظری معتبر است. این حوزه میان‌رشته‌ای انجمن‌های حرفه‌ای، مجلات و نظریات خود را دارد و عمدتاً از روش‌های علوم اجتماعی استفاده می‌کند. محققین رشته‌های شهرسازی، معماری، و طراحی شهری همچنین تاریخ، جامعه‌شناسی، جغرافیا، اقتصاد، علوم سیاسی و مردم‌شناسی بیشترین دانش مطالعات شهری را تولید کرده‌اند.

مجله «پژوهش‌های فضا و مکان در شهر» با تایید این گزاره که با وجود موضوعات نو و چالش‌برانگیزی که در قرن ۲۱ بوجود آمده است اکنون هم بهترین و هم بدترین زمان برای مطالعه شهرهاست، برای اجتناب از دامن زدن به آشفتگی نظری و روش‌شناختی موجود با تعهد به مرزهای حوزه مطالعات شهری از میان موضوعات بی‌شمار بر مطالعه «فضای شهری» متمرکز خواهد بود. مرکزیت یافتن این موضوع/مفهوم مستلزم اعتقاد به پیچیدگی شهر به عنوان یک پدیده چندوجهی با ابعاد اجتماعی، اقتصادی و محیطی است. بر این اساس تلاش شده است اعضای هیات تحریریه مجله صاحب‌نظرانی متناسب با این ابعاد باشند.

در پایان ضمن دعوت از همه محققین، صاحب‌نظران و فرهیختگان علاقه‌مند به موضوع شهر و حوزه مطالعات شهری به مشارکت مجدانه در انتشار دستاوردهای علمی‌شان، امیدوارم تلاش مجموعه جهاد دانشگاهی و گروه علمی اجرایی مجله منجر به تقویت نگاه میان‌رشته‌ای به موضوعات مختلف از جمله شهر، به رسمیت‌شناسی حوزه مطالعات شهری و مفهوم شهرشناسی و ورود ایده‌ها و رویکردهای جدید به موضوع فضای شهری باشد.

مهدی ژبانیپور

مدیر مسئول

ارزیابی اثرات ابعاد برنامه‌ریزی شهری بر ساختمان‌های پایدار با استفاده از روش پویایی سیستم (مورد مطالعه: شهرستان قائنات)

مرضیه امینی*

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

سیده الهام داوری

دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

محسن رضائی عارفی

استادیار گروه آموزش جغرافیا، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران

محمد مولایی قلیچی

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران

چکیده:

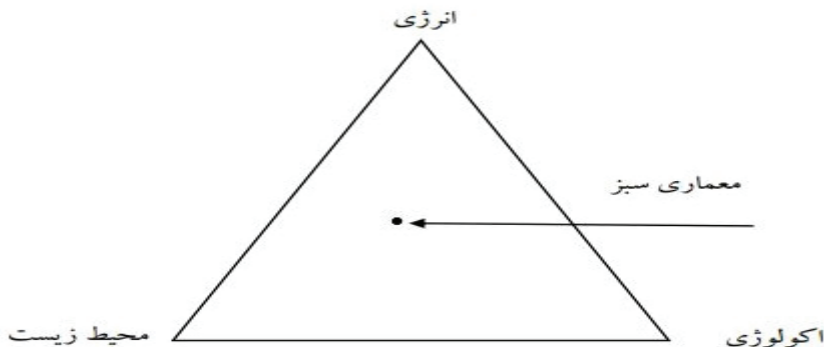
مسئله استفاده بهینه از انرژی، در عصر حاضر، مسئله‌ای ویژه و مورد توجه همگان است. در طراحی ساختمان‌های نوین با نگرش معماری سبز و درکل معماری پایدار به مسائلی، مثل صرفه‌جویی در مصرف انرژی، استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر و سازگار با محیط‌زیست و استفاده از مصالح ساختمانی همگام با محیط، توجه ویژه دارد. طراحی‌های پایدار و ارگانیک با رعایت اصول اقلیمی و استفاده از عوامل طبیعی می‌توانند از ضررهای وارد شده به طبیعت بکاهند و به معماری پایدار و انسانی دست یابند. بنابراین، هدف پژوهش حاضر بررسی و شناخت نقش ابعاد برنامه‌ریزی شهری بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات است. روش پژوهش به صورت ترکیبی از روش‌های کیفی و کمی است. در بخش کیفی با مطالعه ادبیات و پیشینه پژوهش مرتبط و همچنین از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه‌ساختاریافته با خبرگان، ابعاد مؤثر بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات شناسایی شده است. برای نمونه‌گیری، از روش گلوله‌برفی و در حجم نمونه از هفده نفر خبره از شرکت‌های معماری و استادان دانشگاه استفاده کرده‌ایم. شیوه تحلیل در بخش کمی روش پویایی سیستم و نرم‌افزار Vensim PLE 7.3.5 است. محدوده زمانی مطالعه طرح بین سال‌های ۱۳۹۲ تا ۱۴۰۳ است. یافته‌ها حاکی از آن است که عوامل برنامه‌ریزی شهری در شهرستان به پنج دسته، شامل حمل‌ونقل، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و پایداری انرژی و محیط‌زیست شهری تقسیم‌بندی شده‌اند. نتایج نشان می‌دهد ساختمان‌های پایدار بر مؤلفه‌های شهر پایدار تأثیر بسیار زیادی دارند. این ساختمان‌ها علاوه بر تأثیرات مستقیمی که بر کاهش آلودگی شهر، تولید انرژی پاک، منظر شهری و... دارند، با بالا بردن سطح دانش و توقع شهروندان بر درخواست‌ها و رفتارهای آن‌ها نیز تأثیر مستقیم دارند. کلیدواژگان: برنامه‌ریزی شهری، ساختمان‌های پایدار، محیط‌زیست، پایداری انرژی، شهرستان قائنات.

بیان مسئله

بسیاری از اهداف خود به انرژی نیاز دارند (صریحی و همکاران، ۱۴۰۱: ۳۳).

در بحث توسعه پایدار و به تبع آن معماری پایدار اینکه هر ساختمان باید با بستر و محیط طبیعی پیرامون خود تعامل داشته باشد به امری بدیهی مبدل شده است. قسمت بحث برانگیز و مورد توجه این امر چگونگی برقراری تعامل و نوع تدابیر در نظر گرفته شده برای بحث بازسازی است. این درست همان مطلبی است که سال‌ها پیش ساکنان این مرزوبوم با مهارتی ویژه از آن بهره جسته‌اند و با اجرای فنون و قواعد خاص در زمینه استفاده بهینه از انرژی و منابع طبیعی به خصوص خورشید و باد و هماهنگی با اقلیم از آن استفاده کرده‌اند. در کشورهای در حال توسعه و به ویژه کشور ایران، بهره‌گیری از انرژی‌های تجدیدپذیر، در مقایسه با کشورهای صنعتی بسیار محدود است. در حال حاضر تنها شش درصد از انرژی مورد نیاز کشور از طریق منابع تجدیدپذیر تأمین می‌شود که این میزان، ایران را در ردیف پایین‌ترین طبقه از کشورهای تولیدکننده انرژی‌های نو قرار داده است. بنابراین، با توجه به بالا بودن پتانسیل بهره‌گیری از انرژی‌های نو

رشد شهرنشینی و توسعه ساختمان‌های بلند مجتمع‌های مسکونی به نوبه خود به تولید حجم انبوهی از آلودگی منجر شده است (ذبیحی و همکاران، ۲۰۱۱: ۱۰۴). استفاده از سوخت‌های فسیلی به عنوان منبع اصلی انرژی و نگرانی‌های زیست‌محیطی ناشی از آن، مسلماً به چالش برانگیزترین مسئله قرن بیست و یکم بدل شده است. در نتیجه نیاز مبرم در بسیاری از بخش‌ها برای ارائه راه‌حل‌هایی که نگرانی‌های جهانی انرژی را برطرف کند وجود دارد (رحیمی، ۱۳۹۵: ۶). بخش ساختمان مصرف‌کننده اصلی انرژی تولیدشده در سطح جهان است. ساختمان‌ها حدود چهار درصد از کل انرژی تولیدشده را در سراسر جهان مصرف می‌کنند (shaikh et al: 2014) که به حدود سی درصد از کل انتشار CO₂ جهانی تبدیل می‌شود. به این ترتیب، تولید انرژی مصرفی ساختمان به وسیله انرژی‌های تجدیدپذیر، به میزان قابل ملاحظه‌ای در کاهش مصرف جهانی انرژی و نگرانی‌های زیست‌محیطی مرتبط کمک می‌کند. با این حال، مسئله مصرف انرژی در ساختمان‌ها بسیار چالش برانگیز است؛ زیرا ساختمان‌ها برای انجام

شکل شماره (۱): سه رأس معماری پایدار

(منبع: عباسپور، ۱۳۹۷: ۲۸)

در ایران و از سوی دیگر افزایش مشکلات اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی، همگی بیانگر نیاز مبرم ایران به مقوله پایداری در طراحی ساختمان است (زیاری و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۳۲).

امروزه برخلاف افزایش ساخت‌وساز (به‌خصوص بین سال‌های ۷۵ الی ۹۰) معماری ایران و توجه به محیط‌زیست و پایداری با سهل‌انگاری به ورطه نابودی و فراموشی کشانده شده است. با توجه به اهمیت طراحی ساختمان‌های پایدار در ایران شاهد نابسامانی‌ها و ساخت‌وسازهایی هستیم که با هدف توسعه شهری صورت گرفته است. به‌ویژه در مناطق کویری و دارای معماری غنی از جمله شهرستان قائنات، مجموعه‌ها و محلات تازه‌احداث شده فاقد ارزش‌ها و ایده‌هایی است که به‌واسطه آنها این شهرها به لحاظ غنای معماری و فرهنگی مشهور و متمایز شده‌اند. به عبارت دیگر، صورت‌های ناپایداری در بافت‌های تازه‌احداث شده لطمه‌ای جدی به سیمای پایدار این شهر وارد کرده است. از این منظر ضرورت توجه به جنبه‌ها و ویژگی‌هایی که بتواند موجبات پایداری و وحدت این بافت‌ها را فراهم کند، بسیار حائز اهمیت است. با توجه به مسائل مطرح شده ناپایداری نه تنها در زمینه‌های زیست‌محیطی، بلکه در ابعاد دیگر پایداری، چون ابعاد اجتماعی و اقتصادی نیز مشهود است (افضلیان، حسن‌زاده راد، ۱۳۹۶: ۲). بهترین راه حل جهت حرکت به سمت بهره‌وری انرژی ساختمان در کنار توسعه امکان تولید انرژی پاک و تجدیدپذیر است (Kumar et al, 2022: 5). بنابراین، هدف پژوهش حاضر، تحلیل عوامل مؤثر در برنامه‌ریزی شهری با رویکرد ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی به روش سیستم داینامیک است تا علاوه بر شناخت عوامل مؤثر بر توسعه شهری پایدار

نوع تأثیرگذاری آن‌ها بر یکدیگر مبتنی بر ویژگی‌های ساختمان پایدار بررسی شود.

مبانی نظری

طراحی پایدار

در تعاریف مطرح شده برای طراحی پایدار گاهی بیشتر بر ایده پایداری محیطی در ارتباط با معماری تأکید می‌شود:

ساختمان پایدار ساختمانی است که کمترین تأثیرات ناسازگار بر محیط طبیعی را در طول عمر ساختمان و استقرار منطقه‌ای و جهانی دارد (کسمایی و همکاران، ۱۳۹۰: ۲). شکل شماره (۱) سه رأس اساسی معماری پایدار را نشان می‌دهد.

در تعاریف مطرح شده برای طراحی پایدار گاهی بیشتر بر ایده پایداری محیطی در خصوص معماری تأکید می‌شود. مثلاً در این تعریف چنین آمده است: «ساختمان پایدار ساختمانی است که کمترین تأثیرات ناسازگار بر محیط طبیعی را در طول عمر ساختمان و استقرار منطقه‌ای و جهانی دارد (سایت انرژی پایدار، ۱۳۹۶). بنابراین، هدف ساختمان پایدار این است که به‌واسطه بهره‌وری صحیح از انرژی و منابع طبیعی تأثیر سوء خود را بر محیط‌زیست کاهش دهد (کیومرثی و احمدی پور، ۱۳۸۰: ۳۴).

معماری پایدار

براساس طرح OECD، بناهای پایدار بناهایی تلقی می‌شوند که کمترین تأثیرات مخرب را بر محیط‌های ساخته‌شده (مصنوع) و طبیعی مجاور و بلافصل خود و نیز ناحیه اطرافشان و همچنین زمینه کلی خود داشته باشند. ساختمان‌های پایدار به تمام چرخه حیات ساختمان محیط باکیفیت، کارکرد مطلوب و آینده توجه می‌کند (زندیه و همکاران، ۱۳۸۹: ۵۶). توسعه پایدار در خصوص فعالیت‌های ساختمانی و محیط

ساخته شده، اغلب ساختمان پایدار یا ساختار پایدار نامیده می شود. بخش ساختمان یکی از بزرگ ترین بخش های اقتصادی و اجتماعی در اروپاست. بخش ساختمان و محیط ساخته شده به عنوان دو حوزه کلیدی در توسعه پایدار جهانی مطرح شده اند (CIB, 1999).

معیارهای برنامه ریزی فضایی پایدار

موضوع اصلی برنامه ریزی فضایی کاربرد زمین و توسعه ساختمان ها و زیرساخت هاست. در ادبیات توسعه شهری پایدار و برنامه ریزی فضایی در کشورهای صنعتی به پنج عنصر اصلی تأکید شده است:

۱. کاهش سرانه مصرف و نشر انرژی در عرصه (شهر، شهرداری یا منطقه به سطحی سازگار با معیارهای بوم شناختی برای توسعه پایدار در سطحی جهانی)؛

۲. به حداقل رساندن تبدیل و دست اندازی به عرصه های طبیعی اکوسیستم ها و منابع خاک برای تولید غذا؛

۳. به حداقل رساندن مصرف مواد ساختمانی مضر از نظر محیطی؛

۴. جایگزینی جریان های باز که در آنها منابع طبیعی به زباله تبدیل می شوند با چرخه های بسته که به میزان بیشتری به منابع محلی وابسته اند.

۵. محیطی خوب برای ساکنان شهر، بدون آلودگی و آسیب صوتی به سلامت ساکنان و با عرصه های سبز کافی برای فرصت دادن به جمعیت برای تجربه و برقراری ارتباط احساسی با طبیعت است (نس، ۲۰۰۰: ۳).

محیط زیست پایدار شهر در راستای نظریه توسعه پایدار شهری برای حل مشکلات شهرها ارائه شده است. نظریه توسعه پایدار شهری، اصل بحث های طرفداران محیط زیست درباره مسائل زیست محیطی

به خصوص محیط زیست شهری است که به دنبال نظریه توسعه پایدار برای حمایت از منابع ارائه شده است (خلج امیرحسینی، ۱۴۰۰: ۳). بنابراین، تفکر پایدار در معماری، برخورداری از نگرش جامع و فرانگر و یکپارچه را نسبت به مسائل محیط ضروری می نماید و این جامعیت و یکپارچگی در عمل، یعنی در نحوه تصمیم سازی های فرایند معماری نیز باید لحاظ شود (مشهدی و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۵۸). ساختمان های سازگار با محیط زیست، محیط های سالم و قابل سکونت را برای ساکنان خود فراهم می آورند. در نگرش بروتلند، بر ضرورت پیگیری رویکرد جدید و مبتنی بر تفکر پایداری، در حوزه های مختلف طراحی (شامل طراحی محصولات صنعتی، سیستم های خدماتی و محیط زیست) اشاره شده است (ولی الهی و مطیع بیرجندی، ۱۳۸۹، ۳).

براین اساس، طراحی ساختمان ها بر پایه نظریه توسعه پایدار بر کارایی فرآیند و محصول طراحی از منظر زیست محیطی و اقتصادی تأکید می کند و حساسیت را نسبت به جنبه های مختلف مسائل محیط در طراحی لازم می داند. در طراحی پایدار طبیعت به عنوان الگوی یک نظام ماهیتاً پایدار، الگو و مبنای اصلی طراحی به حساب می آید (بهزادپور و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۶۵).

براین اساس، آنچه مدنظر است، الگو برداری از سامانه های زیستی طبیعت و بوم سامانه هاست. طراحی با طبیعت بدین معناست که خاستگاه اصلی ایده های طراحی از شناخت فرایندها و الگوهای بوم شناختی طبیعت نشئت بگیرد (رضی، ۱۳۹۸: ۳۹۸). این به معنای شناخت دقیق و موشکافانه نظام های طبیعت است (افراخته، ۱۴۰۱: ۴). در این نگرش تمامی سیستم بیش از آنکه بر تقسیم و تبدیل یک ساختار به اجزای آن تأکید داشته باشد، بر شناخت روابط میان

جدول شماره (۱): عوامل مؤثر بر برنامه ریزی شهری

عوامل	منبع	واحد
افزایش کمیت و کیفیت سیستم حمل و نقل عمومی	Baig and et al. (2022) Palit and et al. (2022) Tamannaei et al. (2021)	DMNL
مناسب سازی و افزایش مسیر راه عابر پیاده	Soliz and Pérez-López (2022)	DMNL
طراحی و پیاده سازی شبکه حمل و نقل گسترده	Lindkvist and Melander(2022) Cerin and et al. (2022) de Koning et al. (2022) Richter et al. (2022)	DMNL
جاده های مخصوص دوچرخه	Timpabi et al. (2022) Gonzalez-Calderon et al. (2022)	Km
سیاست های بازآوری زباله و کاهش زباله	Deme et al. (2022) Zeng et al. (2022) Nalon et al. (2022) Mallick et al. (2021) Bénard and Malet-Damour(2022) Guo et al. (2022) Gusheva et al. (2022) Roy et al. (2022)	DMNL
جمعیت	Song et al. (2021) Zhao et al. (2022) Higuera-Castillo et al. (2022) Chen et al. (2022)	NUM
گسترش امکانات درمانی و رفاهی	Liu et al. (2022)	DMNL
گسترش تأسیسات عمومی و آموزشی	Liu et al. (2022)	DMNL
فرصت هایی برای انتخاب های مختلف مسکن	Unni and Anjali(2022) Hsu et al. (2021) Shooshtarian et al. (2021) Fatti(2022) Ezennia(2022) Khan et al. (2020)	DMNL
آسایش بصری	Bakmohammadi and Noorzai(2020) Nitidara et al. (2022) Cureau et al. (2022)	DMNL
آسایش شنوایی	Cosola et al. (2022)	DMNL
رضایت از کیفیت زندگی شهروندان	Wu et al. (2022) Han and Kim(2021) Giannico et al. (2021) Huang et al. (2022) ElBarachi et al. (2022) Zhu and Alamsyah(2022)	DMNL
امکانات جامعه محلی	McShane and Coffey(2022) Otamendi-Irizar et al. (2022) Di Maddaloni and Sabini(2022)	DMNL

عوامل	منبع	واحد
کاهش هزینه‌های انرژی	Cascone(2022) Chien(2022) Rubio et al. (2021) Bai et al. (2022) Borén(2020)	Billion Rials
کاهش هزینه‌های تعمیر و نگهداری خطوط انتقال انرژی	Rubio et al. (2021) Fulcher et al. (2022)	DMNL
کاهش سرمایه مورد نیاز تأمین انرژی	White et al. (2021) Zhang et al. (2022) Mastrocinque et al. (2022)	DMNL
تأمین مسکن اجتماعی	Unni and Anjali(2022) Hsu et al. (2021)	DMNL
استفاده فعال از انرژی طبیعی با استفاده از انرژی خورشیدی/بادی	Tao et al. (2022) Xue et al. (2022) Marti-Ballester(2022) Zhou and Li(2022) Madaleno et al. (2022) Yang et al. (2022) Jaiswal et al. (2022) Maji et al. (2022) Khan et al. (2022) Msigwa et al. (2022) Teng et al. (2022)	kilowatt/Hours
طراحی مبتنی بر بهره‌وری انرژی	Ruojue et al. (2021) Wang et al. (2022) Murshed et al. (2022) Lopez-Leyva(2022) Zakari et al. (2022) Adnoui et al. (2022)	DMNL
ساخت‌وساز با در نظر گرفتن چرخه عمر ساختمان	Esteghamati et al. (2022) Kaoula et al. (2022) Braulio-Gonzalo et al. (2022) OTokede et al. (2022)	DMNL
افزایش قابلیت اطمینان	Salim et al. (2021) Alkathairi et al. (2021)	DMNL
پیشگیری از جزیره گرما و معابر باد شهری	Juan et al. (2021)	DMNL
کاربری زمین	Lu et al. (2022) Enoh et al. (2022) Adenle et al. (2022) Wang et al. (2022)	DMNL
توجه به منظر شهری	D'Adamo et al. (2022) Huseynov(2011) Elavarasan et al. (2021) Rześny-Cieplińska et al. (2021)	DMNL
استفاده کارآمد از زمین	Lu et al. (2022) Enoh et al. (2022) Adenle et al. (2022) Wang et al. (2022)	DMNL

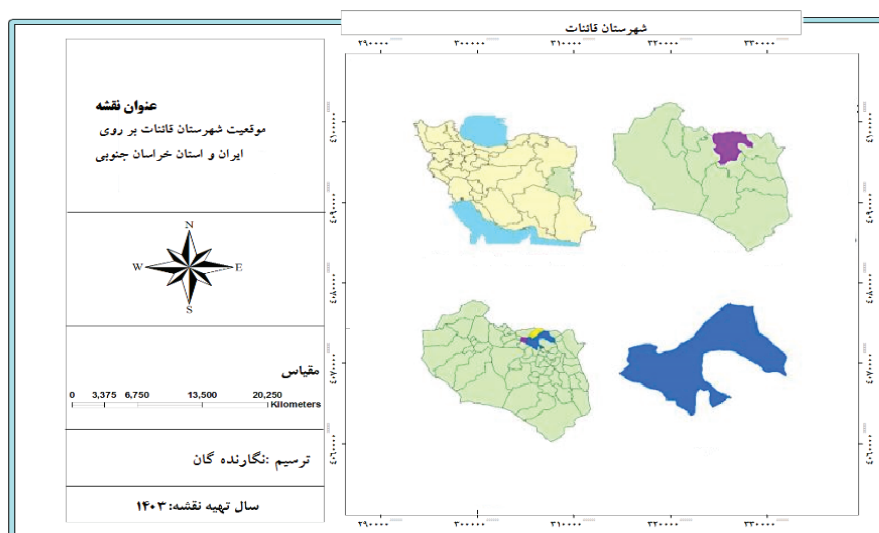
واحد	منبع	عوامل
DMNL	Sun et al. (2022) Lak et al. (2021) Palumbo et al. (2021) Cueva et al. (2022) Elliot et al. (2022)	حفظ اکوسیستم شهری
DMNL	Taherkhani et al. (2021) Yin et al. (2022)	احیای مناطق شهری آسیب‌دیده
Km	Kuklina et al. (2021) Shekhar and Aryal(2019)	فضاهای سبز و دوست‌دار آب
DMNL	Song et al. (2019) Wong(2022) Thakur(2022)	اقدامات پیشگیرانه برای تأسیسات آلوده
DMNL	Lucchi and Buda(2022) Xi et al. (2022) Pereira and Baró(2022) Wang et al. (2022)	استفاده از مصالح سبز
DMNL	Deme et al. (2022) Zeng et al. (2022) Nalon et al. (2022) Mallick et al. (2021) Bénard and Malet-Damour(2022) Guo et al. (2022) Gusheva et al. (2022) Roy et al. (2022) Zhang et al. (2022)	مدیریت مواد زائد و زباله‌های شهری
DMNL	Khalil et al. (2021) Li et al. (2022)	ملاحظات در کاهش منابع
DMNL	Pereira and Baró(2022) Wang et al. (2022)	تأمین مواد از منابع بومی

مسائل و مقررات داخلی و خارجی و طراحی الزامات زیست‌محیطی، بررسی قوانین داخلی و خارجی، مقررات و استانداردهای بین‌المللی و داخلی و ارزیابی «نقاط قوت و ضعف هر یک در خصوص ارائه پیش‌نویس الزامات زیست‌محیطی ساختمان را اجرا کردند. ملازاده یزدانی (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان «بررسی انتقادی سیستم‌های ساختمان سبز با نگاهی به سیستم‌های رتبه‌بندی مختلف جهانی» که در مجموع ۱۲ معیار از جمله انرژی را برای ارزیابی ساختمان‌های سبز یا پایدار مطرح می‌کند، بحث کرده است. کیفیت هوا و مواد داخل ساختمان تمرکز اصلی در سیستم‌های رتبه‌بندی سبز است. در تهیه آیین‌نامه باید به این موارد

اجزا با یکدیگر و با کل سیستم محیط تأکید می‌کند (توکلی و راسخی، ۱۳۹۸: ۴). در طراحی پایدار، اهداف مشخص طراحی به‌منظور کارکرد محیطی پروژه از جنبه‌های زیست‌محیطی، اقتصادی و اجتماعی-فرهنگی با استفاده از رویکردی سیستمی تبیین و مدیریت می‌شوند. علاوه بر این، تأثیراتی که فضا به‌عنوان محیط زیستی بر کاربران و ساکنان خود دارد و همچنین تأثیرات ساکنان بر محیط زیستی که در آن زندگی می‌کنند، قابل بررسی و مدیریت است (جلیلی و همکاران، ۱۳۹۹: ۳).

پیشینه پژوهش

آذری و همکاران (۱۳۹۴)، در پژوهشی با عنوان «بررسی

نقشه موقعیت شهرستان قائنات در ایران و استان خراسان جنوبی
(منبع: ترسیم نگارنده)

توجه شود. غفاری و عباسیان جهرمی (۱۳۹۸)، در پژوهشی با عنوان «ارزیابی شرایط عمومی پیمان از منظر تطابق با مفاهیم ساختمان سبز یا پایدار» با ارائه راهکارهایی به منظور بهبود آن به عنوان پرکاربردترین قانون حاکم بر پروژه‌های کشور از نظر سازگاری با اهداف ساختمان پایدار پرداخته است.

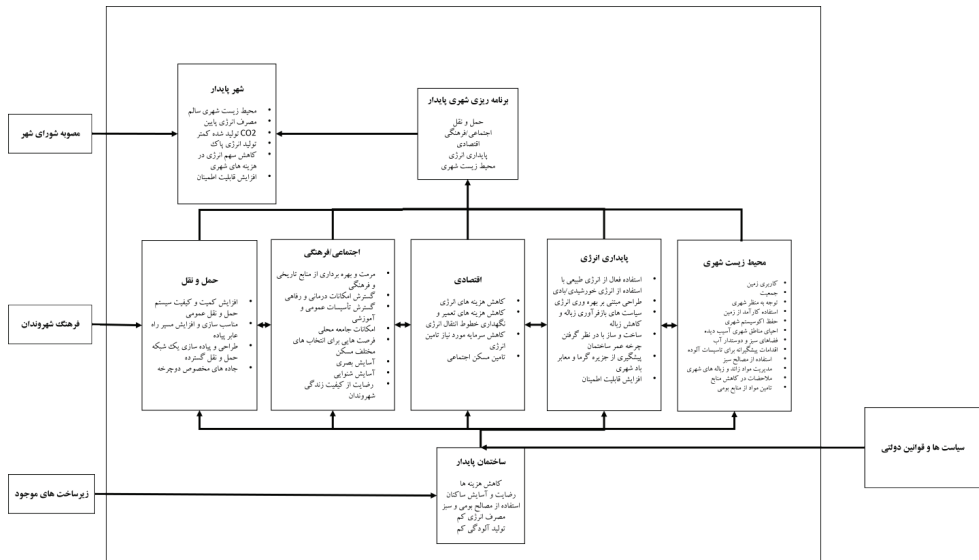
سان و همکاران^۱ (۲۰۱۶)، به طور کلی، طراحی، اجرا و توسعه قوانین ساختمانی در چین، ایالات متحده و اتحادیه اروپا را بر صفره جویی در انرژی و کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، در هر متر مربع مساحت ساختمان، سنجش عملکرد ساختمان با ارائه توصیه‌هایی در مورد دوام و استفاده از منابع و انرژی‌های تجدیدپذیر به عنوان عوامل اصلی و تعیین‌کننده در شکل‌گیری این کدها دانسته‌اند. علاوه بر این محاسبات به این نتیجه رسیده‌اند

که تا سال ۲۰۳۵، قوانین ساختمانی در بخش انرژی در ایالات متحده مصرف انرژی برای گرمایش، سرمایش، گرمایش آب و روشنایی در ساختمان‌های تجاری را تا ۵٪، ۲۰٪، ۱۵٪ و ۱۶٪ کاهش می‌دهد.

کوان و لی (۲۰۱۸)، سیستم طبقه‌بندی ساختمان‌های سبز در کشورهای مختلف و طبقه‌بندی آن‌ها را بر اساس عملکرد، کیفیت محیط داخلی، بهره‌وری و مصرف انرژی توسط گروهی از پژوهشگران بررسی کرده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که شرایط مبتنی بر عملکرد رایج‌تر است.

اوبافمی و همکاران (۲۰۱۹)، در پژوهشی با عنوان «بررسی نیچریه»، یکی از کشورهایی که رشد جمعیت جهانی در آن بالاست و تقاضای مسکن در آن رو به افزایش است و همچنین فقدان استانداردهای داخلی در زمینه ساختمان سبز، پیشنهادی را برای گنجاندن معیارهای پایداری در مقررات ملی برای انطباق بخش،

1. Sun al et

شکل شماره (۲): ابعاد مؤثر بر برنامه ریزی شهری مبتنی بر ساختمان های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی (منبع: ترسیم نگارنده)

پژوهشگران و تصمیم گیرندگان در زمینه توسعه پایدار و طراحی آئین نامه ها استفاده شود.

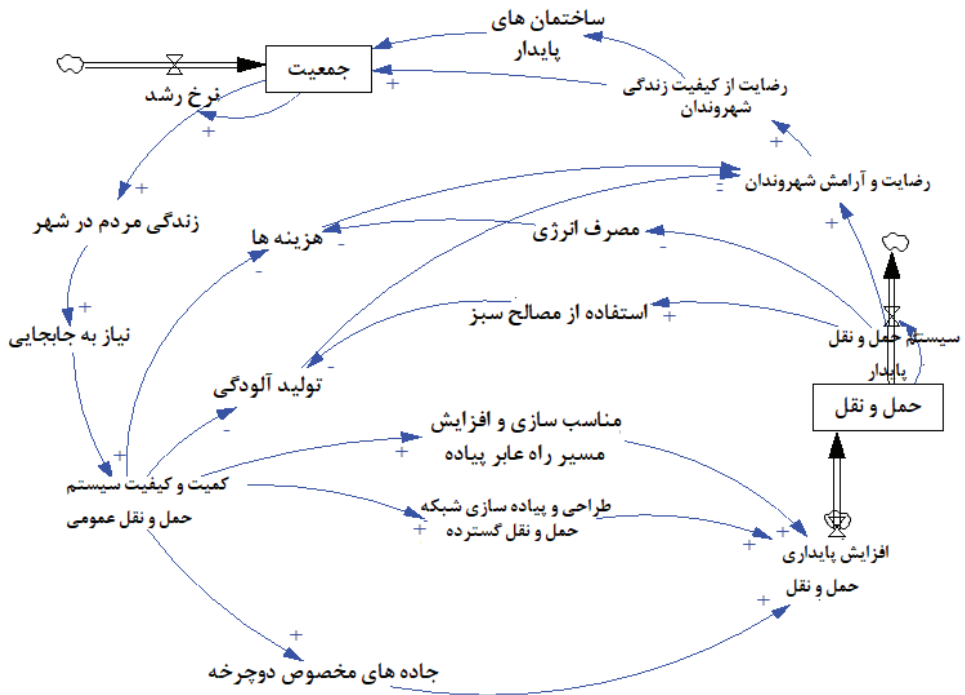
مطالعه موردی

شهرستان قائنات دومین شهرستان پرجمعیت استان خراسان جنوبی به مرکزیت شهر قائنات در شرق ایران قرار دارد و از شرق به شهرستان زیرکوه، از شمال به استان خراسان رضوی، از غرب به شهرستان سراپان و از جنوب به شهرستان های درمیان و بیرجند محدود شده است. شهرستان قائنات دارای سه بخش به نام های مرکزی، سده و نیم بلوک، پنج شهر به نام های قائن، اسفدن، آرن شهر، خضری، دشت بیاض و نیم بلوک و تعداد هشت دهستان و ۱۶۹ روستاست. وسعت شهرستان بیش از ۷۵۰۲ کیلومتر مربع و براساس سرشماری سال ۱۳۹۵ جمعیت آن ۱۱۶۰۱۸۱ نفر برآورد شده است. همچنین قرار گرفتن شهرستان در

کشور به الگوی توسعه ساخت و ساز سبز یا پایدار تبدیل شده است.

نوروزی و سوری^۱ (۲۰۲۰)، در پژوهشی با عنوان «ارائه سازوکاری جهت مقیاس پذیری آئین نامه ها در راستای معیارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی با مطالعه استانداردهای مختلف ارزیابی» بررسی و ارائه سازوکاری برای مقیاس پذیری آئین نامه ها در راستای معیارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی و شناسایی و تحلیل استانداردهای مختلف ارزیابی مرتبط با پایداری بوده است. یافته ها به اهمیت پایداری در طراحی و اجرای آئین نامه ها تأکید کرده است و بررسی استانداردهایی مانند ISO، LEED و BREEAM که می توانند به عنوان مبنایی برای ارزیابی استفاده شوند. این پژوهش می تواند به عنوان مرجعی مفید برای

1. Norouzi & Sori

شکل شماره (۴): حلقه سیستم حمل و نقل عمومی (تأثیر ساختمان های پایدار بر حمل و نقل عمومی)
 (منبع: برگرفته از یافته های پژوهش، ۱۴۰۳)

روش نمونه گیری گلوله برفی انتخاب و مصاحبه هایی با آنها برای شناسایی ابعاد مؤثر بر برنامه ریزی شهری بر ساختمان های پایدار انجام شده است. سپس این عوامل شناسایی شده را گروه مرجع با استفاده از روش کمی و با رویکرد پویایی سیستم بررسی کرده اند. یافته های پژوهش نیز با استفاده از نظر خبرگان، اعتبارسنجی و نهایی شده است. در نهایت، با استفاده از روش پویایی سیستم ها، مدلی جهت بیان نحوه به کارگیری عملیاتی مفاهیم بیان شده ارائه شد.

در مدل سازی کیفی نمودارهای حلقه های علی ترسیم می شود. در مرحله مدل سازی کمی سیستم پویا شبیه سازی می شود و در آن نمودار ورودی ها و

بالادستی در حوزه منطقه بندی و همچنین مصاحبه های نیمه ساختاریافته، به شناسایی، تحلیل و گزارش الگوها (مضامین) در داده های کیفی پرداخته شده است. سپس مضامین استخراج شده از نظر خبرگان بررسی می شود. در شکل شماره (۲)، مدل مفهومی پژوهش ترسیم شده است. پژوهش حاضر از چهار فاز تشکیل شده که عبارت است از مدل سازی کیفی، مدل سازی کمی، تست مدل و آزمایش. بنابراین، با توجه به نوپا بودن ساختمان های پایدار در شهر قانان از ۱۷ نفر خبره از شرکت های معماری و استادان دانشگاه در حوزه های معماری و تولید انرژی های تجدیدپذیر که حداقل پنج سال تجربه حضور در فرآیند طراحی و ساخت ساختمان های پایدار در ایران را داشته اند، به

جدول شماره (۲): تعرفه پایه برق منطقه ۲ گرمسیری

قیمت پایه هر کیلووات ساعت (ریال)										متوسط انرژی مصرفی ماهانه (کیلووات ساعت در ماه)
سال ۱۴۰۲	سال ۱۴۰۱	سال ۱۴۰۰	سال ۱۳۹۹	سال ۱۳۹۸	سال ۱۳۹۷	سال ۱۳۹۶	سال ۱۳۹۵	سال ۱۳۹۴	سال ۱۳۹۳	
۱۵۰۰	۱۲۰۰	۴۴۳	۴۴۳	۴۴۳	۳۳۶	۳۳۶	۳۳۰	۱۳۶	۱۲۴	۰ تا ۱۰۰۰
۲۲۰۰	۱۸۰۰	۱۰۰۴	۱۰۰۴	۱۰۰۴	۷۶۳	۷۶۳	۷۵۰	۱۵۱	۱۳۷	مازاد بر ۱۰۰۰ تا ۲۰۰۰
۲۸۰۰	۲۴۰۰	۱۷۰۷	۱۷۰۷	۱۷۰۷	۱۲۹۷	۱۲۹۷	۱۲۷۵	۱۶۴	۱۴۹	مازاد بر ۲۰۰۰ تا ۳۰۰۰
۳۵۰۰	۳۰۰۰	۲۱۰۸	۲۱۰۸	۲۱۰۸	۱۶۰۲	۱۶۰۲	۱۵۷۵	۶۸۲	۶۲۰	مازاد بر ۳۰۰۰ تا ۳۵۰۰
۴۲۰۰	۳۶۰۰	۲۵۱۲	۲۵۱۲	۲۵۱۲	۱۹۰۸	۱۹۰۸	۱۸۷۶	۱۲۲۸	۱۱۱۶	مازاد بر ۳۵۰۰ تا ۴۵۰۰
۴۸۰۰	۴۲۰۰	۲۷۱۰	۲۷۱۰	۲۷۱۰	۲۰۵۹	۲۰۵۹	۲۰۲۵	۱۵۶۹	۱۴۲۶	مازاد بر ۴۵۰۰ تا ۶۰۰۰
۵۵۰۰	۴۸۰۰	۲۹۱۳	۲۹۱۳	۲۹۱۳	۲۲۱۳	۲۲۱۳	۲۱۷۶	۱۸۴۱	۱۶۷۴	مازاد بر ۶۰۰۰
قیمت پایه برای یک کیلووات ساعت (ریال)										
۴۷۰۵	۴۲۱۵	۲۷۰۸	۲۷۰۸	۲۷۰۸	۲۳۶۵	۲۳۶۵	۲۳۲۵	۱۳۶	۱۲۴	یک کیلووات

جریان‌هایی^۱ که ورودی‌ها را تغییر می‌دهد، ترسیم شده است. در مرحله بعد، این مدل با داده‌های موجود منطبق می‌شود. در صورت کسب نمره مورد نظر، این مدل برای تجربیات و تجزیه و تحلیل سیستم به کار گرفته خواهد شد. در این پژوهش از نرم‌افزار Vensim PLE 7.3.5 برای شبیه‌سازی مدل داینامیک استفاده شده است. در ادامه، به زیرسیستم‌های مدل و سناریوهای برگرفته از آن و نتایج سناریوها می‌پردازیم.

یافته‌های پژوهش

توسعه مدل عوامل مؤثر بر برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی

در جلسه گروه مرجع، ابعاد مؤثر بر برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی به پنج حوزه حمل و نقل، اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی، پایداری انرژی و محیط‌زیست

شماره (۳) توضیح داده‌ایم.

شهری تقسیم شده است. برای بررسی رفتار مدل فرض می‌کنیم که عوامل مؤثر بر برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی در بازه زمانی دربرگیرنده بیست آزمون است. در این مقاله به منظور اختصار، بر نمودار انباشت جریان و زیرسیستم‌های مختلف تمرکز و توضیح مفصل نمودار حلقه علی حذف شده است. وجود ساختمان‌های پایدار به عنوان اولین اقدام در راستای ایجاد شهری پایدار در شهرستان قائنات مد نظر قرار گرفته است که در مدل پیشنهادی استفاده از نحوه تأثیرگذاری عوامل مؤثر بر برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی به روش سیستم داینامیک ارائه شده از چهار زیرسیستم اصلی تشکیل شده است. متغیرهای اساسی زیرسیستم‌ها و نمودارها را در شکل

شماره (۳) توضیح داده‌ایم.

1. Stock flow diagram

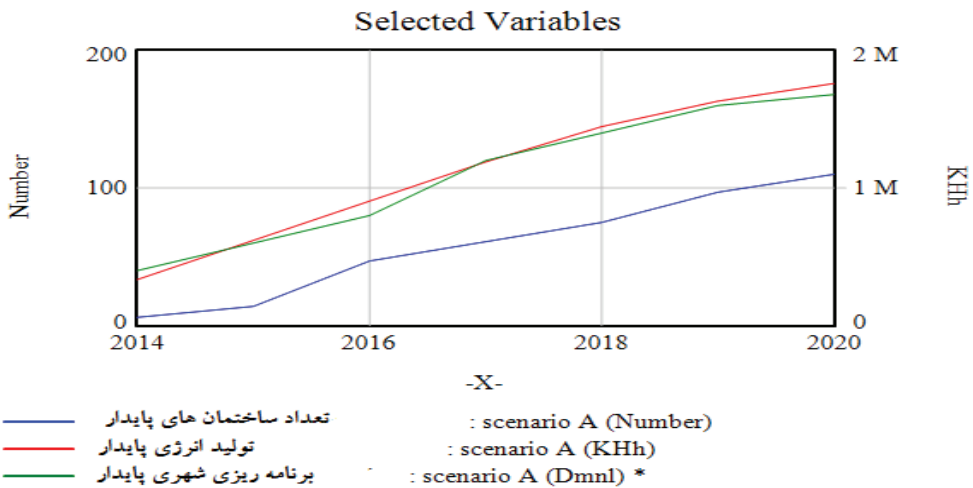
جدول شماره (۳): تقاضاهای واقعی در مقایسه با تقاضاهای شبیه‌سازی شده

	Unit	۲۰۱۴	۲۰۱۵	۲۰۱۶	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	۲۰۲۲
هزینه‌های واقعی	MR (billion Rial)	۲۳۴	۵۳۵٫۱	۷۸۹٫۵	۱۰۲۶	۱۲۲۸	۱۳۴۲	۱۴۰۸٫۱	۱۷۶۱	۱۹۱۲
هزینه شبیه‌سازی شده	MR (million Rial)	۲۲۷	۵۲۸	۷۷۲٫۵	۹۸۶	۱۱۸۶	۱۲۸۵	۱۳۶۹	۱۷۵۳	۱۹۰۱
خطا	%	۲٫۹۹	۱٫۳۳	۲٫۱۵	۳٫۸۹	۳٫۴۲	۴٫۲۴	۲٫۷۷	۳٫۱۵	۲٫۴۱
انرژی تولیدشده واقعی	KW	۳۳۵۰۰۰	۶۲۰۰۰۰	۹۰۵۰۰۰	۱۱۹۰۰۰۰	۱۴۴۷۰۰۰	۱۶۳۲۰۰۰	۱۷۶۰۰۰۰	۱۸۷۰۰۰۰	۱۹۵۰۰۰۰
انرژی تولیدشده شبیه‌سازی شده	KW	۳۲۶۷۰۰	۵۹۲۰۰۰	۸۷۶۰۰۰	۱۱۶۵۰۰۰	۱۳۸۲۰۰۰	۱۵۷۱۰۰۰	۱۶۷۵۰۰۰	۱۷۹۲۰۰۰	۱۹۴۳۰۰۰
خطا	%	۲٫۴۷	۴٫۵۱	۳٫۲	۲٫۱	۴٫۴۹	۳٫۷۳	۴٫۸۳	۳٫۵۹	۴٫۷۱
قیمت انرژی تولیدشده واقعی	MR	۱۰۵۳	۱۶۶۷	۲۳۶۸	۳۱۵۸	۳۸۶۰	۴۵۶۱	۴۹۱۲	۵۱۷۹	۵۴۶۳
قیمت انرژی تولیدشده شبیه‌سازی شده	MR	۱۰۰۲	۱۶۳۲	۲۲۹۷	۳۱۱۰	۳۷۸۵	۴۵۰۱	۴۶۶۷	۴۸۹۲	۵۲۴۱
خطا	%	۴٫۸۴	۲٫۰۹	۲٫۹	۱٫۵۲	۱٫۹	۱٫۳	۴٫۹۸	۲٫۶۷	۴٫۱۶
قابلیت اطمینان واقعی شبکه	Number of errors	۱۸۳	۱۵۴	۱۱۷	۷۹	۴۱	۲۲	۲۱	۱۸	۱۲
قابلیت اطمینان شبیه‌سازی شده شبکه	Number of errors	۱۷۸	۱۴۹	۱۱۴	۷۶	۳۹	۲۱	۲۰	۱۷	۱۱
خطا	%	۲٫۸	۳٫۲۵	۲٫۵۶	۳٫۷۹	۴٫۸۷	۴٫۵۴	۴٫۶۲	۴٫۳۴	۴٫۶۸

(منبع: برگرفته از یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

در ساختمان‌های پایدار می‌شود. در دو حلقه مثبت سوم و چهارم، ساختمان‌های پایدار با تولید انرژی پاک و مصرف بهینه انرژی باعث کاهش مصرف انرژی در شهر می‌شوند که در نهایت، به کاهش تولید دی اکسید کربن و آلودگی تولیدشده منجر می‌شود. این امر با افزایش آسایش و رضایت از زندگی شهروندان همراه است. این رضایت سبب افزایش استقبال از ساختمان‌های پایدار و تمایل مردم روستاها و شهرهای اطراف به زندگی در شهرستان قائنات می‌شود.

حلقه‌های افزایش و کاهش آلودگی کربن دی اکسید را در شهر قائنات نشان می‌دهد. به این ترتیب که در حلقه‌های منفی اول و دوم جمعیت ساکن شهر سبب افزایش مصرف انرژی در ساختمان‌ها و همچنین افزایش نیاز به جابه‌جایی با وسایل نقلیه و باعث افزایش انرژی مصرفی شهر می‌شود. این افزایش باعث افزایش تولید دی اکسید کربن و تولید آلودگی و کاهش راحتی و رضایت از زندگی شهروندان می‌شود. این کاهش رضایت باعث تمایل هرچه بیشتر شهروندان به زندگی

شکل شماره (۸): نتایج شبیه‌سازی مدل پژوهش در سناریوی A
(منبع: برگرفته از یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

علاقه به استفاده از ساختمان‌های پایدار در شهر قاننات افزایش می‌یابد. در حلقه‌های دیگر، ساختمان پایدار با تأثیر مثبت بر فضاهای سبز و دوست‌دار آب و بازسازی مناطق آسیب‌دیده شهری باعث افزایش توجه به منظر شهری می‌شود که بر تقویت محیط‌زیست شهری تأثیر مثبت دارد. نتیجه آن افزایش حفظ اکوسیستم شهری و همچنین افزایش احساس راحتی و رضایت شهروندان و نیز علاقه به استفاده بیشتر از ساختمان‌های پایدار است. در حلقه آخر این زیرسیستم ساختمان‌های پایدار با تأثیر مثبت بر کاربری زمین باعث افزایش استفاده درست از زمین در شهر قاننات می‌شود که این امر به علاقه بیشتر شهروندان به استفاده از ساختمان‌های پایدار و سکونت در آنها منجر می‌شود.

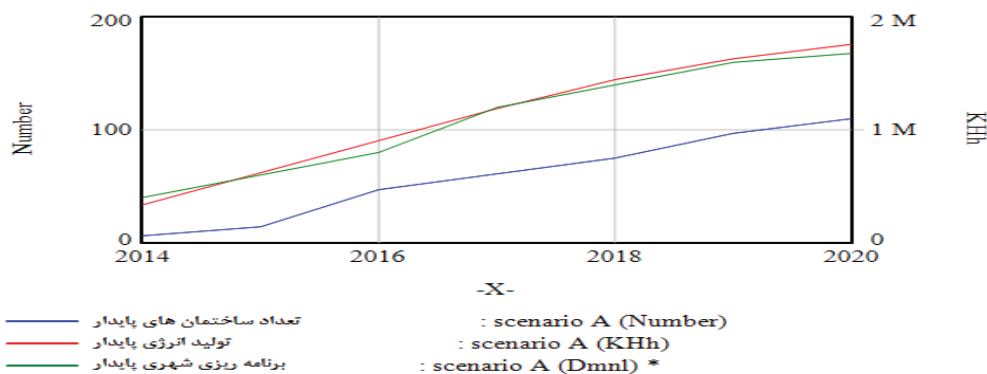
رفتار مدل^۱

برای بررسی رفتار مدل فرض می‌کنیم که ساختمان‌های پایدار بر برنامه‌ریزی شهری تأثیر دارد. رابطه بین

محیط‌زیست شهری

همان‌طور که در شکل شماره (۶) نشان دادیم، در زیرسیستم محیط شهری به بررسی نحوه تأثیرگذاری مؤلفه‌های ساختمان پایدار بر تقویت محیط‌زیست شهری در شهرستان قاننات پرداخته شده است. حلقه‌ها نشان می‌دهند که نیاز به جابه‌جایی و مصرف انرژی ساختمان‌ها متأثر از تعداد ساکنان شهر بر تولید آلودگی تأثیر مثبت دارند که سبب کاهش تقویت محیط‌زیست شهری می‌شود و کاهش حفظ اکوسیستم شهری را به همراه دارد که منتج به کاهش احساس راحتی و رضایت شهروندان می‌شود. در حلقه‌های بعدی، ساختمان پایدار با تأثیر مثبت بر استفاده بهینه از انرژی، تولید انرژی پاک، مدیریت پسماند و پسماند شهری، تأمین مصالح از منابع محلی و استفاده از مصالح سبز باعث کاهش آلودگی در شهر می‌شود که تقویت محیط‌زیست شهری را به همراه دارد و متأثر از آن حفظ اکوسیستم شهری تقویت و این امر باعث افزایش احساس راحتی و رضایت شهروندان می‌شود. در نتیجه

1. Model validation and simulation analysis

شکل شماره (۹): ارزیابی مدل با در زمان‌های ۲۰، ۳۰ و ۵۰ ساله

(منبع: برگرفته از یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

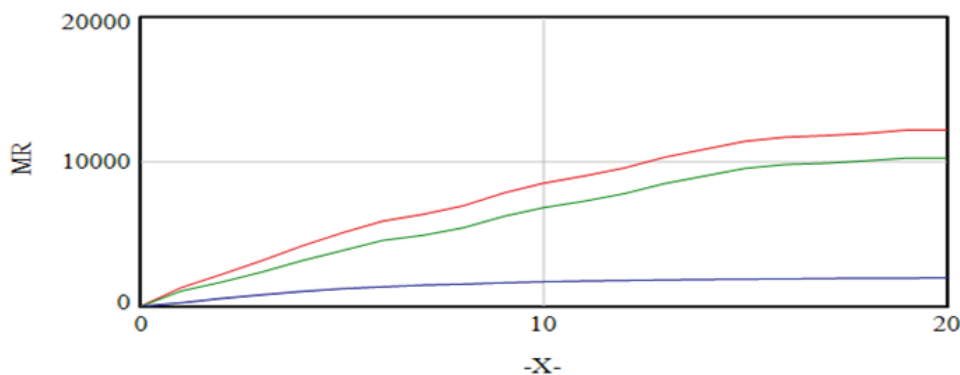
در دوره ۲۰۱۴ تا ۲۰۲۰ نشان می‌دهد. همان‌طور که در جدول شماره (۳) نشان داده‌ایم، نتایج شبیه‌سازی شده مدل تفاوت معنی‌داری با مقادیر واقعی مصرف ندارد. خطای بین مقدار شبیه‌سازی (از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۴) و داده‌های تاریخی از ۰ تا ۵٪ متغیر است که نشان می‌دهد مدل می‌تواند نتایج قابل اعتمادی ارائه دهد.

نتایج اجرای مدل توسط نرم‌افزار ونسیم در شکل شماره (۸) نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌کنید، طراحی و استفاده از ساختمان‌های پایدار سبب کاهش آلودگی زیست‌محیطی با افزایش تولید انرژی‌های پاک می‌شود، همچنین با توسعه برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر توسعه پایدار موجب افزایش پایداری در شهرستان قائنات می‌گردد.

اعتبارسنجی مدل

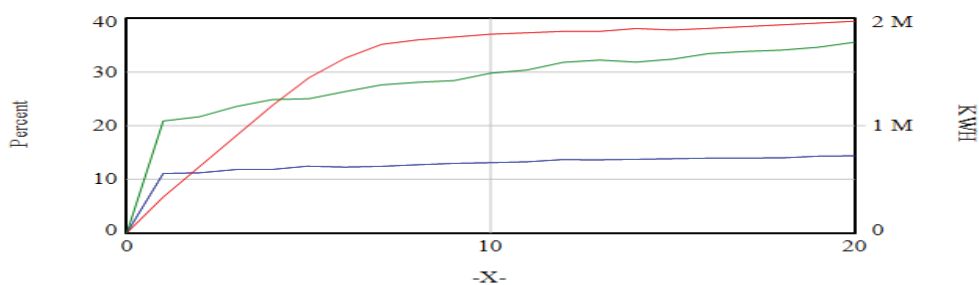
اعتبارسنجی در سیستم دینامیک نسبی است و بستگی به اهداف استفاده‌کنندگان دارد. مدل کاملاً درست یا غلط وجود ندارد؛ زیرا هیچ آزمونی نمی‌تواند صحت مدل را اثبات و مدل معتبر قطعی ارائه کند. آزمون‌ها

متغیرها در نمودار شماره (۸) فرموله شده است. پس از فرمول‌بندی متغیرها و واحدها، مدل توسط نرم‌افزار Vensim برای سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۲۴ شبیه‌سازی شده است. بنابراین، در این دوره زمانی بیست‌ساله در انتهای هر سال یک آزمون انجام شده است. نتایج این پژوهش در برگیرنده بیست آزمون است. سیاست‌گذاران از سال ۱۳۸۸ قوانینی را برای بهینه‌سازی مصرف انرژی در ایران تدوین و اجرا کردند، اما در این پژوهش به دلیل دسترسی به داده‌ها، سال ۱۳۹۲ را به‌عنوان سال صفر در نظر گرفته‌ایم. در این بخش اعتبار مدل پیشنهادی براساس داده‌های قبلی ۱۱۰ تا از ساختمان‌های پایدار شهر قائنات ارزیابی شده است. نتایج شبیه‌سازی مدل در بازه زمانی ۱۳۹۲-۱۴۰۲ با داده‌های واقعی مقایسه شده است. داده‌های واقعی از هزینه‌های پرداختی ساختمان برای قبض‌های برق و گاز، مصاحبه و جمع‌آوری داده‌ها از ساکنان در حوزه راحتی ساکنان، دفعات قطعی برق و گاز، بودجه ساکنان و کارشناسان مرتبط در حوزه‌های برنامه‌ریزی، محیط‌زیست، تأمین انرژی و معماری به دست آمده است. جدول شماره (۳) نتایج مدل پیشنهادی را در مقایسه با داده‌های واقعی

- مقایسه هزینه انرژی قبل از پیاده سازی سناریو ۱
- مقایسه هزینه انرژی بعد از پیاده سازی سناریو ۱
- هزینه های ذخیره شده بعد از پیاده سازی سناریو ۱

شکل شماره (۱۰): مقایسه هزینه انرژی قبل و بعد از پیاده سازی سناریو در ساختمان های پایدار منتخب (منبع: برگرفته از یافته های پژوهش، ۱۴۰۳)

- پیل خوردشیدی پس از اجرای سناریو
- تولید انرژی پایدار پس از اجرای سناریو
- اجرای سناریوی کارایی توربین بادی
- : scenario2 (Percent)
- : scenario2 (KWH)
- on : scenario2 (Percent)

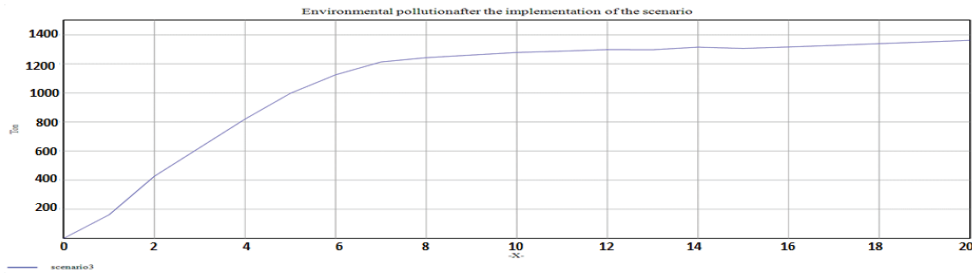
شکل شماره (۱۱): مقایسه تولید انرژی قبل و بعد از پیاده سازی سناریو (منبع: برگرفته از یافته های پژوهش، ۱۴۰۳)

تعداد ساختمان های پایدار براساس داده های موجود شهرستان قائنات انجام شده است. شکل شماره (۸) مقایسه مدل با پیش بینی سری زمانی است که در نمودار با عنوان «مد منبا» از آن یاد شده است. براساس این دو مدل پیش بینی ها در دو زمان ۳۰ و ۵۰ سال انجام شده است. حال با استفاده از ترسیم روند خطاها به بررسی این دو مدل می پردازیم. با توجه به شکل شماره (۹) می توان دریافت که این

برای دستیابی به اطمینان و تأیید نسبی ساختار و رفتار مدل انجام می شوند و اعتبار کیفی مدل، لازمه اعتبار کمی آن است (کرمعلی و همکاران، ۱۳۹۹).

آزمون شرایط حدی

در آزمون شرایط حدی مدل باید بدون وابستگی به اندازه بزرگی متغیرها، به طور واقعی، عمل کند. در این گزارش بر پایه گردآوری اطلاعات و تحلیل پیش بینی برنامه ریزی شهری پایدار، انرژی پایدار تولید شده و

شکل شماره (۱۲): تولید کربن دی اکسید در صورت عدم پیاده سازی سناریو
(منبع: برگرفته از یافته‌های پژوهش، ۱۴۰۳)

مدل از قابلیت مناسبی بهره می‌برد؛ چراکه در مقایسه داده‌های ۲۰، ۳۰ و ۵۰ ساله هیچ اختلافی دیده نمی‌شود و این دو نمودار بر یکدیگر منطبق‌اند.

سناریو

در این قسمت نقش عوامل مؤثر بر برنامه‌ریزی شهری مبتنی بر ساختمان‌های پایدار در شهرستان قائنات استان خراسان جنوبی در قالب سناریو با استفاده از مدل برنامه‌ریزی شهری پایدار شهرستان قائنات ارزیابی می‌شوند. سناریوها براساس روش پویایی سیستم و تحلیل کیفی حاصل از آن به دست آمده است. مدل‌سازی سناریو به‌عنوان سیستمی پویا این قابلیت را فراهم می‌سازد که مخاطره‌ها و فرصت‌های آینده به‌صورت برجسته‌تر درک شوند.

سناریوی ۱: استفاده از برنامه‌ریزی شهر پایدار و ساختمان‌های پایدار باعث کاهش هزینه‌ها می‌شود. وجود سوخت‌های فسیلی انبوه در کشور ما به‌گمراهی افکار عمومی در مورد استفاده از منابع مختلف انرژی منجر شده است. تقریباً همه کشورهای در حال توسعه برای بهبود الگوی صحیح مصرف و کاهش آلودگی‌های محیط به‌دنبال استفاده از انرژی‌های پایدار و تجدیدپذیرند. استفاده از ساختمان‌های پایدار که امکان تولید انرژی‌های پاک را در کنار صرفه‌جویی در مصرف

انرژی داشته باشند سبب تولید و ذخیره انرژی می‌شوند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که با توجه به افزایش چندباره قیمت گاز و برق در سالیان گذشته باید در طراحی ساختمان، راحتی شهروندان و کاهش هزینه‌های سوخت را مدنظر قرار داد. بنابراین، در این سناریو به بررسی نقش ساختمان‌های پایدار در برنامه‌ریزی شهری پایدار و در نهایت کاهش هزینه‌ها پرداخته‌ایم. شکل شماره (۱۰) اجرای صحیح و کامل تأثیر ساختمان‌های پایدار بر هزینه‌های انرژی مصرفی و هزینه‌های شهری تأمین انرژی مورد نیاز شهروندان را نشان می‌دهد. در مجموع، می‌توان برخی از دستاوردهای چشمگیر استفاده از ساختمان‌های پایدار در کاهش هزینه‌های تأمین انرژی شهرستان قائنات را به شرح زیر بیان کرد:

- کاهش استفاده از بودجه شهرستان؛
- افزایش علاقه شهروندان به استفاده از ابزارها و وسایل پیشرفته با مصرف انرژی پایین؛
- افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه انرژی‌های پایدار در ساختمان‌های شهر با به‌روزرسانی پنل‌های خورشیدی و قطعات توربین‌های بادی؛
- جبران هزینه‌های توسعه ساختمان‌های پایدار در شهر. شکل شماره (۱۰) نشان می‌دهد که استفاده از ساختمان‌های پایدار سبب کاهش هزینه‌های شهروندان

می‌شود و مقدار هزینه‌های انجام‌شده در جهت پایدارسازی ساختمان‌های شهر از محل صرفه‌جویی قیمت‌های حامل انرژی جبران خواهد شد. از طرف دیگر، با کاهش مصرف انرژی نیاز به تعمیر و نگهداری از خطوط انتقال انرژی توسط دولت نیز کاهش می‌یابد.

سناریوی ۲: افزایش تولید انرژی پاک با استفاده از ساختمان‌های پایدار

با توجه به موقعیت جغرافیایی شهر قاننات و تعداد زیاد روزهای آفتابی در این شهرستان، برنامه‌ریزان شهری می‌توانند با استفاده از ساختمان‌های شهر به تولید انرژی پاک اقدام کنند؛ چراکه با استفاده از صفحات خورشیدی و توربین‌های بادی می‌توان بخشی از مصرف انرژی شهر را تأمین کرد که این امر با توجه به دور بودن این شهرستان از مناطق تأمین‌کننده انرژی هزینه‌های انتقال و هدررفت انرژی را کم می‌کند. شکل شماره (۲۰) تأثیر این سناریو را برای تولید انرژی پایدار نشان می‌دهد. برخی از دستاوردهای چشمگیر استفاده از ساختمان‌های پایدار در تولید و مدیریت انرژی شهری شهرستان قاننات به شرح زیر است:

- کاهش وابستگی به استفاده از برق و گاز شهری و نیاز به واردات گاز از کشور ترکمنستان برای این شهرستان؛
 - افزایش بهره‌وری در تولید انرژی؛
 - کاهش میزان هدررفت انرژی در فرایندهای تولید، ذخیره‌سازی و انتقال انرژی به این شهرستان.
- شکل شماره (۱۱) نشان می‌دهد تأثیر مثبت و قابل توجه ساختمان‌های پایدار بر تولید انرژی پاک در شهرستان قاننات کاملاً مشهود است؛ زیرا به‌کارگیری ابزار تولید انرژی پاک در شهرستان قاننات ضمن کاهش هزینه‌های تأمین انرژی برای شهروندان، سبب کاهش آلودگی و بهبود محیط‌زیست می‌شود.

سناریوی ۳: کاهش آلودگی محیط‌زیست

عوامل مؤثر بر تولید کربن دی‌اکسید در شهرستان قاننات استفاده از سوخت‌های فسیلی است. باید توجه داشت که در کشور ایران برای تأمین انرژی نیروگاه‌ها در برخی از اوقات از مازوت استفاده می‌کنند. کاهش استفاده از برق شهری بر کاهش نیاز به استفاده از مازوت در نیروگاه‌ها تأثیر بسزایی دارد. در شهرستان قاننات استفاده از ساختمان‌های پایدار باعث افزایش تولید و بهره‌وری انرژی‌های پایدار شده است که از وابستگی ساختمان به برق و گاز شهری به حد بسیار زیادی می‌کاهد. علاوه بر آن با تهویه مناسب ساختمان و تسویه آن‌ها از ورود آلودگی به محیط پیرامون جلوگیری می‌شود. ساختمان‌های پایدار علاوه بر مصرف کم تولیدکننده‌های دی‌اکسید کربن با استفاده از تهویه مناسب از تولید و انتشار کربن دی‌اکسید در محیط شهری به‌صورت مستقیم جلوگیری می‌کند. شکل شماره (۱۲) نشان‌دهنده این امر است. در صورت عدم اجرای سناریو و عدم استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، استفاده فزاینده از سوخت‌های فسیلی تولید کربن دی‌اکسید به حد قابل توجهی افزایش داشته است.

شکل شماره (۱۲) نشان می‌دهد که برای تولید انرژی مورد نیاز ساختمان‌های پایدار شهرستان قاننات، در طی بیست سال، چه میزان مازوت باید در نیروگاه‌های برق سوزانده می‌شد و این مقدار مازوت چه میزان دی‌اکسید کربن تولید می‌کرد که این حجم از آلودگی برای سلامت انسان‌ها و محیط‌زیست بسیار خطرناک می‌بود، ولی با پیاده‌سازی سناریوی ۳ از تولید این مقدار از کربن دی‌اکسید جلوگیری شده است.

سناریوی ۴: افزایش قابلیت اطمینان تأمین انرژی شهرستان با استفاده از ساختمان‌های پایدار

با توجه به اهمیت تأمین انرژی برای مردم شهر قاننات در

بخش‌های مسکونی، اداری و صنعتی و قطعی‌های برق در سال‌های اخیر به‌خصوص در فصول گرم می‌توان گفت که آسایش و رضایت شهروندان به مقدار بسیار زیادی به اطمینان از تأمین انرژی بستگی دارد. سناریوی ۴ به بررسی میزان قطعی انرژی در ساختمان‌های سبز شهر قائنات در طول بیست سال می‌پردازد. نکته مهم در روند کاهش بودن قطعی‌های انجام‌شده استفاده از ساختمان‌های پایدار برای افزایش بهره‌وری در تولید و جلوگیری از هدررفت انرژی در این شهرستان است. نتایج پیاده‌سازی این سناریو را در شکل شماره (۱۳) مشاهده می‌کنید. شکل شماره (۱۳) بررسی تعداد قطعی‌های انرژی در ساختمان‌های پایدار شهر قائنات را نشان می‌دهد که می‌توان گفت میزان رضایت شهروندان براساس کاهش این قطعی‌ها افزایش یافته است.

نتیجه‌گیری

رشد شهرنشینی و توسعه ساختمان‌های بلند مجتمع‌های مسکونی به‌نوبه خود به تولید حجم انبوهی از آلودگی و وجود سوخت‌های فسیلی انبوه در کشور ما به گمراهی افکار عمومی در استفاده از منابع مختلف انرژی منجر شده است. تقریباً همه کشورهای در حال توسعه برای بهبود الگوی صحیح مصرف به‌وسیله استفاده از انرژی‌های پایدار و جبران‌پذیرند. استفاده از ساختمان‌های پایدار که امکان تولید انرژی‌های پاک را در کنار صرفه‌جویی در مصرف انرژی داشته باشند، سبب تولید و ذخیره انرژی می‌شود. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است با توجه به قیمت سوخت‌های فسیلی و افزایش چندباره آن در سال‌های اخیر توجه به سناریو نقش ساختمان‌های پایدار در برنامه‌ریزی شهری پایدار و در نهایت کاهش هزینه‌ها بسیار لازم و ضروری است. بنابراین، از دستاوردهای چشمگیر استفاده از ساختمان‌های پایدار در کاهش هزینه‌های تأمین انرژی

شهرستان قائنات و افزایش علاقه شهروندان به استفاده از ابزارها و وسایل پیشرفته با مصرف انرژی پایین، افزایش سرمایه‌گذاری در حوزه انرژی‌های پایدار در ساختمان‌های شهر با به‌روزرسانی پنل‌های خورشیدی و قطعات توربین‌های بادی، جبران هزینه‌های توسعه ساختمان‌های پایدار در شهر است. همچنین سناریوی دوم، افزایش تولید انرژی پاک با استفاده از ساختمان‌های پایدار بوده است که از دستاوردهای چشمگیر استفاده از ساختمان‌های پایدار تولید و مدیریت انرژی شهری است که به کاهش وابستگی به استفاده از برق و گاز شهری و نیاز به واردات گاز از کشور ترکمنستان برای این شهرستان، افزایش بهره‌وری در تولید انرژی، کاهش میزان هدررفت انرژی در فرایندهای تولید، ذخیره‌سازی و انتقال انرژی به این شهرستان، کاهش میزان هدررفت انرژی در فرایندهای تولید، ذخیره‌سازی و انتقال انرژی به این شهرستان منجر شده است. همچنین نتایج بررسی سناریوی سوم نشان‌دهنده این است: در صورت عدم اجرای سناریو و استفاده نکردن از انرژی‌های تجدیدپذیر، استفاده فزاینده از سوخت‌های فسیلی تولید کربن دی‌اکسید به حد قابل توجهی افزایش داشته است. ساختمان‌های پایدار علاوه بر مصرف کم تولیدکننده‌های دی‌اکسید کربن با استفاده از تهویه مناسب از تولید و انتشار کربن دی‌اکسید در محیط شهری به‌صورت مستقیم جلوگیری می‌کنند. در نهایت، سناریوی چهارم به میزان قطعی انرژی در ساختمان‌های سبز شهر قائنات در طول بیست سال پرداخته است که نکته مهم در روند کاهش بودن قطعی‌های انجام‌شده استفاده از ساختمان‌های پایدار برای افزایش بهره‌وری در تولید و جلوگیری از هدررفت انرژی در این شهرستان بوده است. بنابراین، با توجه به مطالب بیان‌شده در پژوهش، ساختمان‌های پایدار بر مؤلفه‌های شهر پایدار تأثیر بسیار

زیادی دارند. این ساختمان‌ها علاوه بر تأثیرات مستقیمی که بر کاهش آلودگی شهر، تولید انرژی پاک، منظر شهری و.. دارند، با بالا بردن سطح دانش و توقع شهروندان بر درخواست‌ها و رفتارهای آن‌ها نیز تأثیر مستقیم دارند (علائی شیخ رباط و همکاران، ۱۳۹۳). دستیابی به فناوری‌های نوین در خصوص ساختمان هوشمند، توجه خاصی از سوی مدیران شهری را در به‌کارگیری یافته‌ها در برنامه‌ریزی شهری برای توسعه یک شهر پایدار در شهرستان قائنات جلب کرده است که این امر موجب تعامل هرچه بیشتر بین شهروندان و محیط‌زیست شده است. می‌توان بیان کرد که کاهش میزان استفاده از انرژی در ساختمان‌های پایدار از لحاظ اقتصادی تأثیر بسیار زیادی بر بودجه خانوارها، مغازه‌داران، اداره‌ها و شرکت‌ها در شهرستان قائنات دارد. در واقع بعد از استفاده از ساختمان‌های پایدار، تولید انرژی‌های پاک و برنامه‌ریزی شهری پایدار در شهرستان قائنات افزایش پیدا کرده است. استفاده از ساختمان‌های پایدار باعث کاهش هزینه‌های شهروندان می‌شود و مقدار هزینه‌های انجام‌شده در جهت پایدارسازی ساختمان‌های شهر از محل صرفه‌جویی قیمت‌های حامل انرژی جبران خواهد شد. از طرف دیگر، با کاهش مصرف انرژی نیاز به تعمیر و نگهداری از خطوط انتقال انرژی توسط دولت نیز کاهش می‌یابد. همچنین تأثیر مناسب ساختمان‌های پایدار بر تولید انرژی پاک در شهرستان قائنات از هزینه‌های تأمین انرژی برای این شهرستان می‌کاهد. بررسی تعداد قطعی‌های انرژی در ساختمان‌های پایدار شهر قائنات نیز نشان می‌دهد که میزان رضایت شهروندان براساس کاهش این قطعی‌ها افزایش یافته است. یافته‌های این پژوهش با نتایج پژوهش‌های مشابه نوروژی و همکاران (۲۰۲۰) و ابافمی و همکاران (۲۰۱۹)، سان و همکاران (۲۰۱۶) و آذر و همکاران (۱۳۹۳) در یک راستا بوده و همخوانی داشته است.

در پایان، می‌توان بیان کرد که در راستای این پژوهش چالش‌های موجود در شهرستان قائنات، از جمله کمبود زیرساخت‌های مناسب و نیاز به آموزش و آگاهی‌بخشی به جامعه محلی شناسایی شد. با این حال، فرصت‌هایی نیز برای بهبود وجود دارد، از جمله همکاری بین نهادهای دولتی و خصوصی و تشویق به استفاده از فناوری‌های نوین در ساخت‌وساز. این پژوهش نشان داده است که برنامه‌ریزی شهری با رویکردی پایدار به‌طور مؤثری به بهبود کیفیت ساختمان‌ها و زندگی شهری کمک می‌کند. با توجه به اهمیت این موضوع، نیاز به پژوهش‌های بیشتر و توسعه مدل‌های مشابه در سایر مناطق نیز احساس می‌شود. براساس یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌ریزان شهری به توسعه سیاست‌های جامع و یکپارچه‌ای بپردازند که نه تنها به جنبه‌های اقتصادی، بلکه به ابعاد اجتماعی و زیست‌محیطی نیز توجه ویژه داشته باشند. همچنین، با ایجاد بسترهای آموزشی و ترویجی برای ارتقای آگاهی عمومی درباره ساختمان‌های پایدار می‌تواند به تحقق اهداف پایداری کمک کنند.

همچنین پیشنهاد می‌کنیم موضوعات زیر را در پژوهش‌های آتی مدنظر قرار دهید:

- بررسی تأثیر استفاده از پنل‌های خورشیدی گردان بر انرژی تولیدشده ساختمان‌های پایدار شهرستان قائنات؛
- بررسی تأثیر یادگیری هوش مصنوعی بر پایداری اقتصادی شهرستان قائنات؛
- ارائه مدل تأثیر تکنیک‌های هوش مصنوعی در بهینه‌سازی سیستم‌های گرمایشی برودتی و تهویه با رویکرد تشخیص ناهنجاری‌های مصرف انرژی در ساختمان‌های اداری.

منابع

۱. آذری، محمدحکیم، و طاهری‌اصل، احمدرضا.

- کنفرانس بین‌المللی تحقیقات بین‌رشته‌ای در عمران، معماری و مدیریت شهری قرن ۲۱. تهران.
۸. رحیمی، حافظ. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین اقتصاد و منابع انرژی و تأثیرات آن‌ها بر محیط‌زیست. کنفرانس بین‌المللی پژوهش در علوم و تکنولوژی. تهران.
۹. زیاری، سمیه، فرهودی، رحمت‌اله، پوراحمد، احمد، و حاتمی‌نژاد، حسین. (۱۳۹۷). بررسی و تحلیل مسکن پایدار در شهر کرج. فصلنامه جغرافیا و توسعه، ۱۶(۵۲)، ۱۴۱-۱۵۶. gdjz.2018.4119/10.22111
۱۰. زندیه، مهدی، و پروردی‌نژاد، سمیرا. (۱۳۸۹). توسعه پایدار و مفاهیم آن در معماری مسکونی ایران. فصلنامه مسکن و محیط روستا، ۲۹(۱۳۰)، ۲-۲۱.
۱۱. صریحی، سعادت، فیضی، محسن، مهدیزاده، و سراج، فاطمه. (۱۴۰۱). اولویت راهکارهای بهسازی نما به‌منظور بهره‌وری انرژی در ساختمان‌های اداری موجود شهر تهران. مجله منظر، ۱۴(۵۹)، ۳۰-۳۹. manzar.2021.312873.2163/10.22034
۱۲. عباسپور، فاطمه، و احمدی‌زاده، سید سعیدرضا. (۱۴۰۰). ارزیابی توان توسعه شهری با رویکرد تصمیم‌گیری چندمعیاره (مطالعه موردی: شهر قائن). پژوهش‌های محیط‌زیست، ۱۲(۲۴)، ۹۱-۱۰۲. 20.1.001.1.20089597.1400.12.24.8.0
۱۳. آزادخانی، پاکزاد، فتاحی، کارن، و عباسپور، احمد. (۱۳۹۹). بررسی نقش معماری در کاهش اثرهای محیط‌زیستی در مجتمع‌های مسکونی شهر ایلام با رویکرد معماری پایدار. مهندسی ساختمان و علوم مسکن، ۱۳(۳)، ۱-۸.
۱۴. علائی شیخ رباط، زهرا، توکلی، اکبر، و شریفی، علیمراد. (۱۳۹۳). اثر مصرف انرژی تجدیدپذیر بر انتشار گازهای گلخانه‌ای CO2 ایران و چهار کشور منتخب جنوب شرقی آسیا. ششمین همایش علمی تخصصی (۱۳۹۴). بررسی مباحث و مقررات داخلی و خارجی و تهیه پیش‌نویس الزامات زیست‌محیطی. کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در عمران، معماری و شهرسازی، سنگاپور.
۲. افضلیان، خسرو، و حسن‌زاده راد، سیامک. (۱۳۹۶). بازسازی و استفاده مجدد با رویکرد پایداری و سبز در معماری معاصر مسکونی ایران. چهارمین همایش فناوری‌های نوین صنعت ساختمان توسعه پایدار و فناوری‌های ساختمانی، تهران، ایران.
۳. افراخته، حسن. (۱۴۰۱). اقتصاد بوم‌شناختی و حفاظت از اکوسیستم زمین. دو فصلنامه مدیریت سبز و توسعه، دوره: ۱(۱)، ۱-۱۶. 10.22077/jgmd.2022.5599.1001
۴. بهزادپور، محمد، گرجی مهلبانی، یوسف، و سهیلی، جمال‌الدین. (۱۳۹۶). بررسی نقش طبیعت بر حس شادابی ساکنین در مجتمع‌های مسکونی (راهکارهای بهبود روابط همسایگی؛ نمونه‌های مورد بررسی مجتمع اکباتان در تهران و مجتمع مهرگان در قزوین). فصلنامه مدیریت شهری، ۱۶(۳)، (پیاپی ۴۸)، ۳۶۱-۳۷۵.
۵. توکلی، فرزاد، و راسخی، مجید. (۱۳۹۸). طراحی مجتمع مسکونی با رویکرد پایداری انرژی در معماری، کنفرانس علمی تحقیقات کاربردی در علوم و تکنولوژی ایران، تهران.
۶. جلیلی، رضا، زربادی‌پور، حسن. (۱۳۹۹). استراتژی کنترل تعاملی منابع ذخیره‌ساز و تولیدات پراکنده مبتنی بر انرژی تجدیدپذیر به‌منظور حفظ پایداری ریزش‌بکه. هفتمین کنگره ملی تازه یافته‌های مهندسی برق ایران، تهران.
۷. خلیج امیرحسینی، سائنا، و بهزادپور، محمد. (۱۴۰۰). بررسی رویکرد روان‌شناسی محیط و تأثیر آن در جنبه‌های مختلف طراحی معماری. ششمین

How green building rating systems affect designing green. *Building and Environment*, 133, 19-31. <https://doi.org/10.1016/j.buildenv.2018.02.007>

22. Jaiswal, K. K., Chowdhury, C. R., Yadav, D., Verma, R., Dutta, S., Jaiswal, K. S., & Karupphasamy, K. S. K. (2022). Renewable and sustainable clean energy development and impact on social, economic, and environmental health. *Energy Nexus*, 7, 100118. <https://doi.org/10.1016/j.nexus.2022.100118>

23. Norouzi, N., & Soori, M. (2020). Energy, environment, water, and land-use nexus based evaluation of the global green building standards. *Water-Energy Nexus*, 3, 209-224. <https://doi.org/10.1016/j.wen.2020.10.001>

24. Shaikh, P. H., Nor, N. B. M., Nallagownden, P., Elamvazuthi, I., & Ibrahim, T. (2014). A review on optimized control systems for building energy and comfort management of smart sustainable buildings. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 34, 409-429. <https://doi.org/10.1016/j.rser.2014.03.027>

25. Sun, X., Brown, M. A., Cox, M., & Jackson, R. (2016). Mandating better buildings: a global review of building codes and prospects for improvement in the United States. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Energy and Environment*, 5(2), 188-215.

انرژی‌های تجدیدپذیر، پاک و کارآمد، تهران، ایران. ۱۵. کرمعلی، مهدی، طباطبایی، سید مهام، و گرجی‌زاده، داوود. (۱۳۹۹). تأثیر عوامل مؤثر بر برند در صنعت ساختمان با استفاده از سیستم پویا (مطالعه موردی: شهر تهران). نشریه علمی رویکردهای پژوهشی نوین مدیریت و حسابداری، ۱۵(۱)، ۱۷۱-۱۹۱. ۱۶. کیومرثی، وحید، و احمدی‌پور، فریبا. (۱۳۸۰). معماری هوشمند. پایان‌نامه کارشناسی ارشد معماری دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.

۱۷. نوروزی، علی، و سوری، مهدی. (۲۰۲۰). ارائه سازوکاری جهت مقیاس‌پذیری آئین‌نامه‌ها در راستای معیارهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی با مطالعه استانداردهای مختلف ارزیابی. مجله تحقیقات توسعه پایدار، ۱۰(۲)، ۴۵-۶۰.

۱۸. ولی‌الهی، جلال، و مطیع بیرجندی، علی‌اکبر. (۱۳۸۹). نگاهی به انرژی‌های پاک و سازه‌های سازگار با محیط‌زیست در طراحی شهرها و ساختمان‌ها. سمینار پیل سوختی ایران، تهران.

19. Atanda, J. O., & Olukoya, O. A. (2019). Green building standards: Opportunities for Nigeria. *Journal of Cleaner Production*, 227, 366-377.

20. CIB. (1999). Agenda 21 on Sustainable Construction, Rotterdam: CIB Report Publication 237.

21. He, Y., Kvan, T., Liu, M., & Li, B. (2018).

نحوه ارجاع به این مقاله:

امینی، مرضیه، داوری، سیده الهام، رضانی عارفی، محسن و مولایی قلیچی، محمد. (۱۴۰۳). ارزیابی اثرات ابعاد برنامه‌ریزی شهری بر ساختمان‌های پایدار با استفاده از روش پویایی سیستم (مورد مطالعه: شهرستان قاننات)، پژوهشهای فضا و مکان در شهر. ۸(۳۰)، ۲۹-۵. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037448.1078>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037448.1078>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_717921.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions

of the Creative Commons Attribution 4.0 International

(CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

برنامه‌ریزی مدیریت بحران زلزله در بافت‌های تاریخی با رویکرد توانمندسازی (مورد مطالعه: بافت تاریخی کاشان)

علیرضا انیسی*

دانشیار، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران

محمدعلی زاغیان

کارشناسی ارشد رشته معماری، دانشکده معماری و هنر، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران

چکیده

با توجه به آسیب‌پذیری بالای بافت‌های تاریخی در هنگام وقوع زلزله و بررسی تجربه‌های پیشین، شناسایی عوامل مؤثر بر توانمندسازی بافت‌های تاریخی در برابر زلزله از جمله مباحث مهم در فرآیند مدیریت بحران است که تحقق آن براساس مبانی توانمندسازی پیش از وقوع حادثه، از بروز و یا گسترش بحران‌های ثانویه ممانعت می‌کند. در بافت‌های تاریخی با توجه به قدمت ابنیه و نداشتن تدابیر لازم برای استحکام‌بخشی مناسب، وقوع زلزله باعث تخریب چشمگیر و میزان تلفات شدید انسانی و بی‌خانمانی وسیع ساکنان آنها خواهد شد. برای حل این مشکل نیاز است تا با تمرکز بیشتر بر این‌گونه از محدوده‌ها، به واکاوی این موضوع که نقش بسیار مهمی در آماده‌سازی جامعه و پیشگیری از فاجعه در ابعاد مختلف و نیز در فرآیند بازتوانی جامعه و بازسازی منطقه‌ی آسیب‌دیده دارد، پرداخته شود. روش انجام این پژوهش بر پایه اصول کیفی است. در این پژوهش با تمرکز بر بافت تاریخی کاشان به‌عنوان یکی از کانون‌های مهم وقوع زلزله؛ در چند مرحله-به‌صورت گام‌به‌گام و به‌هم پیوسته، به موضوع مورد نظر در بخش‌های مختلف پرداخته‌ایم. سپس برای گردآوری معیارها از روش مصاحبه؛ تعیین جامعه هدف و نمونه‌گیری صحیح از روش تصمیم‌گیری چندمعیاره و فرآیند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP و در نهایت آزمون و طرح پرسشنامه خبره جهت مقایسه زوجی استفاده کرده‌ایم. نتایج نشان می‌دهد پیش از وقوع زلزله در بافت‌های تاریخی می‌توان با توجه به شرایط حاکم بر این مناطق، با برنامه‌ریزی صحیح پاسخی مناسب برای شرایط بحرانی پیش‌بینی کرد. در همین راستا نیاز است تا مبانی و رویکردهای توانمندسازی در برنامه مدیریت بحران در بافت‌های تاریخی از طریق شناسایی، تحلیل و ارزیابی عوامل مؤثر در حوزه‌های کالبدی، اجتماعی و اقتصادی ارائه و در نهایت راهکار مناسب پیشنهاد شود.

کلیدواژگان: توانمندسازی، بافت‌های تاریخی، زلزله، مدیریت بحران، بافت تاریخی کاشان.

*. ایمیل نویسنده مسئول: anisi61@yahoo.co.uk

برنامه‌ریزی و اقدامات ضروری به موقع برای رفع فرسودگی‌ها و نارسایی‌هایی گوناگون، در برابر زلزله، بسیار آسیب‌پذیرند. عمده تلاش‌های صورت گرفته در جهت کاهش آسیب‌های ناشی از وقوع زمین‌لرزه در شهرهای ایران تاکنون محدود به برنامه‌های مقاوم‌سازی برخی از ساختمان‌های خاص بوده است (کلانتری خلیل‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۵). این در حالی است که در برخی از کشورهای سانحه‌خیز مانند: ترکیه، یونان، پرتغال و ایتالیا به‌منظور برنامه‌ریزی مدیریت بحران در بافت‌های تاریخی، مقوله‌هایی مانند: تدوین قانون، آموزش مردم، افزایش سطح آگاهی ساکنان، هماهنگی میان مؤسسات تحقیقاتی و نهادهای اجرایی، ظرفیت‌سازی سازمان‌ها، برپایی سمینارها و کارگاه‌های آموزشی حفاظتی و ایمن‌سازی، به‌کارگیری روش‌های مرمتی و طراحی در بافت تاریخی، تدوین نقشه‌های تخلیه سریع، شناسایی مکان‌های امن، پایش و ارزیابی برنامه‌ها (سیاست‌های مداخله) از جمله تمهیدات به‌کارگرفته‌شده در این کشورها هستند (محمدزاده، ۱۳۹۱).

به‌منظور توانمندسازی جامعه ساکن در بافت‌های تاریخی برای پاسخ مناسب به بحران، نیاز است تا پیش از وقوع حادثه برنامه‌ریزی مناسب برای مدیریت آن انجام شود. برنامه‌ریزی مدیریت بحران، فرآیندی است جامع برای ایجاد آمادگی و پاسخگویی در رویارویی با سوانح که در دو مقطع اصلی پیش و پس از وقوع سانحه اجرا می‌شود.

برنامه‌ریزی قبل از وقوع سانحه، به مجموعه اقداماتی اطلاق می‌شود که از وقوع سانحه جلوگیری می‌کند و یا عوارض آن را کاهش می‌دهد و جامعه را برای پاسخگویی به تأثیرات سانحه آماده می‌سازد. این مرحله خود به سه مقطع پیشگیری از وقوع سانحه،

برای مواجهه با آسیب‌های ناشی از زلزله، ضروری است تا متناسب با شرایط زمانی و مکانی؛ راهبردها و برنامه‌های اجرایی و عملیاتی لازم تهیه و تدوین شوند. آثار سطحی زلزله ممکن است به‌صورت گسیختگی، نشست زمین، گسیختگی دامنه‌ها در خشکی و دریا بروز پیدا کند، اما اثرات زیان‌بار آن شامل تلفیقی از ویرانی‌های کالبدی، زیرساختی و اختلال عملکردی در حیات شهری ظهور خواهد یافت. گذشته از تخریب و آسیب دیدن مناطق مسکونی، شبکه راه‌ها و خطوط ارتباطی، تأسیسات زیربنایی؛ تلفات انسانی عامل مهمی است که ابعاد بحران را افزایش می‌دهد. بافت‌های قدیمی به‌عنوان هسته پیدایش اصلی یک شهر علاوه بر دارا بودن آثار و بناهای فرهنگی-تاریخی، محل سکونت و فعالیت شمار قابل توجهی از شهروندان نیز هست و بنابراین، به همین دلیل آسیب‌پذیری آنها به‌عنوان مسئله‌ای فراگیر و جهانی مورد توجه متخصصان رشته‌های گوناگون قرار دارد. در این بین توجه به عرصه‌ی مدیریت بحران در بافت‌ها و فضاها داخلی شهرها به‌ویژه بافت‌های تاریخی که در برگرفته‌ی ظرفیت زیبایی و نیز روح خلاق مردمی که طی سالیان دراز آنها را طبق سنت، فرهنگ و نوع معیشت خود به وجود آوردند، به‌علاوه ماهیت این بافت‌ها از نظر برخورداری از ابنیه قدیمی با مصالح کم‌مقاومت و نیز ساختاری ناسازگار با شبکه امروزی حمل‌ونقل شهری، در هنگام وقوع بحران‌هایی مثل زلزله اهمیت فراوانی می‌یابد (تقوایی و باقری، ۱۳۹۵). این‌گونه بافت‌ها بخشی از سرمایه اجتماعی-فرهنگی شهرها هستند که براساس سنت‌های معماری و شهرسازی و با توجه به شرایط محیطی و ویژگی‌های اجتماعی-اقتصادی ساکنان، در طول سالیان متمادی تکوین یافته‌اند. به‌علت نداشتن

کاهش عوارض سانحه و آمادگی در برابر آن تقسیم می‌شود. برنامه‌ریزی پس از وقوع سانحه، فرآیندی است به منظور تعیین اقدامات لازم پس از وقوع سانحه تا از منابع و امکانات موجود استفاده بهینه به عمل آید که شامل مراحل سه‌گانه نجات و امداد فوری، ساماندهی و بازسازی می‌شود (دانایینیا، ۱۳۹۳). در این راستا، مطالعه نمونه‌های بازارش این‌گونه بافت‌ها به‌ویژه آنهایی که در معرض خطر زلزله نیز قرار داشته و دارند، می‌تواند در شناخت و عوامل مؤثر در توانمندسازی بافت‌های تاریخی کشور راهگشا باشد. بدین منظور، بافت تاریخی کاشان، به‌عنوان نمونه مطالعاتی، با توجه به دلایل زیر مورد مطالعه قرار گرفته است:

- پیشینه لرزه‌خیزی منطقه و احتمال وقوع زلزله در سال‌های نه‌چندان دور با توجه به دوره بازگشت آن؛
- آسیب‌پذیری بالا و ناپایداری کم ابنیه با توجه به فرسودگی مصالح و عدم مرمت اصولی در گذر زمان؛
- پویایی و سرزندگی به‌دلیل تداوم سکونت در این بافت؛
- حفظ کالبد اولیه بناها و مداخله اندک در آنها؛
- وجود آثار معماری برجسته، مثل خانه‌های تاریخی، بازار، آب‌انبارها و...؛
- حفظ اصالت و حس تعلق بسیار ساکنان نسبت به گذشته خود؛
- رغبت و تلاش فراوان مسئولان و مدیران شهری جهت احیای مجدد بافت تاریخی؛
- سرمایه‌گذاری برای خرید، مرمت بنا و تغییر کاربری بناهای تاریخی؛

- رونق گردشگری در سالیان اخیر و افزایش چشمگیر جمعیت ساکن و اقامت درون بافت.

پرسش پژوهش

این پژوهش به دنبال پاسخگویی به این پرسش اساسی

است که چه ارتباطی میان رویکرد توانمندسازی و مدیریت بحران زمین‌لرزه وجود دارد و همچنین عوامل مؤثر بر توانمندسازی بافت‌های تاریخی و جامعه ساکن براساس مطالعه نمونه موردی (بافت تاریخی کاشان) کدام‌اند؟

پیشینه پژوهش

رخداد زلزله‌های مخربی نظیر زلزله‌های سال ۱۳۴۷ فردوس، ۱۳۵۷ طبس، ۱۳۶۹ منجیل و رودبار، ۱۳۸۲ بم در ایران و زلزله‌های جهانی کوبه ژاپن در سال ۱۹۹۵، لاکویلا ایتالیا در سال ۲۰۰۹ و زلزله هائیتی در سال ۲۰۱۰ که موجب ویرانی بافت تاریخی و به‌دنبال آن بروز بحران‌های جبران‌ناپذیر در آن مناطق شد، ضرورت تهیه طرح‌های جامع پیشگیری و مدیریت بحران در محدوده بافت‌های فرهنگی و تاریخی شهرها را بیش از پیش آشکار کرد. موضوع مدیریت بحران زلزله در بافت‌های تاریخی سال‌هاست که مورد بحث سازمان‌ها و ارگان‌های دست‌اندرکار، مثل سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد^۱، مرکز بین‌المللی حفاظت و مرمت بناهای تاریخی^۲، پروژه تحقیقات تعاونی بین‌المللی^۳ و شورای بین‌المللی بناها و محوطه‌های تاریخی^۴ است که این سازمان‌ها با ارائه بیانیه کیوتو^۵ در سال ۱۹۶۷ به منظور حفاظت و بازسازی دارایی‌های فرهنگی در نواحی تاریخی و روش‌های مرمتی در اثر تخریب ناشی از سوانح، چهارچوبی را برای کار در مورد حفاظت از دارایی‌های فرهنگی و نواحی تاریخی بیان کردند. همچنین می‌توان به مطالعات اداره

1. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO)
2. International Centre for the Conservation and Restoration of Monuments (ICCRUM)
3. International Cooperative Research Project (ICORP)
4. International Council On Monuments and Sites (ICOMOS)
5. Kyoto Convention

همانگی امداد سوانح سازمان ملل متحد^۱ در سال ۱۹۸۲، فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ^۲ در سال ۱۹۹۸، اوچا^۳ (یکی از نهادهای بشردوستانه سازمان ملل متحد) در سال ۲۰۰۶ و پژوهش‌های انجام‌گرفته توسط افراد صاحب‌نظری، مثل هاس^۴ در سال ۱۹۷۷ با عنوان «بازسازی پس از فاجعه»، فریزما^۵ در سال ۱۹۷۹ با عنوان «پس از رویداد: وضعیت مناطق پس از بلایای طبیعی» و مطالعه دیویس و آیسان در سال ۱۹۹۲ اشاره کرد که هر یک در زمان خود به بخشی از این موضوع پرداخته و چالش‌های پیش‌روی آن را در جنبه‌های متفاوت بررسی و تحلیل کرده است. در این میان، پژوهش‌های انجام‌شده در سال‌های اخیر، مثل مطالعات، دستورات عمل‌ها و جزوه‌های فراوانی که مؤسسات خصوصی مانند پروژه اسفیر، آکسفام و نهادهای سازمان ملل متحد تدوین کرده‌اند، قابل توجه است. در ایران نیز با توجه به زمین‌لرزه‌های رخ داده در دهه‌های گذشته، مطالعاتی در جنبه‌های مختلف از سوی برخی از سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و کارشناسان به‌صورت کتاب، مقاله، گزارش و سمینارهای گوناگون مطرح و تدوین شده است. از این میان می‌توان به فعالیت‌های سازمان مدیریت بحران کشور، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، جمعیت هلال احمر، مرکز تحقیقات راه و شهرسازی، پژوهشکده زلزله‌شناسی، گروه بازسازی پس از سانحه دانشگاه شهید بهشتی، پژوهشکده سوانح طبیعی و سایر نهادهای مرتبط اشاره کرد. نظر به اینکه پژوهش‌های برشمرده بیشتر جنبه امدادی و فنی داشته و شامل کلیه مناطق آسیب‌پذیر

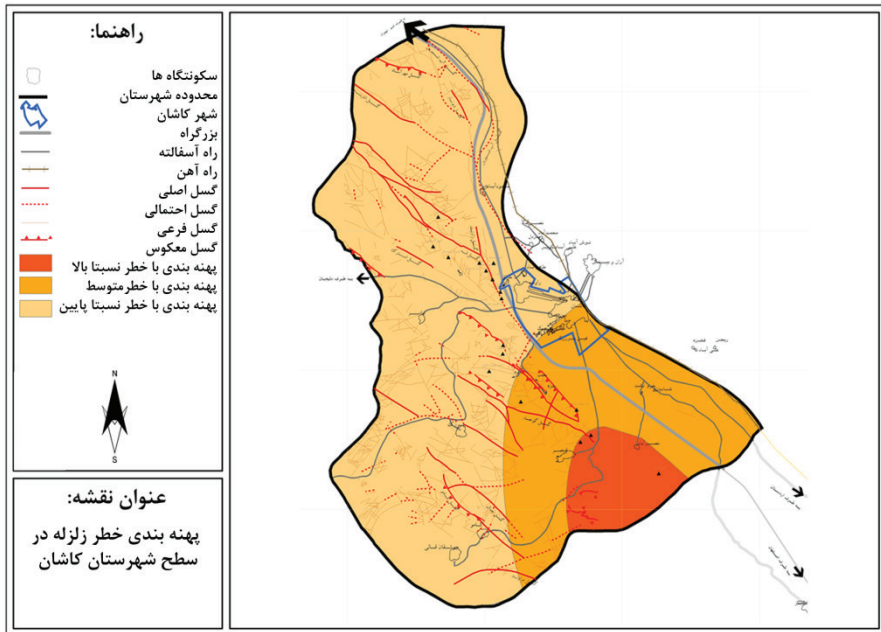
همانگی امداد سوانح سازمان ملل متحد^۱ در سال ۱۹۸۲، فدراسیون بین‌المللی صلیب سرخ^۲ در سال ۱۹۹۸، اوچا^۳ (یکی از نهادهای بشردوستانه سازمان ملل متحد) در سال ۲۰۰۶ و پژوهش‌های انجام‌گرفته توسط افراد صاحب‌نظری، مثل هاس^۴ در سال ۱۹۷۷ با عنوان «بازسازی پس از فاجعه»، فریزما^۵ در سال ۱۹۷۹ با عنوان «پس از رویداد: وضعیت مناطق پس از بلایای طبیعی» و مطالعه دیویس و آیسان در سال ۱۹۹۲ اشاره کرد که هر یک در زمان خود به بخشی از این موضوع پرداخته و چالش‌های پیش‌روی آن را در جنبه‌های متفاوت بررسی و تحلیل کرده است. در این میان، پژوهش‌های انجام‌شده در سال‌های اخیر، مثل مطالعات، دستورات عمل‌ها و جزوه‌های فراوانی که مؤسسات خصوصی مانند پروژه اسفیر، آکسفام و نهادهای سازمان ملل متحد تدوین کرده‌اند، قابل توجه است. در ایران نیز با توجه به زمین‌لرزه‌های رخ داده در دهه‌های گذشته، مطالعاتی در جنبه‌های مختلف از سوی برخی از سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و کارشناسان به‌صورت کتاب، مقاله، گزارش و سمینارهای گوناگون مطرح و تدوین شده است. از این میان می‌توان به

بافت تاریخی کاشان و مروری بر پیشینه لرزه‌خیزی در آن

ناحیه کاشان در فلات مرکزی ایران و در نزدیکی گسل بلند زاگرس واقع شده است. از این رو، گسل‌های متعدد با جهت و طول متفاوت در این ناحیه، مانند گسل کاشان-راوند، گسل مرنجاب، گسل بیابانک و گسل درونه مشاهده می‌شوند (شکل شماره ۲).

در طول تاریخ، کاشان شاهد زلزله‌های فراوان و مخربی بوده است. از همین رو، قدیمی‌ترین اطلاعات لرزه‌خیزی در ناحیه کاشان مربوط به سال ۸۶۵ م است که طی آن ناحیه خراسان غربی را ویران کرد، ولی

1. United Nations Disaster Relief Co-Ordinator (UN-DRO)
2. International Federation Red Cross, 1998, World Disaster Report
3. UN/OCHA (United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs)
4. Hass (1977)
5. Friesema (1979)

شکل شماره (۱): پهنه‌بندی خطر زلزله در سطح شهرستان کاشان

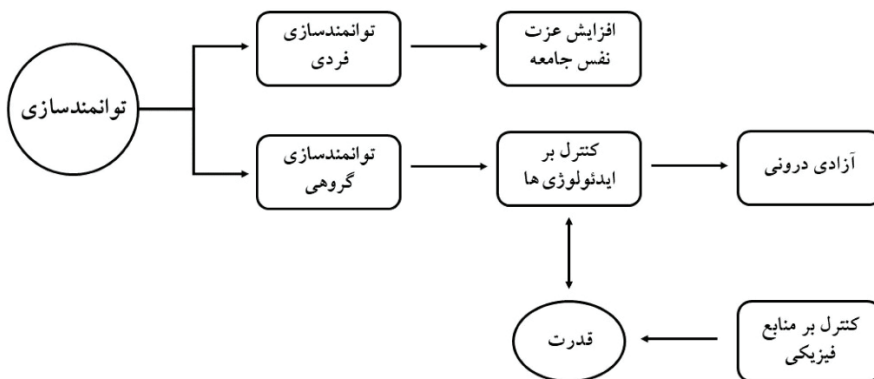
منبع: (مهندسان مشاور نقش جهان-پارس، ۱۳۸۹: ۱۵).

در چند سال آینده محتمل است (نظری، ۱۳۸۸). بافت تاریخی شهر کاشان با دارا بودن $۳۷۰/۴۴$ نفر جمعیت و مساحتی بالغ بر ۵۰۴ هکتار (مهندسان مشاور باغ اندیشه، ۱۳۸۹)، فرسوده‌ترین و آسیب‌پذیرترین بخش این محدوده به حساب می‌آید که با کوچک‌ترین تهدید لرزه‌ای، با آمار بالایی تخریب و تلفات و همچنین بی‌خانمانی همراه خواهیم بود.

تعریف توانمندسازی

هرچند که در ادبیات توسعه واژه «توانمندسازی» مفهوم نسبتاً جدیدی است و اتفاق نظری در معنی دقیق آن وجود ندارد، ولی می‌توان آن را به معنای دادن قدرت یا اختیار به شخص یا گروهی برای انجام عملی برشمرد که برای اولین بار در سال ۱۷۸۸م. مطرح شده است (حیدری و شاطریان، ۱۳۹۶). در گفتمان توسعه،

ناحیه میان البرز و دشت کویر را لرزاند، اما تلفاتی به بار نیاورد. همچنین در این محدوده و در سال ۱۷۷۵م زمین‌لرزه‌ای، بخش اعظمی از شهرکاشان را ویران کرد و بیش از ۱۲۰۰ نفر کشته برجای گذاشت. در سال ۱۷۷۸م نیز طی زمین‌لرزه‌ای، به کلی این شهر تخریب شد و بیش از ۸۰۰۰ نفر را به کام مرگ گرفتار کرد که از آن به‌عنوان مخرب‌ترین زلزله کاشان یاد می‌شود. زمین‌لرزه‌های دیگری بین سده ۱۸ و ۱۹ میلادی، به‌ویژه در سال ۱۸۴۴م در ناحیه کاشان رخ داد و موجب ویرانی قسمت‌هایی از این منطقه شد (آمبرسز و ملویل، ۱۳۷۱). دوره بازگشت زمین‌لرزه‌ای به بزرگی شش ریشتر ۲۵۰ سال است. با توجه به اینکه از آخرین زمین‌لرزه بزرگی که در پنج کیلومتری این شهر رخ داده ۲۲۴ سال می‌گذرد، وقوع مجدد زمین‌لرزه در این حوالی

شکل شماره (۲): مفهوم توانمندسازی

منبع: (متوسلی و همکاران، ۱۳۹۶)

کمک به درک ناتوانی اشخاص است، همان‌طور که تمایل دارند و قادرند تا کنترل زندگی خودشان را به دست بگیرند و شرکت‌کنندگان فعالی باشند در اعمال نفوذ در سیاست، تصمیم‌گیری و فرآیندهایی که آنها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Islam, 2014). هلینگ و همکاران نیز توانمندسازی را به معنای توانایی بخشیدن به مردم و جوامع، به‌ویژه آنهایی که اغلب به حاشیه رانده شده‌اند که هر دو فرصت و توانایی برای مشارکت مؤثر در حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را داشته باشند، تعریف می‌کنند (Helling et al, 2005). در ساده‌ترین تعریف، می‌توان توانمندسازی را فرآیندی دانست که افراد، گروه‌ها و جوامع از وضعیت موجود زندگی آگاهی می‌یابند و برای تغییر شرایط موجود به سمت شرایط مطلوب برنامه‌ریزی مناسب، آگاهانه و سازمان‌یافته انجام می‌دهند (یاسوری، ۱۳۹۰).

نظریه‌های توانمندسازی

در چند دهه اخیر موضوع توانمندسازی در حوزه‌های مختلف مورد توجه بسیاری از فعالان اجتماعی بوده و از آنجاکه توانمندسازی پدیده‌ای اجتماعی است،

مفهوم توانمندسازی نشانگر رویکرد توسعه‌ای پایین به بالا با ماهیتی درون‌زاست (زاهدی، ۱۳۸۸). این مقوله می‌تواند با ایجاد نوعی اعتماد به نفس و خوداتکایی زمینه را برای رفع نیازهای مردم فراهم کند (صالحی‌امیری، ۱۳۹۰). همچنین توانمندسازی فرآیندی محسوب می‌شود که به کمک آن افراد می‌توانند خودمختاری، کنترل و اعتماد به نفس کسب و با احساس قدرت فردی و جمعی برای تفوق بر شرایط اجتماعی مسلط و تبعیض‌گرا اقدام کنند (کیانی‌سلمی و همکاران، ۱۳۹۹). به بیان دیگر توانمندسازی احساس بیگانگی از نهادهای سرکوب‌کننده را کاهش می‌دهد و به افراد کمک می‌کند تا عمل جمعی را درک کنند (Hardina, 2003).

راپاپورت (۱۹۸۷) توانمندسازی را به‌عنوان مکانیسمی تعریف کرد که افراد، سازمان‌ها و جوامع تسلط در امور خود را به دست می‌آورند. توانمندسازی در مورد تغییرات در هم‌تنیده در رفتار، خودپندار و پیشرفت‌های واقعی در شرایط فرد، گروه و جامعه مطرح می‌شود (1996) (Saegert and Winkel). هدف اصلی توانمندسازی

جدول شماره (۱): نظریه‌های اندیشمندان در خصوص توانمندسازی

منبع	مدل توانمندسازی	نظریه پرداز
(شهبازی و همکاران، ۱۳۸۹)	توانمندسازی را به‌عنوان مفهومی گسترده‌تر از مدیریت مشارکتی در نظر گرفته‌اند. آنها با تأکید بر فرهنگ‌سازی و نقش مدیران، توانمندسازی را رفتاری می‌دانند که به‌صورت درونی برانگیخته و به توجیه درونی کارهای انجام‌شده منجر شود و براساس آن مدیران برای حل مسئله به مردم تفویض اختیار می‌کنند.	مالاکه و کارزتو (۱۹۹۶)
(باون و لاور، ۱۹۹۲)	توانمندسازی را تنها نوعی راهبرد در سهم کردن مردم در قدرت می‌دانند. در این مدل، دسترسی به اطلاعات نقشی مهمی در تصمیم‌گیری ایفا می‌کند.	باون و لاور (۱۹۹۲)
(Banduira, 1997)	مدل خودکارآمدی از نظریه شناخت اجتماعی مشتق شده است. این الگو به ارتباط متقابل بین رفتار، اثرات محیطی و عوامل فردی که به ادراک فرد برای توصیف کارکردهای روان‌شناختی اشاره دارد، تأکید می‌کند.	آلبرت باندورا (۱۹۹۷)
(حیدری سورشجانی و شاطریان، ۱۳۹۶)	مدلی چهاربعدی برای توانمندسازی ارائه کرده‌اند که آن را مدل ایدئال وبری می‌نامند. وی معتقد است توانمندسازی فرد یا گروهی از افراد در موقعیتی معین در صورتی محقق می‌شود که توانایی کامل تصمیم‌گیری، مسئولیت کامل اجرا و مسئولیت کامل پذیرش پیامدهای هر نوع تصمیم را دارند.	نولر
(حکیمی و همکاران، ۱۳۹۷)	توانمندسازی به‌وسیله کیفیت مشارکت مردم در تصمیمات و فرآیندهای تأثیرگذار در زندگی‌شان مشخص می‌شود. در این نظریه، توانمندسازی و مشارکت دو روی یک سکه‌اند.	آکسفام (۱۹۹۵)
	توانمندسازی در پی تغییر جامعه است تا افراد خود را در جایگاهی قرار دهند که مایل اند نه جایگاهی که به آنها دیکته می‌شود. حس استقلال و کرامت انسانی برای مشارکت لازم است.	پتیت (۲۰۱۲)

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

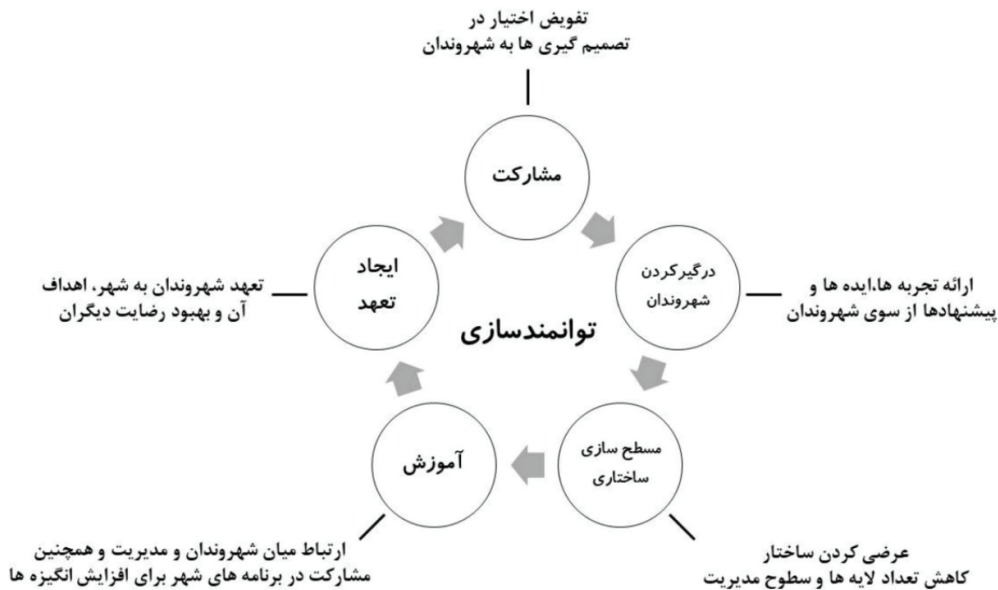
به عوامل درونی و بیرونی متعددی وابسته است. در این خصوص، از یک سو، عوامل درونی، همچون وضعیت جسمانی و روانی و وضعیت اقتصادی خانواده و از سوی دیگر، ساختارهای اجتماعی می‌توانند نقش عمده‌ای داشته باشند (رضایی و زارعی، ۱۳۹۳). به این ترتیب، صاحب‌نظران از دیدگاه‌های مختلف به مبحث توانمندسازی نگریده‌اند و هر یک با توجه به دغدغه خود در حوزه‌ای مشخص و زمانی خاص به آن پرداخته‌اند که در جدول زیر به شاخص‌ترین آنها اشاره کرده‌ایم.

با عنایت به نظریه‌های مطرح‌شده می‌توان این‌گونه برداشت کرد که توانمندسازی یک رویکرد مدیریتی

درون به بیرون است که توسط مردم با در اختیار گرفتن زمام کلیه امور در سایه مشارکت و همچنین شناخت و آگاهی کافی از محیط اجتماعی خود محقق خواهد شد. بدین ترتیب نیاز است تا با در نظر گرفتن همه عوامل تأثیرگذار مختلف به این موضوع پرداخت و متناسب با آنها تدابیر لازم را اتخاذ کرد.

توانمندسازی بافت‌های تاریخی در برابر زلزله

توانمندسازی بافت‌های تاریخی به‌عنوان یکی از راهکارهای اساسی در قبل از وقوع حادثه می‌تواند در کاهش خطرپذیری آسیب‌های جانی و مالی ثانویه مؤثر واقع شود. در این راستا، تأکید بر آن است که اساساً ماهیت توانمندسازی بافت‌های تاریخی در مواجهه با

شکل شماره (۳): شاخصه های توانمندسازی

منبع: (نگارنده با رهیافت هایی از شاطریان و همکاران، ۱۳۹۶).

بحران زلزله در مقایسه با سایر مناطق شهری متفاوت است و سیاست ها و طرح های خاص خود را می طلبد. ساکنان بومی و اصیل بافت های تاریخی در قیاس با بخش های جدید شهری از ریشه های فرهنگی عمیق تر و پیوندهای اجتماعی گسترده تری برخوردارند. این اشتراکات در کنار ظرفیت های بی بدیلی، همچون ظرفیت های مکانی و فضایی، شرایطی پدید می آورد که چهارچوب توانمندسازی را نیز از شرایط متفاوتی برخوردار می سازد. اگر هرگونه برنامه ریزی بر شناخت و به کارگیری این ظرفیت ها استوار باشد، طبیعتاً از عمق و دوام بیشتری نیز برخوردار خواهد بود (شکل شماره (۱)). دلایل اصلی ضرورت تبیین مبانی توانمندسازی بافت های تاریخی را می توان به شرح ذیل برشمرد:

– الگو و زبان گفتاری و رفتاری در بافت تاریخی متناسب با ویژگی های اجتماعی و رفتاری ساکنان است و طبیعتاً الگوهای از پیش سازماندهی شده قابل تعمیم به همه نقاط شهری نیست؛

– ماهیت بحران در بافت های تاریخی به دلیل ویژگی های کالبدی و خصوصیات سازه ای در قیاس با سایر بافت های شهری دارای ابعاد پیچیده تری است و بنابراین، چگونگی مواجهه با آن نیازمند برنامه ریزی ویژه ای خواهد بود؛

– در جوامع بزرگ، به دلیل شناخت کم اعضا از یکدیگر و جابه جایی مکانی گسترده، محله نقطه اشتراک برای سکونت شناخته می شود، در حالی که محله در اجتماعات کوچک دارای ساختار قدرتمند اجتماعی است؛

– در صورت وقوع زلزله در بافت جدید، امکان جابه جایی و تغییر مکان سکونت با سهولت بیشتری صورت می گیرد، اما در بافت تاریخی که بنا بر مقتضیات

شکل شماره (۴): ویژگی های تأثیرگذار بافت های تاریخی بر توانمندسازی آن در برابر زلزله منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰).

دادن بافت تاریخی کاشان به عنوان نمونه موردی (با توجه به دلایل بیان شده در ابتدای متن پژوهش)، عوامل مؤثر پیشنهادی بر توانمندسازی بافت های تاریخی طبق نظرات کارشناسان استخراج شد. برای انتخاب و همچنین از بین بردن عدم قطعیت در داده های ورودی و قضاوت شخصی، در مورد اهمیت عوامل پیشنهادی و اولویت بندی آنها از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) ² با تأکید بر انتخاب بهترین گزینه براساس معیارهای مختلف از طریق مقایسه زوجی و وزن دهی به معیارها بهره گرفته شده است. در این روش، از طریق پرسشنامه و از میان دوازده نفر از افراد مرتبط و صاحب نظر جهت نمونه گیری در حوزه مدیریت بحران و بافت های تاریخی (دانشجویان و استادان معماری دانشگاه کاشان، مرمت دانشگاه اصفهان و همچنین بازسازی دانشگاه شهید بهشتی که تجربه کار بر روی حوزه مورد نظر را داشته اند) به عنوان جامعه خبره استفاده شد. داده ها در این روش با پرسشنامه ای به نام پرسشنامه خبره جمع آوری می شوند. این پرسشنامه امکان جمع آوری نظرات خبرگان «ابتدا درباره معیارها» و سپس «درباره گزینه ها» با مقیاس «پنج درجه ای» را فراهم می کند (جدول شماره (۴)). شایان ذکر است، جهت انجام محاسبات مورد اشاره از نرم افزارهای اکسل³ و اکسپرت چویس⁴ استفاده شد.

تاریخی، فرهنگی و اجتماعی شکل گرفته، اساساً امکان جابه جایی وجود ندارد (ابوئی و دانایی نیا، ۱۳۹۰). برای تحقق ادبیات توانمندسازی در زمینه مدیریت بحران در بافت های تاریخی، هر نوع برنامه ریزی باید مبتنی بر شرایط جامعه آسیب دیده و نیز مقتضیات زمانی و مکانی، به همراه شناخت زیرساخت های اجتماعی و فرهنگی جامعه درگیر (برنامه ریزی اقتضایی)، صورت پذیرد تا از مقبولیت همگانی و سهولت در اجرا برخوردار باشد. این نوع برنامه ریزی باعث می شود تا هم نیازها و خواسته های گوناگون مردم مرتفع و هم ارزش های کالبدی و فضایی این بافت ها حفظ و احیا شود.

روش پژوهش

روش انجام این پژوهش بر پایه اصول کیفی است. ابتدا با بیان مسئله و در ادامه آن بر طبق مطالعات کتابخانه ای و با تکیه بر کتاب ها، مقالات و گزارش های موجود پیشینه موضوع اصلی بررسی می شود تا پاسخی مناسب به هر سؤال پژوهش بیان شود. برای تحدید و تدقیق رهیافت های مستخرج از مطالعات انجام گرفته، کلیت مسئله پژوهش در مصاحبه ای باز¹ به روش میدانی و محاوره ای، با تعدادی از متخصصان بافت های تاریخی و مدیریت بحران مطرح شد و در نهایت، با عنایت به نظرات صاحب نظران و روش تحلیل مضمون پارامترهای اصلی و همچنین ظرفیت ها و محدودیت های آن مشخص شد. سپس با مدنظر قرار

1. In-depth interviewing

2. Analytical Hierarchy Process

3. Excel

4. Expert Choice

جدول شماره (۲): تعیین ارزش معیارها نسبت به یکدیگر

مقدار عددی	کاملاً مطلوب‌تر	مطلوبیت خیلی قوی	مطلوبیت قوی	کمی مطلوب‌تر	مطلوبیت یکسان	بین فواصل
۹	۷	۵	۳	۱	۲، ۴، ۶، ۸	

منبع: (saaty, 1980)

جدول شماره (۳): منتخب نظریات کارشناسان در خصوص موضوع اصلی پژوهش

پیشنادهای کاربردی	چکیده نظریه‌ها	مصاحبه‌شونده
<p>۱. جلوگیری از سکونت غیررسمی و تجمع بیش از معمول در مناطق مسکونی؛</p> <p>۲. اختصاص برخی فضاهای باز اعم از تاریخی و غیر آن به عنوان مراکز امداد رسانی؛</p> <p>۳. توجه به مراکز شهری و بناهای مهم در صورت امکان استحکام بخشی بناهای اعم از تاریخی و غیرتاریخی (مدرسه، درمانگاه‌ها و...) و همچنین مناسب سازی فضاهای باز؛</p> <p>۴. توجه ویژه به زیرساخت‌ها برای جلوگیری از مشکلات بعد از زلزله.</p>	<p>برای توانمندسازی در بافت‌های تاریخی در مواجهه با بحران زلزله باید به موارد زیر توجه ویژه شود:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ مطالعه و شناخت بافت تاریخی و ظرفیت‌های آن؛ ❖ تعریف و برنامه‌ریزی برای ادامه سکونت متعادل در آن؛ ❖ جلوگیری از تشکیل سکونت‌های غیررسمی؛ ❖ توجه و تأکید بر مراکز مهم شهری هم در جهت تداوم حیات و هم در جهت رفع نارسایی‌ها؛ ❖ افزایش کیفیت ساخت و سازهای جدید احتمالی؛ ❖ مناسب سازی بافت شهری از نظر آمادگی در برابر زلزله. 	<p>پژوهشگر حوزه مرمت و بافت‌های تاریخی</p>
<p>برای دستیابی به این مهم:</p> <ul style="list-style-type: none"> ❖ افزایش مشارکت مردم؛ ❖ توجه به ظرفیت‌های کمی و کیفی هر محله و تصمیم‌گیری مبتنی بر آن؛ ❖ باید از ارائه راه‌حل‌های کلی پرهیز شود. بنابراین، مکانیسم‌ها و چرخ‌دنده‌های مؤثر در یک محله (برخلاف شباهت‌ها) با دیگری متفاوت است. در مجموع، نگرش‌های تزیینی یعنی برنامه‌ریزی بیرون به درون، گزینه مناسبی برای مواجهه با مسئله نیست. 	<p>هرچند توانمندسازی به عنوان یک موضوع اجتماعی مهم است، اما باید به سایر ابعاد توانمندسازی از جمله تقویت زیرساخت‌های فکری ساکنان (بعد فرهنگی توانمندسازی، اقتصادی، سازه‌ای و...) نیز توجه تا این موضوع به معنای واقعی محقق شود.</p> <p>اساساً وجه غالب توانمندسازی تقویت زیرساخت‌هاست و اهرم فیزیکی نیست. باید در بطن و متن جاری باشد؛ یعنی زیرساخت‌ها و سیاست‌ها به گونه‌ای تنظیم و مدیریت شود تا موضوع به اجماع و باور جمعی تبدیل شود.</p>	<p>پژوهشگر حوزه مدیریت بحران در بافت‌های تاریخی</p>
<p>به همین جهت، می‌توان با کاهش آسیب‌پذیری (برای مثال، استحکام بخشی ابنیه از نظر فنی)، ظرفیت‌شناسی (شناسایی ظرفیت‌های بالقوه و تبدیل آنها به بالفعل)، رویکردشناسی (تحلیل رویکردها و انتخاب رویکرد مناسب جهت رویارویی صحیح) و همچنین پدیده‌شناسی (احیای ارزش‌ها و شناسایی موانع و فرصت‌ها) در فرآیندی از جز به کل به تاب‌آوری دست یافت. باید توجه کرد در این فرآیند مفاهیم فراکالبدی بر مسئله اصلی تأثیری بیشتری دارند.</p>	<p>موضوع صیانست از بافت‌های تاریخی در برابر حوادث و بررسی بافت‌های تاریخی پیش از زلزله در ابعاد مختلف (زلزله فرهنگی، زلزله اجتماعی و...)، توجه به میراث ملموس و ناملموس (مشهود و نامشهود) در بافت‌های تاریخی، اهمیت تقدس و ارزشمندی بافت‌های تاریخی به عنوان میراث به‌جامانده از گذشته و در نهایت تمرکز بر سه واژه «آسیب‌پذیری+ ارزشمندی+ تهدید»، به صورت توأمان، در راستای توانمندسازی بافت‌های تاریخی تأثیر می‌گذارد.</p>	<p>مجری طرح‌های مدیریت بحران بنیاد مسکن</p>

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

جدول شماره (۴): محدودیت‌ها و ظرفیت‌های بافت‌های تاریخی در مواجهه با زلزله

کالبدی	
ظرفیت‌ها	محدودیت‌ها
<ul style="list-style-type: none"> • وجود میراث غنی معماری و شهری؛ • وجود کاربری‌های مؤثر (مدرسه، درمانگاه، حسینیه، مسجد)؛ • وجود اراضی رهاشده و بدون کاربری و امکان پیش‌بینی خدمات شهری یا امدادی مورد نیاز؛ • وجود برخی از زیرساخت‌های شهری به‌منظور توسعه درونی و امکان برنامه‌ریزی لازم برای رفع کمبودها. 	<ul style="list-style-type: none"> • بافت متراکم و نامنظم؛ • وجود کاربری‌های ناسازگار (انبار، کارگاه‌های صنعتی و...) • کمبود فضاهای باز شهری؛ • عمر بالای ابنیه و در نتیجه فرسودگی مصالح سنتی و همچنین عدم مرمت اصولی و استحکام‌بخشی مناسب؛ • معایر کم‌عرض و عمدتاً کم‌نفوذ (ناکارآمد در زمان بحران برای تخلیه و امدادسانی)؛ • کمبود تأسیسات و تجهیزات شهری؛ • کمی مراکز درمانی و ایستگاه‌های آتش‌نشانی؛ • ضوابط محدودکننده تخریب و نوسازی در بافت.
اجتماعی	
ظرفیت‌ها	محدودیت‌ها
<ul style="list-style-type: none"> • سابقه طولانی سکونت و وجود هویت تاریخی این محدوده‌ها؛ • پیوندهای قوی اجتماعی بین ساکنان و امکان برنامه‌ریزی برای مشارکت جمعی؛ • وجود حس تعلق شدید ساکنان اصیل به محله و تمایل به ادامه سکونت در آن با وجود تمامی کمبودها؛ • اعتقادات و باورهای قوی دینی و فرهنگی؛ • اهمیت محله‌محوری و توجه به همیاری برای حل مشکلات آن. 	<ul style="list-style-type: none"> • تراکم زیاد جمعیتی؛ • تمایل کم به مرمت و بهسازی کالبدی؛ • افزایش اسکان جمعیت غیربومی نسبت به ساکنان بومی؛ • تغییر بافت اجتماعی بومی و جایگزین گروه‌های آسیب‌پذیر و ناتوان از نظر مالی و اقتصادی.
اقتصادی	
ظرفیت‌ها	محدودیت‌ها
<ul style="list-style-type: none"> • امکان مرمت و احیای بناهای تاریخی و استفاده از ظرفیت‌های آنها برای ارتقای محیط مسکونی؛ • وجود بازارهای سنتی در راسته‌های تجاری قدیمی و شریان‌های اصلی؛ • تمایل روزافزون بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در زمینه احیای ابنیه تاریخی؛ • امکان بهره‌مندی از حمایت‌ها و تسهیلات دولتی. 	<ul style="list-style-type: none"> • ارزش نسبتاً کم زمین و مسکن؛ • ناتوانی ساکنان در بهبود وضعیت کالبدی مسکن به سبب کم‌توانی مالی اکثریت ایشان؛ • عدم تمایل به سرمایه‌گذاری بخش‌های بزرگ اقتصادی به دلیل دیربازدهی اقتصادی در این مناطق؛ • ناپایداری شرایط گردشگری در کشور؛ • اختصاص بودجه اندک دولتی به بافت تاریخی.

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

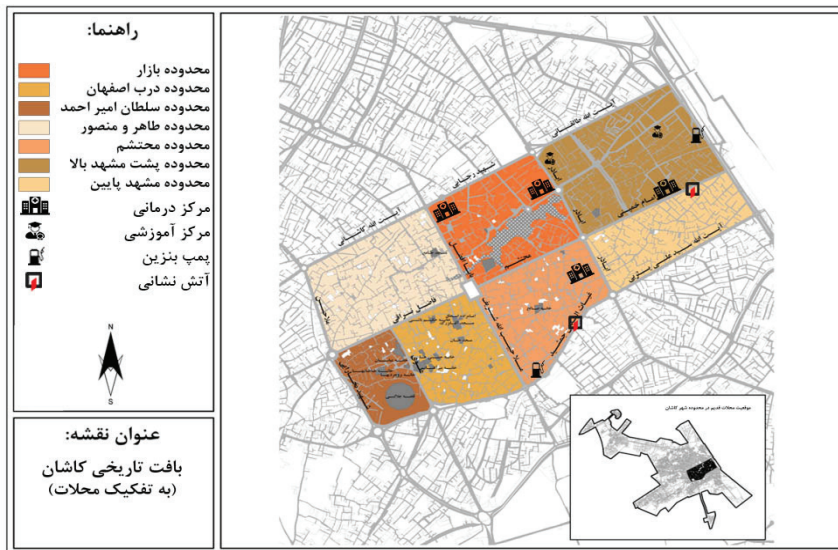
سپس برای بررسی بیشتر، به آسیب‌پذیری هریک از پارامترهای انتخابی، با توجه به اولویت تأثیرگذاری، پرداخته شد که در نهایت به ارائه راهبردهای بومی متناسب با بافت تاریخی کاشان منجر گردید.

عوامل مؤثر بر توانمندسازی بافت‌های تاریخی در برابر زلزله به‌منظور دستیابی به چهارچوبی مشخص و کاربردی در راستای کشف این عوامل، در ابتدا موضوع اصلی

جدول شماره (۵): عوامل پیشنهادی مؤثر بر توانمندسازی بافت‌های تاریخی در برابر زلزله

حوزه کالبدی	حوزه اجتماعی	حوزه اقتصادی
<ul style="list-style-type: none"> • بهسازی ابنیه موجود؛ • کاربری اراضی؛ • استفاده حداکثری از شبکه دسترسی و ارتباطی؛ • تأسیسات و تجهیزات شهری؛ • کنترل تراکم ساختمانی و جمعیتی. 	<ul style="list-style-type: none"> • مشارکت مردمی؛ • امور آموزشی، فرهنگی و مذهبی؛ • امور امدادی و درمانی؛ • امور حقوقی و امنیتی. 	<ul style="list-style-type: none"> • افزایش ارزش زمین؛ • اشتغال و تأمین مالی ساکنان؛ • امور خدماتی و سرمایه‌گذاری؛ • امور توسعه‌ای و ارزش آفرینی.

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

شکل شماره (۵): محله‌بندی و موقعیت مراکز تأثیرگذار بافت تاریخی کاشان

منبع: (نگارندگان با رهیافت‌هایی از مهندسان مشاور نقش جهان-پارس، ۱۳۸۹)

(جدول شماره (۴) و (۵)).

با توجه به شرایط بافت‌های تاریخی و بررسی‌های انجام‌شده، ضروری است تا هرگونه برنامه‌ریزی در زمینه توانمندسازی در سه حوزه اصلی و اولویت‌دار، کالبدی، اجتماعی و اقتصادی صورت پذیرد. از این‌رو، عوامل مؤثر بر توانمندسازی در سه حوزه مذکور به شرح ذیل پیشنهاد می‌شوند:

پژوهش در میان چندین کارشناس و متخصص، در حوزه مدیریت بحران و بافت‌های تاریخی در قالب یک پرسشنامه مطرح شد تا بتوان براساس آن و همچنین مطالب جمع‌آوری‌شده به نتایج مناسبی دست یافت. در جدول شماره (۳) به سه نمونه از این موارد پرداخته‌ایم: پس از انجام مصاحبه با کارشناسان و با توجه به بررسی و مطالعات انجام‌گرفته؛ محدودیت‌ها و ظرفیت‌ها، در سه حوزه کالبدی، اجتماعی و اقتصادی استخراج شدند

شناسایی عوامل مؤثر با استفاده از روش سلسله‌مراتبی (AHP)

عوامل انتخابی در بافت تاریخی کاشان نیز هریک به‌نوبه خود تأثیرگذار است و نقش خاصی را در توانمندسازی این محدوده در مواجهه با بحران زمین‌لرزه ایفا می‌کند. معیارهای منتخب با توجه به مبانی توانمندسازی و همچنین مطالعات و نظر کارشناسان در بافت تاریخی مورد نظر در اولویت توجه قرار گرفته‌اند. با بررسی معیارهایی، همچون جمعیت (به دلیل تراکم جمعیت در بافت‌های تاریخی) و آسیب‌پذیری شهری (به دلیل کم‌دوامی و آسیب‌پذیری این‌گونه بافت‌ها در برابر زلزله) و نیز شرایط طبیعی (مانند اصله از گسل، نوع و جنس خاک، شیب و روان‌گرایی زمین و...) به دلیل عدم وجود و یا تأثیر یکسان در کل منطقه مطالعاتی، به آنها پرداخته نشده و صرفاً به معیارهای تأثیرگذار کالبدی، اقتصادی و اجتماعی پرداخته شده است.

برای شناخت این عوامل و همچنین اولویت‌بندی آنها، در این پژوهش، از روش سلسله‌مراتبی (AHP) استفاده شده است. این فرآیند روشی منعطف و قوی در میان

معیارهای تصمیم‌گیری است و به‌منظور انتخاب بهترین گزینه از موضوعات چندمعیاری در مواقعی استفاده می‌شود که چندین شاخص برای تصمیم‌گیری وجود داشته باشد. برای به دست آوردن وزن معیارها براساس (AHP)، با تعیین ماتریس مقایسه زوجی، پرسشنامه‌ای تهیه می‌شود و متخصصان در زمینه مدیریت بحران تکمیل می‌کنند. براین اساس، هر سطح نسبت به عنصر مربوطه خود در سطح بالاتر به‌صورت زوجی با استفاده از نظرات شفاهی افراد مورد مقایسه قرار می‌گیرند و در نهایت به تولید جدول ماتریس مقایسه زوجی و همچنین تعیین امتیاز نهایی معیارها منجر می‌شود. بدیهی است که وزن دادن به شاخص‌ها در مقایسه‌های زوجی راحت‌تر از حالات دیگر و استفاده از این مدل در جریان وزن‌دهی باعث می‌شود تا در ضمن ارزیابی، تعصبات دخیل نباشد (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۵). با تشکیل ماتریس زوجی، طبق نظر کارشناسان، مقایسه اولیه انجام و به روش AHP ماتریس امتیازبندی و اولویت‌ها مشخص شدند. استفاده از این روش در حوزه‌های مرتبط، به ارزیابی‌های ذیل منجر شده است:

الف. ارزیابی عوامل حوزه کالبدی

جدول شماره (۶): ماتریس مقایسه زوجی حوزه کالبدی

کالبدی	کاربری اراضی	مساحت قطعات و سطح اشغال و ارتفاع	قدمت بناها و کیفیت مصالح	وضعیت شبکه‌های دسترسی و ارتباطی	وضعیت تأسیسات و تجهیزات شهری	امتیاز نهایی
کاربری اراضی	۱	۷	۰/۳۳۳۳	۳	۵	۰/۲۶
کنترل تراکم ساختمانی و جمعیتی	۰/۱۴۲۸	۱	۰/۱۱۱۱	۰/۲	۰/۳۳۳۳	۰/۰۴
بهسازی ابنیه موجود	۳	۹	۱	۵	۷	۰/۵
استفاده حداکثری از شبکه دسترسی و ارتباطی	۰/۳۳۳۳	۵	۰/۲	۱	۳	۰/۱۳
تأسیسات و تجهیزات شهری	۰/۲	۳	۰/۱۴۲۸	۰/۳۳۳۳	۱	۰/۰۷
مجموع						۱

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

ب- ارزیابی عوامل حوزه اجتماعی

جدول شماره (۷): ماتریس مقایسه زوجی حوزه اجتماعی

اجتماعی	امور مردمی و مشارکتی	امور آموزشی، فرهنگی و مذهبی	امور امدادی و درمانی	امور حقوقی و امنیتی	امتیاز نهایی
مشارکت مردمی	۱	۵	۳	۷	۰/۵۶
امور آموزشی، فرهنگی و مذهبی	۰/۲	۱	۰/۳۳۳۳	۳	۰/۱۲
امور امدادی و درمانی	۰/۳۳۳۳	۳	۱	۵	۰/۲۷
امور حقوقی و امنیتی	۰/۱۴۲۸	۰/۳۳۳۳	۰/۲	۱	۰/۰۵
مجموع					۱

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

ج - ارزیابی عوامل حوزه اقتصادی

جدول شماره (۸): ماتریس مقایسه زوجی حوزه اقتصادی

اقتصادی	ارزش و مالکیت ابنیه	اشتغال و بضاعت مالی ساکنان	امور خدماتی و سرمایه‌گذاری	امور توسعه‌ای و ارزش‌آفرینی	امتیاز نهایی
افزایش ارزش زمین	۱	۳	۵	۷	۰/۵۶
اشتغال و تأمین مالی ساکنان	۰/۳۳۳۳	۱	۳	۵	۰/۲۶
امور خدماتی و سرمایه‌گذاری	۰/۲	۰/۳۳۳۳	۱	۳	۰/۱۲
امور توسعه‌ای و ارزش‌آفرینی	۰/۱۴۲۸	۰/۲	۰/۳۳۳۳	۱	۰/۰۶
مجموع					۱

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

یافته‌ها حاکی از آن است که عوامل غیرکالبدی در کنار عناصر کالبدی تا حد قابل توجهی تأثیرگذار بوده و و باید به آن، پیش از وقوع زلزله‌ای احتمالی، توجه شود.

ذیل دسته‌بندی شده‌اند و برای هریک راهبردهایی نیز پیشنهاد شده است: شایان ذکر است که باید برای هر بافت تاریخی متناسب با شرایط آن «برنامه‌ریزی مدیریت برای کاهش خطر زلزله» تدوین کرد تا با در نظر گرفتن نقاط قوت و ضعف آن، راهبردهای لازم، همانند آنچه در مورد بافت تاریخی کاشان به آن اشاره شد، تبیین و براساس آنها برنامه لازم را تدوین کرد.

۵. نتایج پژوهش

یکی از اساسی‌ترین اولویت‌ها در زمینه حفاظت از بافت‌های تاریخی در برابر زلزله، شناخت درست عوامل مؤثر برای توانمندسازی این گونه بافت‌ها و ارائه راهبردهای مناسب برای توانمندسازی آنهاست. با بررسی بافت ارزشمند تاریخی کاشان، عوامل مذکور در سه حوزه کالبدی، اجتماعی و اقتصادی به شرح

جدول شماره (۹): عوامل مؤثر و راهبردهای پیشنهادی برای توانمندسازی بافت‌های تاریخی در برابر زلزله

حوزه	عامل مؤثر	راهبردهای پیشنهادی
کالبدی	بهسازی ابنیه موجود	با به‌کارگیری اصول مرمتی و روش‌های مناسب استحکام‌بخشی، باید ابنیه موجود را در برابر زمین‌لرزه‌ها ایمن و توانمند کرد. این مقاوم‌سازی باعث می‌شود تا علاوه بر کاهش میزان تخریب و آسیب‌دیدگی فرصت امداد و نجات افزایش یابد و بازسازی پس از حادثه تسریع شود.
	کاربری اراضی	شناسایی فضاهای باز عمومی، اراضی بایر و زمین‌های رهاشده موجود در بافت تاریخی می‌تواند در هنگام وقوع زلزله برای امداد، تخلیه و اسکان پس از زلزله استفاده شود. همچنین حذف و یا کنترل کاربری‌های مزاحم و خطرآفرین از شدت و گسترش آسیب‌ها جلوگیری می‌کند.
	استفاده حداکثری از شبکه دسترسی و ارتباطی	با مناسب‌سازی و اقدامات لازم، مثل طراحی شبکه حمل و نقل اضطراری، تعریض منطقی (سهولت در رفت‌وآمد، تخلیه و امداد رسانی)؛ گوشه‌سازی (جلوگیری از برخورد و کاهش ضربه‌پذیری و سهولت در گردش)؛ حذف و بن‌بست‌های طولانی می‌توان به میزان قابل توجهی خدمات‌رسانی در موقع حادثه را تأمین و تسهیل کرد.
اجتماعی	کنترل تراکم ساختمانی و جمعیتی	قرارگیری مراکز مهم امدادگر، چون آتش‌نشانی‌ها و درمانگاه‌ها در شعاع دسترسی ساکنان و همچنین فاصله مناسب از تأسیسات آسیب‌رسان، مثل پمپ‌بنزین‌ها و اتصالات برق، گاز و آب می‌تواند در مدیریت بحران به‌خصوص در بحث امداد و نجات تأثیر مثبت داشته باشد. همچنین به فناوری‌های نوین اطلاعات و ارتباطات در کاهش آسیب‌پذیری و تسریع در امداد باید توجه شود.
	مشارکت مردمی	به‌منظور توزیع متعادل ساختمان و جمعیت در سطح بافت باید نظارت لازم را در مورد ابعاد قطعات، تجمیع اراضی و ارتفاع بناها به عمل آورد تا آسیب‌های ناشی از زلزله را کاهش داد.
	امور امدادی و درمانی	باید نظام لازم را برای افزایش حضور مردم و آمادگی دائمی ایشان در برابر خطر زلزله به عمل آورد. این اقدام باید از طریق تقویت پیوندهای اجتماعی موجود فراهم شود تا باعث افزایش همیاری و نوع‌دوستی شود. این موضوع تسریع در امر بازسازی و در نهایت تأمین رضایت‌خاطر شهروندی و حس آرامش و امنیت اجتماعی را در پی دارد.
اقتصادی	امور آموزشی، فرهنگی و مذهبی	باید پیش‌بینی لازم را برای استقرار و بهره‌مندی ساکنان از خدمات لازم درمانی و امدادی فراهم کرد. همچنین با در اختیار قرار دادن دفترچه راهنمای امداد پیش از بحران احتمالی، آنها را برای مشارکت در عملیات نجات و امداد و نیز درمان‌های اولیه آماده کرد.
	امور حقوقی و امنیتی	برای مقابله مؤثر باید بر آموزش مؤثر ساکنان در کلیه رده‌های سنی به روش‌های مختلف تأکید کرد و به نقش‌های مذهبی، مانند مساجد و فرهنگ، مانند مدارس و سایر نهادهای مرتبط توجه شود.
	افزایش ارزش زمین	با کمک دستگاه‌های حقوقی-امنیتی و مکانیسم‌های عدالت برای ارتقا یا دگرگونی وضعیت اجتماعی و اقتصادی پس از بحران و براساس مبانی حقوق بازماندگان (آسیب‌دیدگان، کودکان و زنان بی‌سرپرست، کهنسالان و...) و عدالت اجتماعی، می‌توان از ورود افراد متفرقه که به قصد سودجویی وارد مناطق زلزله‌زده می‌شوند و همچنین کوچ زلزله‌زدگان، به دلیل ناامنی، به سایر مناطق جلوگیری کرد. در این صورت، حیات اجتماعی و ساختار کالبدی منطقه زلزله‌زده حفظ خواهد شد و افراد با آرامش بیشتری به بازتوانی و احیای زندگی می‌پردازند.
اقتصادی	امور خدماتی و سرمایه‌گذاری	می‌توان با بهسازی وضعیت کالبدی (مرمت اصولی ابنیه و تأمین تأسیسات و تجهیزات زیرساختی و شبکه دسترسی کارآمد) و تقویت اوضاع اقتصادی ساکنان (توسعه صنعت گردشگری و صنایع دستی)، شرایط این‌گونه محدود را ارتقا و ارزش زمین و ساختمان در آنها را افزایش داد.
	اشتغال و تأمین مالی ساکنان	با برنامه‌ریزی برای حضور زلزله‌زدگان در محل زندگی قبلی و عدم جابه‌جایی، ضمن تلاش آنان در بهبود وضعیت مالی و بازتوانی اقتصادی، هزینه اسکان و تهیه مایحتاج اولیه به‌طور چشمگیری کاهش می‌یابد. بدین منظور، پیشنهاد می‌شود که برای ساکنان در هر منطقه، پس از وقوع زلزله، متناسب با استعداد فردی و همچنین نیاز محلی، اشتغال‌زایی صورت گیرد تا مشکلات ساکنان در این زمینه به حداقل برسد.
	امور توسعه‌ای و ارزش‌آفرینی	با توجه به امکانات فعلی در هر منطقه و همچنین نیازسنجی دقیق پیش از زلزله، می‌توان احتیاجات و موارد ضروری پس از بحران را در مکان‌هایی ایمن و پایدار در برابر زلزله پیش‌بینی و ذخیره‌سازی کرد تا در آن زمان بهره‌برداری مطلوب انجام شود.
		با توجه به ظرفیت‌های بالقوه موجود باید زمینه‌های لازم را برای ظرفیت‌سازی در جهت توسعه پایدار و جبران کمبود خدمات و تجهیزات زیرساختی مورد نیاز به عمل آورد تا باعث ارزش‌آفرینی اقتصادی شود.

منبع: (نگارندگان، ۱۴۰۰)

منابع

۸. زاهدی، محمدجواد. (1388). نقش سازمان‌های غیردولتی در توسعه پایدار، تهران: نشر مازیار.
۹. شهبازی، بهزاد، اللهیاری، رحمت‌الله، و میرکمالی، سید محمد. (۱۳۸۹). توانمندسازی کارکنان (تعاریف، الزامات و مدل‌ها). فصلنامه منابع انسانی ناجا، سال پنجم، شماره 21، ۳۳-۵۸.
۱۰. صالحی امیری، سید رضا. (1390). توانمندسازی منابع انسانی. انتشارات مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک، تهران.
۱۱. کلاتری خلیل‌آبادی، حسین، صادقی، ساناز، و حقی، مهدی. (۱۳۹۵). راهبردهای مرمت در بافت‌های تاریخی شهرها با تأکید بر مدیریت بحران زلزله: محله سیروس تهران. نشریه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲۳، بهار ۹۵، ۶۱-۷۴.
۱۲. کیانی سلمی، صدیقه، شاطریان، محسن، و صفری، حامد. (۱۳۹۹). شناسایی عوامل تسهیل‌کننده توانمندسازی محله‌های حاشیه‌نشین شهر اصفهان (مطالعه موردی: محله عاشق‌آباد). پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، دوره ۸، شماره ۱، بهار ۱۳۹۹، ۱۹۲-۱۶۶. [10.22059/jurbangeo.2019.288058.1154](https://doi.org/10.22059/jurbangeo.2019.288058.1154)
۱۳. متوسلی، محمود، دباغی، حمیده، و عباسی، افروز. (۱۳۹۶). الگوی نظری توانمندسازی فردی و جمعی به مثابه آزادی با تأکید بر دیدگاه‌های کانت و آمارتیاسن. توسعه محلی (روستایی-شهری)، دوره نهم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۳۹۶، ۲۷-۵۰. [10.22059/jrd.2018.65554](https://doi.org/10.22059/jrd.2018.65554)
۱۴. محمدزاده، راضیه. (۱۳۹۱). مدیریت ایمن‌سازی کالبدی بافت‌های تاریخی در برابر زلزله مورد مطالعاتی: بافت تاریخی قزوین، صفه، <https://doi.org/10.22059/jrd.2018.65554>
۱. آمبرسنز، نیکلاس، و ملویل، چارلز. (۱۳۷۱). تاریخ زمین‌لرزه‌های ایران. ترجمه ابوالحسن رده. تهران: انتشارات آگاه.
۲. ابویی، رضا، و دانایی‌نیا، احمد. (۱۳۹۰). نقش مشارکت مردمی در کاهش خسارات ناشی از زلزله در بافت‌های تاریخی. نشریه مرمت و معماری ایران. سال اول، شماره ۲، ۶۲-۵۳. [20.1001.1.23453850.1390.1.2.2.2](https://doi.org/10.1001.1.23453850.1390.1.2.2.2)
۳. باقری، کیوان؛ تقوایی، مسعود. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی راهبردی مدیریت بحران زلزله در بافت‌های فرسوده شهری (مطالعه موردی: بافت فرسوده شهر سنندج). نشریه دانش‌پیشگیری و مدیریت بحران. دوره ۶، شماره ۴، ۳۵۷-۳۴۴. [20.1001.1.23225955.1395.6.4.4.8](https://doi.org/10.1001.1.23225955.1395.6.4.4.8)
۴. حکیمی، هادی، سعدلونیا، حسین، و میرزایی، علی. (۱۳۹۷). امکان‌سنجی اجرای راهبرد توانمندسازی در سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیررسمی ایران. راهبرد توسعه. شماره ۵۶، زمستان ۹۷، ۱۳۵-۱۶۳.
۵. حیدری سورش‌جانی، رسول، و شاطریان، محسن. (۱۳۹۶). درآمدی بر توانمندسازی اجتماعات محلی شهری. جلد اول، تهران: نشر سخنوران.
۶. دانایی‌نیا، احمد. (۱۳۹۳). ارتقای ایمنی گذرها و کانون‌های دسترسی در بافت‌های تاریخی با رویکرد مشارکت مردمی. پایان‌نامه دکتری، دانشگاه هنر اصفهان.
۷. رضائی، روح‌الله، و زارعی، شیما. (۱۳۹۳). بررسی دیدگاه‌های زنان روستایی درباره تأثیر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی آنان (مطالعه موردی: روستای حسن خان، شهرستان قروه). نشریه زن در توسعه و سیاست، دوره ۱۲، شماره ۲، ۲۸۷-۳۰۴. <https://doi.org/10.22059/jrd.2018.65554>

- Hardina, D. (2003). Linking citizen participation to empowerment practice: A historical overview. *Journal of Community Practice*, 11(4), 11-38.
- Islam, M. R. (2014). Non-governmental organizations' role for social capital and community empowerment in community development: experience from Bangladesh. *Asian Social Work and Policy Review*, 8(3), 261-274.
- Eade, D., & Williams, S. (1995). *The Oxfam handbook of development and relief* (Vol. 2). Oxfam.
- Pettit, J. (2012). Empowerment and Participation: bridging the gap between understanding and practice. *United Nations Headquarters*, 10(6), 39.
- Roy, K. C., & Sideras, J. (Eds.). (2006). *Institutions, globalisation and empowerment*. Edward Elgar Publishing.
- Golden, B. L., Wasil, E. A., & Harker, P. T. (1980). The analytic hierarchy process. *Applications and Studies*, Berlin, Heidelberg, 2(1), 1-273.
- Saegert, S., & Winkel, G. (1996). Paths to community empowerment: Organizing at home. *American Journal of Community Psychology*, 24, 517-550.
- سال ۲۲، شماره ۵۹، زمستان ۱۳۹۱، ۷۵-۹۴.
[20.1001.1.1683870.1391.22.4.6.7](https://doi.org/10.1001.1.1683870.1391.22.4.6.7)
- ۱۵. محمدی دوست، سلیمان، مرادی ریزی، مرضیه، و خانی زاده، محمد علی. (۱۳۹۷). ارزیابی نقش مدیریت شهری در توانمندسازی سکونتگاه‌های فقرنشین شهری با تأکید بر خواسته‌های ساکنان (مطالعه موردی: محله زینبیه شهر اصفهان). *آمایش جغرافیایی فضا*، سال هشتم، شماره ۲۹، پاییز ۱۳۹۷، ۱۴۷-۱۶۶.
- ۱۶. مهندسان مشاور باغ اندیشه. (۱۳۸۹). طرح بهسازی و نوسازی بافت فرسوده کاشان، طرح تفصیلی شهر کاشان.
- ۱۷. مهندسان مشاور نقش جهان-پارس. (۱۳۸۹). طرح توسعه و عمران (جامع) شهر کاشان. ج ۱، سازمان مسکن و شهرسازی استان اصفهان.
- ۱۸. نظری، حمید. (۱۳۸۸). شرح زمین‌شناسی و سازوکار گسل‌های فعال پیرامون شهر کاشان، بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (پژوهشکده سوانح طبیعی).
- ۱۹. یاسوری، مجید. (۱۳۹۰). نقش سازمان‌های غیردولتی (NGO) در توانمندسازی زنان و جوانان روستایی (نمونه: روستای اردوغش). *نشریه چشم انداز جغرافیایی*، شماره ۱۷، ۴۴-۶۰.
- Locke, E. A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. *Personnel psychology*, 50(3), 801. Bowen, D. E., & Lawler III, E. E. (2006). The empowerment of service workers: What, why, how, and when. *Managing innovation and change*, 33(3), 155-69.
- Helling, A. L., Berthet, R. S., & Warren, D. (2005). *Linking community empowerment, decentralized governance, and public service provision through a local development framework* (Vol. 535). Washington, DC: World Bank.

نحوه ارجاع به این مقاله:

انیسی، علیرضا، و زاغیان، محمدعلی. (۱۴۰۳). برنامه‌ریزی مدیریت بحران زلزله در بافت‌های تاریخی با رویکرد توانمندسازی (مورد مطالعه: بافت تاریخی کاشان). پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، ۸(۳۰)، ۳۱-۴۸. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037369.1077>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037369.1077>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_717660.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions

of the Creative Commons Attribution 4.0 International

(CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

تحلیل اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی مقاصد گردشگری منتخب*

محدثه عطایی

دانشجوی دکتری رشته علوم اقتصادی، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

حسین شریفی رنایی (نویسنده مسئول)**

دانشیار گروه اقتصاد، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران

سارا قبادی

استادیار گروه اقتصاد، واحد اصفهان (خوراسگان)، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

چکیده

باتوجه به نقش توسعه هوشمند مقاصد گردشگری در تضمین پایداری مقاصد و بهبود تجربه‌های گردشگران و اهمیت تغییر نگاه سیاست‌گذاران به مسئله توسعه گردشگری و زیرساخت‌های آن، نیاز به بررسی جایگاه توسعه پایدار گردشگری، همگام با فن‌آوری‌های هوشمند بر رشد اقتصادی مقاصد گردشگری اهمیت دارد. از این رو، در این مطالعه تلاش شد یک مدل اقتصادسنجی برای بررسی اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی طراحی و برای مقاصد منتخب برآورد شود. برای فراهم کردن امکان مقایسه این مقاصد، دو دسته از مقاصد گردشگری در کشورهای شرق و غرب آسیا انتخاب شد. بر اساس نتایج، توسعه پایدار گردشگری هوشمند سبب بهبود رشد اقتصادی در مقاصد مورد مطالعه و افزایش متغیرهای محرک ارتقای ارزش افزوده صنعت گردشگری نیز، باعث افزایش در رشد اقتصادی این مقاصد شد. در این برآورد، اثر افزایش شاخص آلودگی محیط‌زیست کاهش رشد اقتصادی را نشان داد. همچنین متغیر دامی که به منظور مقایسه دو دسته مقصد گردشگری منتخب، در مدل وارد شده بود، معنادار شد که نشان می‌دهد پیشگامی کشورهای شرق آسیا برای برنامه‌ریزی در توسعه پایدار گردشگری هوشمند مقاصد گردشگری، بر بهبود مدل و رشد اقتصادی آن‌ها تأثیرگذار بوده است.

کلیدواژگان: رشد اقتصادی، توسعه پایدار، صنعت گردشگری، مقاصد گردشگری، شاخص TTI

*. این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول با عنوان «اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی منتخبی از کشورها» است که به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم در دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان) در حال انجام است.
**. ایمیل نویسنده مسئول: sharifi55r@yahoo.com

۱. مقدمه

دستیابی به رشد اقتصادی و توسعه پایدار به عنوان اهدافی که هر اقتصاد دنبال می‌کند، مستلزم شناخت عوامل مؤثر بر آن‌هاست. امروزه از گردشگری به عنوان یکی از عوامل مهم توسعه اقتصادی، اجتماعی و رفاهی یاد می‌شود (جلالی و ژیانپور، ۱۴۰۲) و تقویت صنعت گردشگری در برخی کشورها بر رشد اقتصادی آنان تأثیر مثبت قابل ملاحظه‌ای داشته است. گسترش گردشگری در کمک به توسعه پایدار جایگاه و موقعیت ویژه‌ای دارد و باید با کنترل اثرات مضر زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی احتمالی، گردشگری را به شیوه‌ای ارتقا داد که سهم آن در توسعه پایدار مقاصد بهینه باشد (ضرغام بروجنی و صداقت، ۱۳۹۷). گردشگری در جهان کنونی صنعتی پاک است و بر اساس برآورد سازمان جهانی جهانگردی، ارزش وجوه حاصل از جهانگردی و مسافرت در دهه‌های گذشته با سرعتی روزافزون از تجارت جهانی، به سطحی بالاتر از سایر اقلام صادراتی رسیده است. از این رو، گردشگری به عنوان نوش دارویی مؤثر برای رونق بخشیدن به وضعیت معیشت، اشتغال و فرهنگ کشورها محسوب می‌شود (کو و چن، ۲۰۱۵). بنابراین، گردشگری از پدیده‌های مهم عصر حاضر است که به عنوان یکی از منابع مهم اقتصادی و عامل مؤثر در توسعه فرهنگی و اجتماعی جوامع انسانی قلمداد می‌شود. بر این اساس، بسیاری از جوامع دریافته‌اند که باید نگرشی فعال‌تر به گردشگری داشته باشند و بر توسعه واقعی و ترویج اثرات اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی توسعه گردشگری توجه کنند.

از طرف دیگر با نفوذ اینترنت در جهان و پیشرفت چشمگیر استفاده از تکنولوژی اطلاعات در صنایع و

کسب‌وکارها، مفهوم نوینی در ادبیات گردشگری تحت عنوان «مقاصد گردشگری هوشمند» مطرح شده است. مقاصد گردشگری هوشمند در بردارنده فعالیت‌های گردشگری است که تکنولوژی‌های هوشمند از آن پشتیبانی می‌کند. توسعه مقاصد گردشگری هوشمند نقش مهمی در فعال کردن گردشگری فرهنگی، اقتصادی، و توسعه اجتماعی و پایداری دارد. بیشتر پژوهشگران بر این باورند که مقاصد هوشمند باعث نوآوری چشمگیری در صنعت گردشگری می‌شود (لی و تو، ۲۰۱۴). مقاصد گردشگری هوشمند با بهره‌گیری از رویکردهای نوآورانه و تکنولوژی‌های نوین و افزایش پایه‌های تکنولوژی گردشگری به افزایش اشتغال و رشد اقتصادی پایدار منجر می‌شود (گرتزل و همکاران^۲، ۲۰۱۶).

از این رو، دولت‌ها در سراسر جهان در حال سرمایه‌گذاری بر روی پروژه‌های شهر هوشمند و به تبع آن مقاصد گردشگری هوشمند هستند و مفهوم مقاصد گردشگری هوشمند به طور ویژه، به عنوان ابزاری استراتژیک برای توسعه گردشگری در مقاصد گردشگری مختلف کشورها اهمیت پیدا کرده است (ایستین و همکاران^۳، ۲۰۲۲). مثلاً در سال‌های اخیر در آسیا، تلاش‌های هماهنگی برای توسعه گردشگری هوشمند و بهره‌گیری از مزایای احتمالی آن برای توسعه پایدار گردشگری وجود داشته است (کو و همکاران^۴، ۲۰۱۵). در اروپا، بسیاری از طرح‌های گردشگری هوشمند از پروژه‌های شهر هوشمند به وجود آمده‌اند. آنچه دولت‌ها در کل دنیا به رسمیت شناخته‌اند قدرت دگرگون‌کننده تکنولوژی‌های هوشمند نه تنها از لحاظ توان بالقوه اقتصادی، بلکه ابعاد اجتماعی و تجربی

2. Li
3. Gretzel et al.
4. İştin et al.
5. Koo et al.

1. Ku & Chen

است. انتظار می‌رود که گردشگری هوشمند به شدت در بین مقاصد گردشگری رشد داشته باشد (ژوو همکاران^۱، ۲۰۱۴). بنابراین، ایجاد مقاصد گردشگری هوشمند برای توسعه پایدار گردشگری ضروری است و به تدریج به عنوان روندی نوظهور در حال رشد و توسعه است (ژانگ^۲، ۲۰۱۵).

برخلاف اهمیت توجه به توسعه مقاصد گردشگری هوشمند، شناسایی مؤلفه‌های مؤثر بر توسعه آن، هنوز در مراحل مقدماتی است. پژوهش‌های موجود برای توسعه مناسب مقاصد هوشمند کافی نیستند و چهارچوب تئوریک پایه برای گردشگری هوشمند به طور نظام‌مند ارائه نشده است (تو و همکاران، ۲۰۱۴). به این مسئله باید در مقاصد گردشگری کشورهای در حال توسعه بیشتر توجه شود؛ زیرا به دلیل وجود شکاف دیجیتالی در این کشورها، لازم است که مقاصد گردشگری، با توسعه تکنولوژی‌های اطلاعات و ارتباطات در جهت ارائه خدمات بهتر به گردشگران و تأمین رضایت گردشگران و جذب گردشگر بیشتر تلاش کنند. بیشتر مطالعات انجام‌شده در این حوزه، در کشورهای پیشرفته انجام گرفته و به این موضوع در کشورهای در حال توسعه کمتر پرداخته شده است. این موضوع فرصتی برای بررسی مفاهیم مرتبط با مقاصد گردشگری هوشمند ارائه کرده است. براین اساس، هدف از مطالعه حاضر بررسی اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی برخی از مقاصد گردشگری منتخب در حال توسعه است که در زمینه رشد گردشگری سرمایه‌گذاری‌های مناسبی کرده‌اند و دارای شاخص توسعه سفر و گردشگری بالایی‌اند. این مقاصد گردشگری در کشورهای سنگاپور، کره جنوبی، هنگ‌کنگ، اندونزی، مالزی، ترکیه، ایران، عربستان

سعودی، امارات متحده عربی و قطر هستند.

۲. مبانی نظری

ریشه توسعه پایدار گردشگری به مفهوم کلی‌تر توسعه پایدار باز می‌گردد. گردشگری هوشمند را می‌توان نوعی پیشرفت پایدار از گردشگری سنتی دانست. چنین توسعه‌ای با گسترش استفاده از رسانه‌های اجتماعی، تغییر تمرکز در جهت ارتقای تجربه گردشگری با اتکا به ارتباط فیزیکی یا دیجیتالی، جریان بالای اطلاعات گردشگری و پویایی زیاد مسافران همراه است. در بخشی از ادبیات مقاصد هوشمند به معرفی ساختارهای مورد نیاز جهت توسعه و پیاده‌سازی آن پرداخته شده است. تغییرات پویا در محیط تکنولوژیکی و اجتماعی موجب تغییر در ساختار سیستم مقصد می‌شود. با اضافه شدن ذی‌نفعان جدید و بهبود تبادل اطلاعات/ دانش بین آن‌ها و افزایش تجربه گردشگران، پیچیدگی این تغییرات بیشتر شده، در عین حال، اثربخشی آن نیز افزایش می‌یابد (بوهالیس و همکاران^۳، ۲۰۱۵). به عقیده ژیانگ و همکاران (۲۰۱۷) زیرساخت‌های فناوری جدید به ایجاد روش‌های ارتباطاتی جدید منجر می‌شود و بر روشی که افراد به کمک آن فرآیند سفر را درک می‌کنند، تأثیر می‌گذارد. درحالی‌که بعضی از نویسندگان مانند پرسنزا^۴ و همکاران (۲۰۱۸) و ژیانگ و همکاران (۲۰۱۷) اهمیت کلی توسعه زیرساخت‌های مقاصد هوشمند را برجسته می‌کنند، سانچز^۵ (۲۰۱۶) بر تغییر ساختارها و بر ایجاد ساختارهای جدید و پالسه و همکاران^۶ (۲۰۱۸) بر توسعه ساختارهای سازمانی و بهبود ساختارهای موجود تأکید دارند. ساختار مقصد گردشگری از سیستم عرضه و تقاضا تشکیل شده است و موفقیت مقصد به توسعه منابع مهم شناخته‌شده شامل

3. Buhalis et al.

4. Presenza et al.

5. Sánchez

6. Polese et al.

1. Xu et al.

2. Zhang

(لامسفوس^۴ و همکاران، ۲۰۱۷). هدف نهایی مقاصد گردشگری هوشمند، افزایش رقابت، بهبود کیفیت زندگی همه ذی نفعان از جمله ساکنان و گردشگران، ایجاد تحول در تجربه گردشگر، کسب و کار گردشگری و روش‌های بازاریابی مقصد، بهبود بهره‌وری مدیریت منابع، افزایش رضایتمندی گردشگران و در عین حال، پیاده‌سازی توسعه پایدار در مقصد مورد نظر است (توآ، ۲۰۱۹).

رویکرد آینده مقاصد گردشگری هوشمند عمدتاً در خدمات، کسب و کار، مدیریت و حاکمیت هوشمند منعکس می‌شود که عوامل مهمی برای بهبود رشد اقتصادی مقاصد گردشگری هستند. مقاصد گردشگری هوشمند، فناوری، مدل‌های کسب و کار و الگوهای تعاملی جدید و حتی انواع جدیدی از کسب و کارهای گردشگری را پرورش می‌دهند، که به افزایش رقابت‌پذیری مقاصد و افزایش پروژه‌های توسعه گردشگری و در نهایت افزایش رشد اقتصادی منجر خواهد شد (دسیانو و کاناله^۵، ۲۰۲۲). بنابراین، توسعه گردشگری مستقیم و از طریق اثرگذاری بر صنایع خدماتی مقاصد بر رشد اقتصادی اثر می‌گذارد، همچنین با اثر پویایی که در کل اقتصاد به شکل اثر سرریز و یا دیگر آثار خارجی نشان می‌دهد به صورت غیرمستقیم نیز بر رشد اقتصادی اثر می‌گذارد (مارین^۶، ۱۹۹۲). پیاده‌سازی مقاصد گردشگری هوشمند با رویکرد توسعه پایدار یکی از راه‌های مناسب مقاصد گردشگری در کشورهای در حال توسعه برای دستیابی به درآمد بالاست و به‌ویژه برای کشورهای صادرکننده نفت از جمله ایران راهبردی برای خروج از اقتصاد تک‌محصولی و اتکای به نفت است (کمالی و

جاذبه‌ها، دسترس‌پذیری، امکانات رفاهی، خدمات در دسترس، فعالیت‌ها و خدمات جانبی وابسته است (پالسه و همکاران، ۲۰۱۸). ارتباطات فعلی بین سفرهای هوشمند و صنعت گردشگری به تبادل و جریان اطلاعات محدود است و تقویت همبستگی متقابل بین کسب و کار در صنعت دشوار است (تیسای^۱، ۲۰۱۸). تقاضا برای خدمات و محصولات جدید گردشگری در جهان به سرعت رو به افزایش است (موحدی، ۱۳۹۸). از این رو، یکی از چالش‌هایی که مقاصد گردشگری امروزه با آن روبرو هستند، یافتن راه‌حل‌هایی است که امکان استفاده هوشمندانه‌تر از منابع را می‌سازد و کیفیت زندگی برای ساکنان و گردشگران را به‌طور پایدار بالاتر می‌برد. از دیدگاه مقصد، تعریف گردشگری هوشمند بر روی خودکارسازی فرآیند، افزایش بهره‌وری، توسعه محصولات جدید، پیش‌بینی تقاضا، مدیریت بحران و ایجاد ارزش تأکید می‌کند (ویجسکارا و همکاران^۲، ۲۰۲۲). از دیدگاه اطلاعاتی، گردشگری هوشمند روندی برای یکپارچه‌سازی منابع اطلاعاتی گردشگری، بازاریابی شبکه‌ای و فناوری‌های نوین است (رسول و همکاران^۳، ۲۰۲۱). از سیستم‌های هوشمند می‌توان برای پیش‌بینی نیازهای کاربران بر اساس مجموعه‌ای از عوامل و ارائه توصیه با توجه به انتخاب فعالیت‌ها و علائق؛ افزایش تجربه‌های مسافران با ارائه اطلاعات غنی، مبتنی بر موقعیت و سفارشی‌سازی شده، خدمات تعاملی و همین‌طور توانمندسازی مسافران برای به اشتراک‌گذاری تجربه‌ها استفاده کرد (گرتزل و همکاران، ۲۰۱۵). در نهایت گردشگری هوشمند، اثرگذاری مدیریت منابع گردشگری را در سراسر مقصد در هر دو سطح خرد و کلان بهبود می‌بخشد

4. Lamsfus
5. De Siano & Canale
6. Marin

1. Tsai et al.
2. Wijesekara et al.
3. Rasool et al.

رشد اقتصادی ترویج کنند و به نوبه خود رشد اقتصادی به طور مثبت به گردشگری بین‌المللی کمک کند. توآ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «گردشگری هوشمند و کاهش فقر» خاطرنشان می‌شود که فقر روستایی توسعه اجتماعی و اقتصادی در چین را کم کرده است. این مطالعه سعی کرده کاربرد گردشگری هوشمند و مزایای کاهش هدفمند فقر در چین را بررسی کند. روش اصلی مطالعه موردی و مبتنی بر عملکرد کاهش فقر «پلتفرم حمایت از گردشگری هوشمند در چنگدو» است. یافته‌های این بررسی نشان می‌دهد، گردشگری هوشمند به طور مؤثر مشکلاتی مانند زیرساخت‌های عقب‌مانده، همگن‌سازی جدی، عملیات گسترده، فقدان مفهوم خدمات و فقدان مفهوم برند در توسعه گردشگری روستایی را حل می‌کند. منظور و همکاران^۲ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «سهام گردشگری پایدار در رشد اقتصادی و اشتغال در پاکستان» با به‌کارگیری روش هم‌جمعی یوهانسون به بررسی تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی و اشتغال پاکستان طی دوره زمانی ۲۰۱۵-۱۹۹۰ پرداختند. یافته‌های کلیدی این مطالعه نشان می‌دهد که گردشگری بر رشد اقتصادی پاکستان و همچنین بخش اشتغال تأثیر مثبت و معناداری داشته است. همچنین بین متغیرهای مورد مطالعه رابطه بلندمدتی وجود داشته است. وو و وو^۳ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «ارتباط بین فعالیت‌های گردشگری و رشد اقتصادی» با استفاده از روش علیت گرنجر به تحلیل رابطه بین درآمدهای گردشگری بین‌المللی و رشد اقتصادی در هشت استان مرکزی چین طی دوره زمانی ۲۰۱۴-۱۹۹۵ پرداختند. نتایج حاکی از آن بود که برای یکی از استان‌های مورد بررسی رابطه علی از سمت فعالیت‌های گردشگری بر رشد اقتصادی تأیید

۳. پیشینه پژوهش

دسیانو و کاناله (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «اثرات بحث‌برانگیز گردشگری بر رشد اقتصادی: تحلیل فضایی بر روی داده‌های استانی ایتالیا» با استفاده از روش فضایی به تحلیل اثرات گردشگری بر رشد اقتصادی استان‌های کشور ایتالیا طی دوره زمانی ۲۰۱۸-۲۰۰۵ پرداختند. تحلیل فضایی نشان می‌دهد که گردشگری بر رشد اقتصادی اثرات مفیدی دارد. ویجسکارا و همکاران (۲۰۲۲) در مقاله‌ای با عنوان «گردشگری و رشد اقتصادی: مطالعه جهانی در مورد علیت گرنجر و انسجام موجک» با استفاده از روش هم‌جمعی داده‌های تابلویی، آزمون علیت گرنجر و تحلیل انسجام موجک به تحلیل رابطه بین گردشگری و رشد اقتصادی برای ۱۰۵ کشور طی دوره زمانی ۲۰۲۰-۲۰۰۳ پرداختند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در بیشتر مناطق، گردشگری به طور قابل توجهی به رشد اقتصادی کمک می‌کند و برعکس. رسول و همکاران^۱ (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان «رابطه بین گردشگری و رشد اقتصادی در میان کشورهای بریکس: تجزیه و تحلیل همگرایی پانل» با استفاده از روش هم‌انباشتگی پانل ARDL به بررسی رابطه بین گردشگری ورودی، توسعه مالی و رشد اقتصادی برای پنج کشور BRICS (برزیل، روسیه، هند، چین و آفریقای جنوبی) طی دوره زمانی ۲۰۱۵-۱۹۹۵ پرداختند. تحلیل علیت گرنجر نشان می‌دهد که علیت بین گردشگری ورودی و رشد اقتصادی دوسویه است، بنابراین، «فرضیه بازخورد» در کشورهای BRICS را تأیید می‌کند. این مطالعه نشان می‌دهد که کشورهای بریکس باید سیاست‌های گردشگری مطلوبی را برای افزایش

2. Manzoor et al.

3. Wu & Wu

1. Rasool et al.

شده است.

در منطقه ۸ و ۹ آمایش سرزمین وجود دارد. نرگسی و همکاران (۱۳۹۷) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران ۱۳۹۵-۱۳۶۸» با استفاده از رویکرد تصحیح خطای برداری (VECM) رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی را برای ایران و طی دوره زمانی ۱۳۹۵-۱۳۶۸ بررسی کردند. نتایج نشان داده است که بین رشد اقتصادی و گردشگری رابطه مثبت و معنادار و بین رشد اقتصادی و توسعه مالی نیز رابطه مثبت و معناداری وجود داشته است.

همان‌گونه که مشاهده می‌شود، برخلاف پتانسیل بالای هوشمندسازی در توسعه صنعت گردشگری و در نتیجه افزایش رشد اقتصادی، گردشگری هوشمند هنوز از منظر پژوهشگران به‌طور مناسبی مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین تاکنون در حوزه مقاصد گردشگری، مطالعه‌ای که در آن پژوهشگران متمرکز بر اهمیت فناوری اطلاعات و ارتباطات باشند، انجام نشده است؛ بنابراین، پژوهش‌های موجود در مورد توسعه پایدار مقاصد گردشگری هوشمند و آثار اقتصادی آن کافی نیستند. پس لازم است از روشی نوآورانه برای مدل‌سازی اقتصادی استفاده شود، به‌گونه‌ای که بتوان متغیرهای مرتبط با پایداری و گردشگری هوشمند را در آن لحاظ کرد تا از این طریق به درک عمیق‌تری از اثر گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی دست یافت.

۴. روش پژوهش

با توجه به آنچه بیان شد؛ این پژوهش به دنبال آن است که با تمرکز بر جنبه‌های اقتصادی هوشمندسازی گردشگری و با بهره‌گیری از یک مدل اقتصادسنجی به بررسی اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی مقاصد گردشگری بپردازد. از این رو، با به‌کارگیری متغیرهایی مانند توسعه پایدار گردشگری

در بین مطالعات داخلی، حبیبی کوشکوهی و همکاران (۱۴۰۲) در مقاله‌ای با عنوان «نقش توسعه صنعت گردشگری در ایجاد کارآفرینی و اشتغال‌زایی و تأثیر آن در رشد اقتصادی؛ مورد مطالعه: استان گیلان» با استفاده از روش پرسشنامه و طیف پنج درجه‌ای لیکرت به بررسی نقش توسعه صنعت گردشگری در ایجاد کارآفرینی و اشتغال‌زایی و تأثیر آن در رشد اقتصادی در استان گیلان برای سال ۱۴۰۲ پرداختند. یافته‌ها بر اساس نتایج مدل معادلات ساختاری بیانگر آن بود که توسعه صنعت گردشگری بر کارآفرینی و اشتغال‌زایی تأثیر معناداری داشته و این دو متغیر نیز در رشد اقتصادی تأثیرگذار بودند. فاطمی نسب و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «اثر تعاملی توسعه مالی و گردشگری بر رشد اقتصادی در ایران» با استفاده از روش خود رگرسیون برداری عامل افزوده شده (FAVAR) ترکیبی با مدل پارامترهای متغیر در طول زمان (TVP)، به بررسی اثر تعاملی توسعه مالی و گردشگری بر رشد اقتصادی طی دوره زمانی ۱۳۹۷-۱۳۶۳ پرداختند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بین رشد اقتصادی و گردشگری رابطه مثبت و معنادار و بین رشد اقتصادی و توسعه مالی نیز رابطه مثبت و معناداری وجود داشته است. کمالی و همکاران (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «ضرورت توجه به گردشگری جهت تحقق رشد اقتصادی در برنامه هفتم توسعه» با استفاده از روش داده‌های تابلویی به بررسی اثر گردشگری خارجی بر رشد اقتصادی استان‌های ایران به صورت کلی و تفکیک ۹ منطقه آمایش سرزمین طی دوره زمانی ۱۳۹۷-۱۳۸۹ پرداختند. نتایج نشان داد که گردشگری اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی بیشتر استان‌های ایران دارد و بیشترین اثر در مناطق ۴ و ۵ و کمترین اثر

هوشمند، زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی، زیرساخت‌های صنعت گردشگری و شاخص‌های آلودگی محیط‌زیست، جنبه‌های هوشمندی و پایداری صنعت گردشگری ارزیابی شده است. همچنین از روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) که آرلانو و باند^۱ (۱۹۹۱) معرفی کرده‌اند، استفاده شد که به لحاظ در نظر گرفتن مشکلات مربوط به درون‌زایی متغیرها و برطرف کردن آن از نقاط قوت این پژوهش محسوب می‌شود و به دلیل تحلیل پویایی که در این برآورد صورت گرفته، نسبت به روش پانل معمولی برتری محسوسی دارد. مدل رگرسیون پویا، دربرگیرنده عنصری باوقفه از متغیر وابسته به عنوان متغیر توضیحی است. بسیاری از روابط اقتصادی ماهیت پویا دارند و یکی از مزیت‌های داده‌های ترکیبی این است که به پژوهشگر اجازه می‌دهند تا پویایی‌های این تعدیل را بهتر درک کند. همچنین متغیر وقفه‌ای، خودهم‌بستگی و ناهمسانی برآورد را از بین می‌برد و باعث افزایش کارایی آن می‌شود.

این روش هنگامی به کار می‌رود که تعداد متغیرهای برش مقطعی، بیشتر از تعداد زمان (سری زمانی) باشد. آرلانو و باند و بالتاجی^۲ (۱۹۹۵) نشان دادند در صورتی که در مدل داده‌های تابلویی، متغیر وابسته با وقفه در سمت راست داده شود، دیگر برآوردهای حداقل مربعات معمولی سازگار نیستند و باید به روش‌های متغیرهای ابزاری و گشتاورهای تعمیم‌یافته متوسل شد. در عین حال، ضعف تخمین‌زن‌های متغیر ابزاری و گشتاورهای تعمیم‌یافته این است که خواص آن‌ها، هنگامی که تعداد مقاطع بزرگ باشد برقرار است، اما ممکن است در داده‌های پانل با تعداد مقاطع کوچک به شدت

غیردقیق و اریب‌دار باشند (سوری، ۱۳۹۴). به کاربردن روش GMM، مزیت‌هایی دارد؛ همانند لحاظ کردن ناهمسانی‌های فردی و اطلاعات بیشتر و حذف تورش‌های موجود در رگرسیون‌های مقطعی که نتیجه آن، تخمین‌های دقیق‌تر با کارایی بالاتر و هم‌خطی کمتر در GMM خواهد بود.

از سوی دیگر تلاش شد بین مقاصد گردشگری کشورهای منتخب غرب و شرق آسیا زمینه‌ای برای مقایسه توسعه پایدار گردشگری هوشمند و رشد اقتصادی فراهم آید؛ زیرا به نظر می‌رسد کشورهای شرق آسیا در برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری خود پیشگام بوده‌اند و دارای شاخص توسعه سفر و گردشگری بالاتری هستند. ده مقصد گردشگری منتخب در کشورهای شرق آسیا سنگاپور، کره جنوبی، هنگ‌کنگ، اندونزی و مالزی و در کشورهای غرب آسیا ترکیه، ایران، عربستان سعودی، امارات متحده عربی و قطرند. نوع داده‌ها در تخمین به صورت تابلویی برای دوره ۲۰۲۱-۲۰۱۱ است. در این پژوهش در ابتدا بر اساس اصول مدل‌سازی و با الگوبرداری از مدل اقتصادی دابلیوتی تور - اسمرال^۳ (۲۰۰۳) و رن و همکاران^۴ (۲۰۱۹)، مدلی که مبین ساختار صنعت گردشگری بوده و متغیرهای هوشمندی و پایداری را نیز دربر گرفته، طراحی شده است. با ترکیب این دو مدل، یک مدل تجربی به شرح زیر تعریف شد:

(1)

$$\ln EO_{it} = \partial \ln EO_{i(t-1)} + \alpha \ln TTI_{it} + \delta \ln FT_{it} + \phi \ln LBR_{it} + \mu \ln EP_{it} + \rho \ln RMP_{it} + \omega \ln INF_{it} + \theta \ln ICT_{it} + Dum + u_i + \varepsilon_{it}$$

که در این رابطه، (EO) متغیر رشد اقتصادی به عنوان متغیر وابسته است و متغیرهای شاخص توسعه

3. WTTOUR- Smeral Model

4. Ren et al.

1. Arellano and Bond

2. Baltagi

جدول شماره (۱): نتایج آزمون ریشه واحد- آزمون ایم، پسران و شین

نام متغیرها	آماره آزمون	Prob
رشد اقتصادی	-۵/۶۷	۰/۰۰۰۰
توسعه پایدار گردشگری	-۱۶/۹۱	۰/۰۰۰۰
تعداد گردشگر ورودی	-۲/۴۵	۰/۰۰۷۰
اشتغال بخش گردشگری	۳/۷۵	۰/۰۰۰
زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی	-۳/۶۲	۰/۰۰۰۱
زیرساخت‌های صنعت گردشگری	-۴/۵۱	۰/۰۰۰۰
سطح عمومی قیمت‌ها	-۱۰/۵۱	۰/۰۰۰۰
شاخص آلودگی محیط‌زیست	-۵/۳۲	۰/۰۰۰۰

جدول شماره (۳): آزمون آرلانو و باند

احتمال	آماره m	
۰/۰۰۶	-۲/۳۴۱۶	AR(1)
۰/۶۵۱	-۰/۵۷۴۲	AR(2)

پایدار گردشگری هوشمند (TTI)، تعداد گردشگر ورودی (FT)، نیروی کار بخش گردشگری (LBR) و زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی (ICT)،

زیرساخت‌های صنعت گردشگری (INF)، سطح عمومی قیمت‌ها (RMP)، شاخص‌های آلودگی محیط‌زیست (EP)، به‌عنوان متغیرهای توضیحی اثرگذار بر رشد اقتصادی اند. همچنین متغیر دامی (DUM) که در مدل وارد شده است، زمینه مقایسه دو دسته کشور منتخب را فراهم می‌کند؛ به طوری که برای کشورهای شرق آسیا ۱ و برای کشورهای غرب آسیا برابر صفر خواهد بود. (E_{it} و U_i) اجزای خطای تصادفی مدل، دارای توزیع مستقل نرمال و مستقل از هم بوده و خود همبستگی سریالی نیز ندارند. EO_{i(t-1)} نیز متغیر با وقفه رشد اقتصادی است. در ادامه نتایج آزمون‌های مورد نیاز برآورد به روش

۱- آزمون مانایی
در ابتدای امر، ریشه واحد مشترک کلیه متغیرها آزموده شد که بر اساس آن، همه متغیرهای مدل در دوره مورد بررسی مانا بوده‌اند. برای آزمون مانایی از آزمون ایم، پسران و شین^۱ (IPS) استفاده شد. نتایج این آزمون در جدول زیر آمده است.

۲- آزمون‌های مدل پژوهش
- آزمون آرلانو و باند
به دلیل پویا بودن رگرسیون پانلی، شرایط گشتاوری در وضعیت نبود همبستگی سریالی ویژه در جملات اختلال تأمین می‌شود و در نتیجه آرلانو و باند (۱۹۹۱) بیان می‌کنند که جملات اختلال باید AR(1) باشند،

1. Levin, Lin and Chu

جدول شماره (۴): آزمون سارگان

آماره J	احتمال
۱۸/۶۲	۰/۸۸۲

جدول شماره (۵): برآورد مدل

نام متغیرها	علامت	ضریب متغیر	Std. Err	آماره Z	Prob
وقفه رشد اقتصادی	$EO_{(t-1)}$	۰/۲۱	۰/۱۲	۱/۷۳	۰/۰۰۸
توسعه پایدار گردشگری	TTI	۰/۴۳	۰/۱۷	۲/۴۱	۰/۰۱۶
تعداد گردشگر ورودی	FT	۰/۰۵	۰/۱۵	۰/۳۷	۰/۷۱۰
اشتغال بخش گردشگری	LBR	۳/۷۵	۰/۴۲	۸/۸۱	۰/۰۰۰
زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی	ICT	۱/۱۴	۰/۱۷	۶/۳۹	۰/۰۰۰۰
زیرساخت‌های صنعت گردشگری	INF	۰/۶۵	۰/۱۱	۵/۷۳	۰/۰۰۰۰
سطح عمومی قیمت‌ها	RMP	-۰/۳۹	۰/۱۰۱	-۳/۹۴	۰/۰۰۰۰
شاخص آلودگی محیط‌زیست	EP	-۱/۹۶	۰/۲۲	-۸/۶۲	۰/۰۰۰۰
متغیر دامی	DUM	۲۰/۵	۶/۱	۳/۳۶	۰/۰۴۴

۳- برآورد مدل

در این پژوهش با استفاده از تفاضل مرتبه اول نشان داده شد که همبستگی بین متغیر وابسته با وقفه و پسماندها نیاز به استفاده از تکنیک متغیر ایزاری دارد. در این پژوهش برای آزمون همبستگی از همبستگی سریالی مرتبه دوم آزمون آرانو و باند استفاده شد. همچنین آماره آزمون سارگان، برای آزمون معناداری ابزارهای استفاده‌شده در مدل به کار گرفته شد. در این برآورد متغیر رشد اقتصادی با یک وقفه با روش گشتاورهای تعمیم‌یافته (GMM) و برای اصلاح ماتریس جریمه روش دومرحله‌ای استفاده شده است. همچنین متغیر نرخ ارز واقعی (oext) نیز به‌عنوان متغیر ایزاری در مدل وارد شده است. این متغیر با متغیر سطح عمومی

اما (AR(2) نباشند. در این حالت جملات اختلال دارای توزیع یکنواخت و مستقل خواهند بود؛ اما در صورتی که جملات اختلال (AR(2) را داشته باشند، به این معنی است که شرایط گشتاوری تأمین نشده است (گرین، ۲۰۱۲). مشاهده‌های آزمون آرانو و باند را در جدول زیر آورده‌ایم.

آزمون سارگان

طبق جدول شماره (۴) مقدار آماره آزمون سارگان نیز برابر با ۱۸/۶۲ با ارزش احتمال ۰/۸۸۲ بیش از سطح خطا ۵ درصد بوده که نشان می‌دهد فرضیه صفر مبنی بر معتبر بودن متغیرهای ایزاری تعریف‌شده در مدل رد نشده و بنابراین، متغیر ایزاری تعریف‌شده متغیر مناسبی برای برآورد مدل بوده است.

1. Greene

قیمت‌ها همبستگی بالایی دارد، اما با پسماندهای رگرسیون همبستگی ندارد.

بر اساس نتایج برآورد، اثر کلیه متغیرها به‌غیراز متغیر تعداد گردشگر ورودی بر رشد اقتصادی مقاصد گردشگری کشورهای منتخب معنادار شده است. دلیل این امر شاید آن باشد که تعداد گردشگر ورودی، متغیر مناسبی برای نشان دادن تقاضای گردشگری مقاصد در این مدل نبوده است. ضریب متغیر توسعه پایدار گردشگری نشان می‌دهد هر یک درصد افزایش این متغیر سبب $0/43$ درصد بهبود رشد اقتصادی می‌شود. همچنین افزایش یک درصدی اشتغال بخش گردشگری باعث $3/75$ درصد افزایش در رشد اقتصادی مقاصد گردشگری در کشورهای مورد مطالعه شده است. از آنجاکه صنعت گردشگری صنعت خدماتی و کاربر محسوب می‌شود، اثر بالاتر ضریب این متغیر بر رشد اقتصادی قابل پیش‌بینی است. افزایش یک درصدی زیرساخت‌های صنعت گردشگری نیز باعث $0/65$ درصد افزایش در رشد اقتصادی این مقاصد گردشگری شده است، این در حالی است که یک درصد افزایش زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی باعث $1/14$ درصد افزایش در رشد اقتصادی مقاصد گردشگری در کشورهای مورد مطالعه شده است. در این برآورد اثر متغیرهای سطح عمومی قیمت‌ها و شاخص آلودگی محیط‌زیست بر رشد اقتصادی معنادار و منفی شده که موافق با نظریه بوده است. افزایش سطح عمومی قیمت‌ها که نشان‌دهنده تورم است، دارای اثر منفی بر رشد اقتصادی بوده، به‌طوری که هر یک درصد افزایش این متغیر رشد اقتصادی را تا $0/39$ درصد کاهش داده است. همچنین معنادار شدن متغیر دامی (DUM) حاکی از آن است که مقاصد گردشگری کشورهای منتخب شرق آسیا با

توسعه پایدار گردشگری هوشمند، در دستیابی به رشد اقتصادی موفق‌تر بوده‌اند.

۵. بحث و نتیجه‌گیری

این مطالعه، مدلی جدید برای توسعه پایدار مقاصد گردشگری هوشمند و اثر آن بر رشد اقتصادی معرفی کرده و تلاش کرده است با ارائه این مدل، شکاف موجود در این حوزه پژوهشی را پر کند. متغیرهای به‌کارگرفته‌شده، نه‌تنها به پژوهشگران کمک می‌کند تا درک بهتری درباره عوامل تأثیرگذار بر توسعه مقاصد هوشمند به‌دست آورند، بلکه درجه اهمیت هر یک از متغیرها و قدرت اقتصادی آن‌ها را تشخیص می‌دهند. این مطالعه گامی اولیه برای درک روابط این متغیرها و رشد اقتصادی است. بر اساس نتایج حاصل از برآورد، توسعه گردشگری پایدار هوشمند سبب بهبود رشد اقتصادی مقاصد گردشگری کشورهای مورد مطالعه شده است. همچنین محرک‌های ارتقای ارزش افزوده بخش گردشگری مانند سرمایه انسانی و فیزیکی این بخش، بر رشد اقتصادی اثر مثبت داشته است. به‌طوری که افزایش اشتغال و زیرساخت‌های صنعت گردشگری باعث افزایش در رشد اقتصادی مقاصد گردشگری کشورها شده است. براین اساس، توجه به آموزش و تربیت نیروی انسانی آموزش‌دیده در بخش گردشگری امری ضروری به‌شمار می‌رود. از طرف دیگر افزایش سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های این بخش با ایجاد نوآوری‌های جدید و افزایش تقاضا بر رشد اقتصادی اثر مثبتی دارد. بنابراین، سیاست‌گذاران باید با برنامه‌ریزی مناسب به تجهیز جاذبه‌ها و توسعه زیرساخت‌های اقامتی، امنیتی و حمل‌ونقل بپردازند. مطالعه حاضر با وارد کردن متغیر زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی در مدل، نشان داد که بهبود این نوع از زیرساخت‌ها سبب افزایش رشد اقتصادی مقاصد گردشگری

منتخب شده است. همچنین مقایسه ضرایب متغیرهای زیرساختی، بیانگر آن است که بهبود زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی و هوشمندسازی گردشگری، تأثیر قابل توجه‌تری بر رشد اقتصادی صنعت گردشگری نسبت به بهبود زیرساخت‌های فیزیکی داشته است. بنابراین، باید بهبود این مؤلفه‌ها در هنگام برنامه‌ریزی تصمیم‌گیرندگان لحاظ شود و تمهیدات لازم اندیشیده شود. در این راستا، باید به توسعه شبکه‌های پهن‌بند و حسگر به‌منظور بهبود قابلیت اتصال برای ارائه خدمات بهتر شهری، مشارکت عمومی و پایداری توجه شود. همچنین بهبود زیرساخت‌های اینترنتی و ارتباطاتی از طریق توسعه رسانه‌های اجتماعی و معرفی مقاصد گردشگری به گردشگران از طریق شبکه‌های اجتماعی موجب افزایش تبلیغات دهانی می‌شود و بر تصویر ذهنی و جذابیت مقاصد تأثیر می‌گذارد. در این زمینه تنوع‌بخشی و توسعه شبکه‌های اطلاع‌رسانی نه تنها موجب شناخت بیشتر جذابیت‌های مقاصد گردشگری می‌شود، بلکه به بهبود تصویر آن‌ها در اذهان مردم دیگر نقاط جهان کمک می‌کند که این خود بسترساز جذب بیشتر گردشگران و رشد اقتصادی بالاتر خواهد شد. همچنین استفاده از برنامه‌های نظارتی هوشمند، مانند تجهیزات مبتنی بر مکان و اینترنت اشیا، حسگرهای صوتی، سیستم‌های نظارت ویدیویی هوشمند، چراغ‌های خیابانی هوشمند و. در افزایش ایمنی و امنیت مقاصد مؤثر است و گردشگران را برای انتخاب مقاصد ترغیب خواهد کرد. در این برآورد اثر متغیرهای سطح عمومی قیمت‌ها و شاخص آلودگی محیط‌زیست بر رشد اقتصادی منفی شد. بنابراین، از طرفی تورم و از طرف دیگر آلودگی محیط‌زیست، رشد اقتصادی مقاصد گردشگری منتخب را کند کرده است. از این رو، با توسعه یک یا ترکیبی از سیاست‌های مالیات سبز و

تخصیص بخشی از بودجه تولید ناخالص داخلی بخش گردشگری برای کاهش آلودگی، می‌توان به کاهش روند صعودی افزایش آلودگی و اثر تضعیف‌کننده آن بر رشد اقتصادی کمک کرد. با توجه به اثر حسگرهای هوشمند و اینترنت اشیا، توسعه این تجهیزات از جمله ابتکارات هوشمندانه برای بهبود سطح آلودگی محیط زیست است. همچنین راه‌اندازی تجهیزات اینترنت اشیا می‌تواند به ارائه راه‌حل‌های هوشمند برای مشکلات ترافیکی، مدیریت پسماند و فضای پارک کمک کند، زمان مناسب سفر را نشان و اطلاعات پارکینگ را در مورد مکان‌های شلوغ ارائه دهد و بر سیگنال‌های ترافیک نظارت کند تا مقاصد بتوانند محیط پیرامون خود را پاک و سبز نگه دارند. در این راستا، بهره‌گیری از تجهیزات دیجیتال و برنامه‌های کاربردی برای نظارت بر مصرف انرژی و تولید انرژی تجدیدپذیر (مانند نمایشگرهای انرژی، کنتراهای هوشمند، وسایل هوشمند، سیستم روشنایی هوشمند، وسایل نقلیه الکتریکی، سیستم‌های جمع‌آوری زباله‌های الکتریکی، هوشمند و...) توصیه می‌شود. همچنین معنادار شدن متغیر دامی نشان می‌دهد، پیشگامی در برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری در کشورهای شرق آسیا، بر معناداری و اثر سایر متغیرهای به‌کاررفته در مدل تأثیرگذار است. از این رو، مقاصد گردشگری منتخب شرق آسیا با توسعه پایدار گردشگری هوشمند به روش‌های یادشده، در دستیابی به رشد اقتصادی موفق‌تر بوده‌اند. نگاهی به وضعیت گردشگری پایدار هوشمند در ایران و سایر کشورهای منتخب غرب آسیا نشان می‌دهد استفاده از گردشگری هوشمند در ابتدای راه توسعه خود قرار دارد. با وجود ضرورت توسعه پایدار مقاصد گردشگری به‌ویژه در ایران، نیاز است سیاست‌گذاران اقتصادی در این حوزه به توسعه فناوری‌های هوشمند توجه بیشتری

<https://doi.org/10.22035/isih.2022.4491.4464>

منابع

۷. موحدی، سحر. (۱۳۹۸). برنامه‌ریزی کارآفرینی در افزایش اشتغال صنعت هتل‌داری و رستوران‌داری با استفاده از مدل امتیاز استاندارد شده (مطالعه موردی استان گیلان). فصلنامه پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، سال چهارم، ۱۳(۴)، زمستان ۱۳۹۸، ۱۰۱-۸۷. [20.1001.1.253860.50.1398.1398.13.6.1](https://doi.org/10.1001.1.253860.50.1398.1398.13.6.1)
۸. میرزایی، روزبه. (۱۳۹۵). گردشگری رویداد راهکاری جهت توسعه اقتصادی پایدار در جوامع محلی. جغرافیا، ۱۴(۴۹): ۶۰-۴۱.
۹. نرگسی، شهین، بابکی، روح‌اله، و عفتی، مهناز. (۱۳۹۷). بررسی رابطه بین گردشگری، رشد اقتصادی و توسعه مالی در ایران (۱۳۹۵-۱۳۶۸). اقتصاد مالی، ۱۲(۴۴)، ۶۷-۴۱. [20.1001.1.25383833.1397.12.44.3.3](https://doi.org/10.1001.1.25383833.1397.12.44.3.3)
10. İştin, A. E., Eryılmaz, G., & Üzülmöz, M. (2022). Technology applications in the Asian tourism industry in future. In *Technology Application in Tourism in Asia: Innovations, Theories and Practices* (pp. 441-469). Singapore: Springer Nature Singapore.
11. Buhalis, D., & Amaranggana, A. (2015). Smart tourism destinations enhancing tourism experience through personalisation of services. In *Information and Communication Technologies in Tourism 2015: Proceedings of the International Conference in Lugano, Switzerland, February 3-6, 2015* (pp. 377-389). Springer International Publishing.
12. Caragliu, A., Del Bo, C., & Nijkamp, P. (2011). Smart cities in Europe. *Journal of urban technology*, 18(2), 65-82. <https://doi.org/10.1080/10630732.2011.601117>
13. Chou, T. Y., & Hsu, Y. T. (2017, November).

۱. جلالی، مینا، وژیانپور، مهدی. (۱۴۰۲). شناسایی پیامدهای درک‌شده گردشگری توسط جامعه میزبان (مورد مطالعه: گردشگری شهری در اصفهان دهه ۹۰). فصلنامه پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، سال هفتم، ۴(۲۹). زمستان ۱۴۰۲. ۱۷-۵. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037220.1076>
۲. حبیبی کوشکوهی، حسن، قربانی شمشادسرا، جعفر، و حسینی علی‌آباد، سید محمدرضا. (۱۴۰۲). نقش توسعه صنعت گردشگری در ایجاد کارآفرینی و اشتغال‌زایی و تأثیر آن در رشد اقتصادی؛ مورد مطالعه: استان گیلان. دو ماهنامه مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، سال هشتم، ۳(۴۵).
۳. سوری، علی. (۱۳۹۴). اقتصادسنجی (پیشرفته) همراه با کاربرد استتو ایویوز. تهران: نشر فرهنگ شناسی.
۴. ضرغام بروجنی، حمید، و صداقت، مریم. (۱۳۹۷). مدل فرایندی توسعه پایدار گردشگری جمهوری اسلامی ایران (نظریه‌ای داده‌بنیاد با تأکید بر برنامه‌های پنج‌ساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی). گردشگری و توسعه، ۷(۳)، ۲۵-۷۳. [jtd.2018.146759.1489/10.22034](https://doi.org/10.22034/jtd.2018.146759.1489/10.22034)
۵. فاطمی نسب، سید حسین، حاجیه‌ها، زهره، امام وردی، قدرت‌اله، و باغانی، علی. (۱۴۰۱). اثر تعاملی توسعه مالی و گردشگری بر رشد اقتصادی در ایران. پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، ۱۲(۴۷)، ۹۶-۷۷. <https://doi.org/10.30473/egdr.2021.56261.6064>
۶. کمالی، مهدی و آسایش، حمید و آریان مهر، یحیی. (۱۴۰۱). ضرورت توجه به گردشگری جهت تحقق رشد اقتصادی در برنامه هفتم توسعه. فصلنامه مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی،

- smart cities focusing on human mobility. In *Information and Communication Technologies in Tourism 2015: Proceedings of the International Conference in Lugano, Switzerland, February 3-6, 2015* (pp. 363-375). Springer International Publishing.
21. Li, Y., Hu, C., Huang, C., & Duan, L. (2017). The concept of smart tourism in the context of tourism information services. *Tourism management*, 58, 293-300. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2016.03.014>
22. Liburd, J. J. (2005). Sustainable tourism and innovation in mobile tourism services. *Tourism Review International*, 9(1), 107-118. <https://doi.org/10.3727/154427205774791771>
23. Manzoor, F., Wei, L., Asif, M., Haq, M. Z. U., & Rehman, H. U. (2019). The contribution of sustainable tourism to economic growth and employment in Pakistan. *International journal of environmental research and public health*, 16(19), 3785. <https://doi.org/10.3390/ijerph16193785>
24. Marin, D. (1992). Is the export-led growth hypothesis valid for industrialized countries?. *The Review of Economics and Statistics*, 678-688.
25. Polese, F., Botti, A., Grimaldi, M., Monda, A., & Vesci, M. (2018). Social innovation in smart tourism ecosystems: How technology and institutions shape sustainable value co-creation. *Sustainability*, 10(1), 140. <https://doi.org/10.3390/su10010140>
26. Presenza, A., Micera, R., Splendiani, S., & Del Chiappa, G. (2014). Stakeholder e-involvement and participatory tourism planning: analysis of an Italian case study. *International Journal of Knowledge-Based Development*
- The strategic development and spatial information applications of smart cities in Taiwan. In *2017 Pacific Neighborhood Consortium Annual Conference and Joint Meetings (PNC)* (pp. 1-7). Ieee. [10.23919/PNC.2017.8203515](https://doi.org/10.23919/PNC.2017.8203515)
14. De Siano, R., & Canale, R. R. (2022). Controversial effects of tourism on economic growth: A spatial analysis on Italian provincial data. *Land Use Policy*, 117, 106081. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2022.106081>
15. Gretzel, U., Werthner, H., Koo, C., & Lamsfus, C. (2015). Conceptual foundations for understanding smart tourism ecosystems. *Computers in Human Behavior*, 50, 558-563. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2015.03.043>
16. Gretzel, U., Zhong, L., & Koo, C. (2016). Application of smart tourism to cities. *International Journal of Tourism Cities*, 2(2). <https://doi.org/10.1108/IJTC-04-2016-0007>
17. Li, K., Lu, W., Liang, C., & Wang, B. (2019). Intelligence in tourism management: A hybrid FOA-BP method on daily tourism demand forecasting with web search data. *Mathematics*, 7(6), 531.
18. Koo, C., Park, J., & Lee, J. N. (2017a). Smart tourism: Traveler, business, and organizational perspectives. *Information and Management*, 54(6), 683-686.
19. Ku, E. C., & Chen, C. D. (2015). Cultivating travellers' revisit intention to e-tourism service: the moderating effect of website interactivity. *Behaviour & Information Technology*, 34(5), 465-478. <https://doi.org/10.1080/0144929X.2014.978376>
20. Lamsfus, C., Martín, D., Alzua-Sorzabal, A., & Torres-Manzanera, E. (2015). Smart tourism destinations: An extended conception of

31. Vargas-Sánchez, A. (2016). Smart Tourist Destinations: a dual approach. Paper presented at the 6th ADVANCES IN HOSPITALITY & TOURISM MARKETING & MANAGEMENT CONFERENCE, Guangzhou, China .
32. Wijesekara, C., Tittagalla, C., Jayathilaka, A., Ilukpotha, U., Jayathilaka, R., & Jayasinghe, P. (2022). Tourism and economic growth: A global study on Granger causality and wavelet coherence. *Plos one*, 17(9), e0274386. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0274386>
33. Xiang, Z., & Fesenmaier, D. R. (2017). Big data analytics, tourism design and smart tourism. *Analytics in smart tourism design: concepts and methods*, 299-307.
34. Xu, Q. (2007). Measuring information content from observations for data assimilation: Relative entropy versus Shannon entropy difference. *Tellus A: Dynamic Meteorology and Oceanography*, 59(2), 198-209.
35. Zhang, J., Ji, M., & Zhang, Y. (2015). Tourism sustainability in Tibet—Forward planning using a systems approach. *Ecological Indicators*, 56, 218-228. <https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2015.04.006>
- 8, 5(3), 311-328. <https://doi.org/10.1504/IJK-BD.2014.065320>
27. Rasool, H., Maqbool, S., & Tarique, M. (2021). The relationship between tourism and economic growth among BRICS countries: a panel cointegration analysis. *Future Business Journal*, 7(1), 1.
28. Vargas-Sánchez, A. (2016). Exploring the concept of smart tourist destination. *Enlightening Tourism. A Pathmaking Journal*, 6(2), 178-196. <https://doi.org/10.33776/et.v6i2.2913>
29. Shiyi, T. A. O. (2019). Smart tourism and poverty reduction. *ORAŞE INTELIGENTE ŞI DEZVOLTARE REGIONALĂ*, 3(02), 65-75.
30. Tsai, T. H., Chang, H. T., Lin, Y. W., Yu, M. C., Lien, P. J., Yan, W. C., & Ho, W. L. (2018). Emerging social media and social networks analysis transforms the tourism industry: Living green smart tourism ecosystem. In *Universal Access in Human-Computer Interaction. Virtual, Augmented, and Intelligent Environments: 12th International Conference, UAHCI 2018, Held as Part of HCI International 2018, Las Vegas, NV, USA, July 15-20, 2018, Proceedings, Part II 12* (pp. 583-590). Springer International Publishing.

نحوه ارجاع به این مقاله:

عطایی، محدثه، شریفی رزانی، حسین، و قبادی، سارا. (۱۴۰۳). تحلیل اثر توسعه پایدار گردشگری هوشمند بر رشد اقتصادی مقاصد گردشگری منتخب. پژوهشهای فضا و مکان در شهر، ۸(۳۰)، ۴۹-۶۲. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036828.1079>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036828.1079>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_717835.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

OPEN ACCESS

بومی‌سازی استاندارد امنیت با بهره‌گیری از ایزوهای استاندارد بین‌المللی در بوم‌گردی اصفهان

زهرا سادات اسماعیلیان*

استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، مؤسسه آموزش عالی جهاد دانشگاهی استان اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

نامنی، تهدیدات بالقوه و عدم احساس امنیت به نارضایتی و عدم اطمینان خاطر شهروندان، به‌ویژه گردشگران منجر می‌شود. بنابراین از طریق بهره‌گیری از ایزوهای استاندارد بین‌المللی امنیت و با بومی‌سازی آن می‌توان موجبات خدمات‌رسانی و ایجاد امنیت پایدار را فراهم کرد. هدف این مطالعه، بومی‌سازی استانداردهای امنیت و مطابقت آن با استانداردهای بین‌المللی امنیت در بوم‌گردی است. رویکرد این پژوهش ترکیبی (کیفی- کمی) بوده و از تکنیک‌های کاوش در اسناد، و مصاحبه (در قالب روش دلفی) برای گردآوری داده‌ها بهره‌گرفته شده است. هم چنین برای غربال آیت‌ها و انتخاب آیت‌های اصلی، از روش تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. نتایج این مطالعه نشان می‌دهد «حفظ و تقویت امنیت و ایمنی» واجد بالاترین رتبه است. همچنین در بین متغیرهای مستقل سازه «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» بیشترین اهمیت را دارد. یکی از یافته‌های دیگر این مطالعه این است که سازه «احساس امنیت» بیشترین تأثیرگذاری را بر سازه هدف (امنیت) دارد، عبارت دیگر امنیت زمانی معنا دارد که گردشگر آن را احساس کند. در نهایت در مدل نهایی شبکه عصبی مشخص شد که سه سازه «قوانین در خصوص امنیت و ایمنی»، «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» و «بوم‌گردی در محل و موقعیت استاندارد» بر سازه «هدف امنیت» تأثیرگذارند.

واژگان کلیدی: بومی‌سازی، استاندارد بین‌المللی امنیت، بوم‌گردی، اصفهان.

یکی از الزامات یک مقصد گردشگری خوب، تضمین امنیت و ایمنی آن است. گردشگران بازدید از مقصدی را انتخاب می‌کنند که تضمین امنیتی خوبی ارائه می‌دهد. مقصد گردشگری که هیچ تعهدی به ارائه تضمین امنیتی برای بازدیدکنندگان خود ندارد، نارضایتی گردشگران را برمی‌انگیزد؛ زیرا گردشگران از عدم امنیت خود می‌ترسند (Hany, 2019). حفظ و تأمین امنیت در گردشگری، که افراد از ملیت‌ها و مذاهب مختلف در آن شرکت می‌کنند، نقشی مهم در گسترش کمیت و کیفیت آن در سال‌های آتی خواهد داشت (افتخاری، ۱۳۹۳). تعیین سرانه و استاندارد، ابزاری برای مدیران و کمک جهت هم‌سوسازی نیازهای امنیتی با معیارهای بین‌المللی بوده و اهمیت به آن، به ارائه خدمات بهتر به گردشگران منجر می‌شود. در راستای رسیدن به مدیریت مطلوب در زمینه گردشگری، سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی دقیق در این زمینه و شناخت نیازهای گردشگران، تشخیص، اجرا و نظارت مستمر بر استانداردها جزء جدانشدنی دستیابی به این اهداف است (ایمانی خوشخو و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۰). بنابراین به منظور پوشش مناسب و عملیاتی بودن سرانه‌ها باید کلیه نیازهای امنیتی ایشان را مد نظر قرار داد تا در صورتی که گردشگر و مسافر مشخصی وارد مقصد گردشگری شد، مشخص شود به چه حداقل‌هایی در این زمینه نیازمند است.

مسئله ما در این مطالعه عدم وجود و پیاده‌سازی یک مدل جامع و بومی در حوزه مدیریت امنیتی است. موضوع بومی‌سازی استاندارد امنیت، بسیار پیچیده و بستگی به عوامل بسیاری مانند: سطح توسعه‌یافتگی کشورها، توان اکولوژیکی منطقه برای ارائه خدمات، قوانین جاری و خواسته‌های گردشگران دارد و به‌سختی

می‌توان اعداد قطعی برای آنها ارائه کرد.

مهم‌ترین هدف این مطالعه بررسی این پرسش است که چگونه می‌توان استانداردهای امنیت را نهادینه، کاربردی و بومی‌سازی کرد تا گردشگری در ابعاد امنیت، یکپارچگی و پایداری حفظ شود. این پژوهش در پی تلفیق دو شاخه مدیریت امنیت و برنامه‌ریزی گردشگری است، به‌گونه‌ای که از نتایج کاربردی آن حصول امنیت در حوزه بوم‌گردی باشد.

بنابراین در تشریح مسئله پس از توضیح مؤلفه‌ها و استانداردهای سیستم مدیریت بین‌المللی امنیت گردشگری و شناسایی شاخص‌های کلیدی ضمن مرور تعاریف و استانداردهای موجود مرتبط، عوامل مؤثر شناسایی و میزان همبستگی آنها از نظر خبرگان و کارشناسان به تصویر کشیده می‌شود و در آخر این عوامل در قالب مصاحبه مورد سنجش کارشناسان حوزه مدیریت امنیت گردشگری قرار می‌گیرد و پس از تحلیل مطالب و رتبه‌بندی عوامل، راهکارهای بومی‌سازی استانداردهای بین‌المللی امنیت ارائه می‌شود.

مبانی نظری

سابقه موضوع استانداردهای بین‌المللی امنیت در بوم‌گردی به تدوین استانداردها برمی‌گردد. اما در زمینه بومی‌سازی این استانداردها تقریباً پژوهش مشخصی صورت نگرفته است. این مفهوم در حوزه گردشگری دارای اهمیت بسزایی است؛ زیرا هم بر رفتار و تصمیم‌گیری گردشگران تأثیر می‌گذارد و هم نقش عمده‌ای بر سطح رضایت آنها از سفر دارد (Hakeem et al., 2018). این بخش در سه قسمت شامل: مکتب کوپنهاگ، استاندارد امنیت در گردشگری و امنیت محیطی در خصوص گردشگران تنظیم شده است.

مکتب کوپنهاگ

برای تمرکز بر چهارچوب مورد بحث از امنیت، از

نظریهٔ مربوط به مکتب کوپنهاگ بهره گرفته می‌شود. این مکتب تنها حوزهٔ مطالعاتی است که صرفاً مبتنی بر مطالعات امنیتی است و همچنین جزء اولین مکاتبی است که در راستای پایه‌گذاری جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی تلاش کرده است و مطالعات امنیتی را از مطالعات استراتژیک تفکیک و آن را ذیل روابط بین‌الملل و مطالعات استراتژیک را ذیل مطالعات امنیتی قرار داده است.

با توجه به آموزه‌های مکتب کوپنهاگ می‌توان نتیجه گرفت که امنیت، مفهوم توأمان ذهنی و عینی است. این اصل دو پیامد خواهد داشت: اول آنکه، آستانهٔ امنیتی دولت-ملت‌ها متفاوت از یکدیگر تلقی خواهد شد و دوم اینکه، شناخت نحوهٔ ادراک و اندیشهٔ دیگران در خصوص امنیتی ساختن یک موضوع توسط یک بازیگر دیگر مهم تلقی خواهد شد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت اصل بین ذهنی بودن امنیت، یک تکلیف دوطرفه ایجاد می‌کند (ضرغام بروجنی و همکاران، ۱۳۹۷).

همچنین مکتب کوپنهاگ تک‌بعدی بودن امنیت را با قاطعیت زیر سؤال برده و معتقد است تأکید بر بعد نظامی امنیتی تأثیر عمیقی بر نظامی شدن مطالعات امنیتی گذاشته و آن را به حوزهٔ جنگ نزدیک کرده است. این مکتب با طرح امنیت در پنج حوزهٔ نظامی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی-اجتماعی و زیست‌محیطی عملاً مفهوم تک‌بعدی بودن امنیت را به کناری می‌نهد (Bayat, 2009).

استاندارد امنیت در گردشگری

استانداردها زبان فنی هستند که تمامی مشاغل جهانی جهت ارائهٔ خدمات و تولید بهتر از آن بهره می‌برند. سازمان استاندارد بین‌المللی ISO، استانداردهایی در خصوص صنعت گردشگری، همین‌طور گردشگر،

تعریف کرده است. استاندارد خدمات گردشگری در سه حوزهٔ مجزا، استانداردهای فنی، کیفی-آموزشی و استانداردهای محیطی، مطرح است (موسوی و همکاران، ۱۳۹۴). با رونق بیشتر مسافران و دسترسی بیشتر به مسافرت‌ها، تخمین زده می‌شود که بخش گردشگری در دههٔ آینده عملکرد بهتری در اقتصاد جهانی داشته باشد. بنابراین جای تعجب نیست که بیشتر کشورها به دنبال توسعهٔ بخش گردشگری خود برای کسب بهرهٔ بیشتر از این فرصت‌اند (فیض‌پور و همکاران، ۱۳۹۱).

بوم‌گردی

صنعت گردشگری و بوم‌گردی نیز در ایجاد فرهنگ صلح بین کشورها همچنین برای کمک به بسیاری از اهداف توسعهٔ پایدار سازمان ملل متحد و در نهایت در جهت جهانی عادلانه‌تر و منصفانه کار می‌کند. وقتی گردشگری به‌خوبی مدیریت شود، اقتصادی باورنکردنی برای جوامع میزبان فراهم می‌کند (Augustin, 1998). با این حال، تأثیرات منفی بویژه در دو حوزه فرهنگ محلی و محیط‌زیست از عواقب ذاتی این صنعت است.

به همین منظور در برخی از کشورها، مقاصد گردشگری استراتژی‌هایی برای کمک به کاهش فقر و حفظ میراث طبیعی و فرهنگی و جلوگیری از عوارض جانبی تأثیرات گردشگری تنظیم می‌کنند. ایزو تلاش زیادی برای رسیدن به این هدف می‌کند.

گردشگری مبتنی بر طبیعت یا بوم‌گردی سهم فزاینده‌ای از فعالیت‌های گردشگری بین‌المللی را به خود اختصاص می‌دهد. اکوتوریسم یا بوم‌گردی، به‌طور خاص، نسخه‌ای پایدار از گردشگری مبتنی بر طبیعت است که تلاش می‌کند با مشارکت جوامع محلی، به بازدیدکنندگان آموزش دهد و در عین حال اصلاح

خواب، رژیم غذایی و آب‌وهوای ناآشنا و قرار گرفتن در معرض عوامل بیماری‌زای جدید تحت استرس هستند. در نتیجه، بیماری در سفر بسیار شایع است، به‌ویژه عفونت‌های گوارشی و تنفسی. این مطمئناً برای کسانی که از مقاصد عجیب‌غریب برای تماشای حیات وحش بازدید می‌کنند صادق است.

حداقل شرایط لازم برای درجه‌بندی گردشگری در یکی از سطوح درجات، دارا بودن سطحی از خدمات و تسهیلات است که باید ضمن سازگاری با بستر و رعایت اصول زیست‌محیطی امکان گردشگری ایمن و پایدار را برای گردشگران فراهم کند. مناطق گردشگری به ۱، ۲ و ۳ درجه‌بندی می‌شوند. درجه بر مبنای امتیازات مکسبه در فرایند ارزیابی تخصیص می‌یابد. در این فرآیند موارد در سه حیطه کلی به شرح زیر ارزیابی می‌شوند:

- امور ساختمانی، تجهیزات و زیرساخت، حمل‌ونقل و موارد مرتبط با آن ۳۰ درصد از کل امتیازات؛
- امور نیروی انسانی، خدماتی، تأسیسات اقامتی، درمانی و بهداشت و موارد مربوط به آن ۳۰ درصد از کل امتیازات؛

- امور پایداری، رعایت اصول زیست‌محیطی و ابعاد فرهنگی و موارد مربوط به آن ۴۰ درصد از کل امتیازات. جدول شماره (۱)، استانداردهای ایمنی و امنیت در اکوتوریسم (بوم‌گردی) را نشان می‌دهد.

روش پژوهش

این پژوهش با رویکردی ترکیبی از انواع تکنیک‌های گردآوری و تحلیل بهره‌برده است. بدین منظور در مرحله اول با استفاده از تکنیک کاوش در اسناد، اسناد مربوط به ضوابط ایمنی و امنیت در حوزه گردشگری و نوشته‌های صاحب‌نظران مختلف مورد مطالعه قرار گرفت. در این مرحله تلاش شد ارتباط منطقی مورد نظر شناسایی و به تحلیل ارتباط و پیوند میان مفاهیم

یا تخریب منابع طبیعی را به حداقل برساند و به‌طور گسترده از محیط‌های اجتماعی و طبیعی بهره‌مند شود. مطمئناً بیشتر فعالیت‌هایی که به‌طور سنتی مرتبط با اکوتوریسم تلقی می‌شوند، مانند تجربه زیپ‌لاین از طریق یک قطعه جنگل، از نظر فنی با تعریف اکوتوریسم مطابقت ندارند. با این حال، تجربیات واقعی اکوتوریسم، که توسط افراد محلی اداره می‌شود، با پولی که به جوامع محلی برمی‌گردد، از میراث طبیعی و فرهنگی محافظت و حفاظت از تنوع زیستی را تسهیل می‌کند (Hakeem et al., 2018).

امروزه بوم‌گردی و سفرهای ماجراجویی، مانند غواصی، رشدی قارچ‌گونه داشته‌اند. بنابراین در سال ۲۰۱۸ ایزو براساس پیشنهادی از کشور پرتغال استاندارد ۲۰۱۶ (گردشگری ماجراجویی، شیوه‌های خوب برای پایداری، الزامات و توصیه‌ها) را منتشر کرد. این استاندارد توصیف می‌کند که چگونه سازمان‌های بوم‌گردی و جهانگردی به‌طور پایدار فعالیت می‌کنند و اقدامات درست را برای شرکت‌کنندگان و جوامع محلی ترویج می‌دهند. مثلاً می‌توان با برنامه‌ریزی دقیق و ارزیابی ریسک، مانند استفاده از منابع انرژی تجدیدپذیر، آگاهی از مقررات زباله و مناطق دارای اکوسیستم شکننده پایداری محیط‌زیست را تقویت کرد.

خطرات بهداشتی مرتبط با اکوتوریسم هم مشابه و هم متفاوت با سایر تجربیات سفر است. متأسفانه، وقتی مسافران سفری را رزرو می‌کنند، بسیاری خطرات سلامتی مقصد خود را در نظر نمی‌گیرند. راهبردهای بهداشتی پیشگیرانه، مانند توجه به ایمنی غذا و آب، درک منابع و علل عفونت، مصرف داروهای پیشگیرانه در صورت نیاز، و توصیه‌های پزشک اغلب نادیده گرفته می‌شوند. گردشگران همچنین به دلیل اختلال در

جدول شماره (۱): حد ضوابط ایمنی و امنیت در اکوتوریسم (بومگردی)

عنوان	استاندارد ایمنی	استاندارد امنیت
مکان و موقعیت استاندارد	از نظر موقعیت، استاندارد ایمنی اکوتوریسم شامل موارد زیر است:	به منظور تأمین امنیت گردشگران از نظر موقعیت، ضوابط زیر ضروری است: - در مناطق درجه ۱ گردشگری حضور پلیس و نیروی انتظامی و یک مأمور مسلط به زبان انگلیسی لازم است. - مناطق درجه ۲ و ۳ با حضور نیروی نگهبان، انتظامات و حضور افراد بومی امنیت گردشگران تأمین می‌شود. تسلط یکی از مأموران به زبان انگلیسی لازم است. - به ازای هر ۵۰۰ نفر گردشگر حداقل یک نگهبان یا یک مأمور مسلط به زبان انگلیسی لازم است. - در مناطق بیش از ۵۰۰۰ نفر ایجاد پاسگاه - در مناطق کمتر از ۵۰۰۰ نفر ایجاد یک کیوسک پلیس
	* موقعیت اقلیمی	- راه اندازی سامانه هشدارهای هواشناسی بر بستر اینترنت همراه (شبکه موبایل) - مطبوعات و بالاخص مطبوعات تخصصی مسافرت و سایر رسانه‌ها شامل وسایل الکترونیکی، باید در خصوص وقایع و اوضاعی که می‌تواند بر روند گردشگران تأثیر گذارد، اطلاعات صادقانه انتشار دهند و برای انجام این مقصود، ارتباطات جدید و فناوری تجارت الکترونیکی نیز توسعه بیابد.
	* وضعیت روشنایی و طراحی نورپردازی	- روشنایی مناسب یعنی فراهم آوردن نور و روشنایی مطلوب به طوری که در ساعات تاریکی امکان خواندن اعلانات، تشخیص تابلوهای راهنما در محل و نیز توانایی دیدن و پیدا کردن مسیر خود را به راحتی داشته باشند.
	* وجود تابلوهای راهنما در محیط اقامتگاه	- تابلو باید در مکان مناسب و قابل رؤیت نصب شود، نوشته‌های تابلو خوانا و غیر مخدوش باشد، استفاده از تابلوهای تفسیری توصیه می‌شود. وجود زبان دوم ضروری است.
	* نصب دوربین‌های تصویری	- نصب دوربین‌های تصویری برای تأمین امنیت میهمانان
تزیینات های گردشگری	* موقعیت زیست محیطی	- راه اندازی سامانه سنجش آلودگی هوا
	* زمین شناسی	- تشکیل جلسات کارشناسی با حضور استادان دانشگاهی، نمایندگان سازمان زمین شناسی و صاحب نظران شاخه سازه. - راه اندازی سامانه هشدار زمین لرزه، سیل و... بر بستر شبکه موبایل.
	* تأسیسات و تجهیزات گردشگری شامل: اقامتگاه‌ها و تفریح‌گاه‌ها * ایجاد انواع خدمات گردشگری در شهرستان نزدیک بوم گردی * مطابق استانداردهای بین المللی، حفاظت، برداشت و اسارت حیات وحش (جانوران، گیاهان و حیات وحش)	- به ازای هر ۵۰۰ نفر گردشگر یک نفر مأمور رسیدگی به امور خدماتی گردشگران و مسلط به زبان انگلیسی - ای جاد مدیریتی تأثی رگذاری بر حیات وحش

عنوان	استاندارد ایمنی	استاندارد امنیت
اقتصاد گردشگری	* مرتبط بودن جمعیت‌های محلی با فعالیت‌های گردشگری و بهره‌مندی عادلانه آنها از مزایای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ایجاد فرصت اشتغال‌زایی در بوم‌گردی و درآمدزایی مطلوب برای مردم محلی * بررسی وضعیت سرمایه‌گذاری‌های انجام‌شده یا در دست انجام	- ایجاد مدیریت همکاری و مشارکت محلی - تشکیل کارگروه حمایت از کارآفرینان محلی و بومی و ترویج محصولات - مأمور اداره اصناف جهت بازدید، نرخ‌گذاری و نظارت بر قیمت‌ها و خدمات پایدار در محل
خدماتی	* خدمات بانکی برحسب عملکرد منطقه - مرکز خرید صنایع دستی و واحد تجاری * ایجاد جایگاه سوخت و CNG	- ایجاد خدمات بانکی سیار در مناطق بوم‌گردی به‌ویژه در فصل گردشگری منطقه - مرکز خرید خرده‌فروشی (سوپر مارکت)
	* محل عبادت - تخصیص فضای مناسب برای اقامت نماز	- در مناطق گردشگری با ظرفیت کمتر از ۲۰۰۰ نفر، احداث یک نمازخانه عمومی با مساحت ۲۰۰ تا ۲۵۰ متر مربع ضروری است. - در مناطق گردشگری با ظرفیت بین ۲۰۰۰ تا ۵۰۰۰ نفر، احداث یک مسجد با مساحت ۳۵۰ تا ۶۰۰ متر مربع ضروری است. - در مناطق گردشگری با ظرفیت بیشتر از پنج هزار نفر احداث یک مسجد با مساحت ۵۰۰ متر مربع یا دو مسجد با مساحت حداقل ۲۵۰ متر مربع ضروری است.
	* درمانگاه * اورژانس * بیمارستان	- به‌ازای هر ۱۰۰ نفر گردشگر ۲۵ متر مربع فضا لازم است. - به‌ازای هر ۲۵ نفر یک تخت لازم است. - به‌ازای هر ۲۰۰ نفر حضور یک پزشک الزامی است. - به‌ازای هر ۷۵ نفر حضور یک پرستار الزامی است. * داروخانه - حداقل فضای خالص زیربنای ۱۲۰ متر مربع لازم است. - به‌ازای هر ۷۰۰۰ نفر گردشگر یک داروخانه لازم است. - به‌ازای هر ۴۵۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰ نفر گردشگر یک بیمارستان در نظر گرفته می‌شود.
تاسیسات اقامتی	* مهمان‌پذیر * هتل یک ستاره * منازل استیجاری * خانه معلم * واحد پذیرایی و رستوران * آلاچیق * کمپینگ	- حداقل مساحت استاندارد ۳۰۰ متر مربع برای منطقه گردشگری درجه ۱ - حداقل مساحت استاندارد ۲۵۰ متر مربع برای منطقه گردشگری درجه ۲ - حداقل مساحت استاندارد ۲۰۰ متر مربع برای منطقه گردشگری درجه ۳ - حداقل زمین جهت احداث هتل یک ستاره ۴۰۰ متر مربع - به‌ازای هر ۱۰۰۰ گردشگر وجود یک رستوران با مساحت حداقل ۲۰۰ متر مربع الزامی است. - واحد پذیرایی بین راهی با هدف ارائه خدمات به‌ازای هر ۸۰ کیلومتر یک واحد پذیرایی نیاز است. - به‌ازای هر ۲۰ هزار نفر گردشگر یک مجموعه ده هکتاری کمپینگ لازم است.
حاذیه طبیعی	* اقدامات مؤثر به‌منظور حفاظت از محیط طبیعی * انجام اقدامات مؤثر به‌منظور حفاظت از تنوع زیستی منطقه لازم است.	- اجرای گشت طبیعت‌گردی با حضور راهنمای مورد تأیید وزارتخانه میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری و مسلط به زبان انگلیسی در منطقه صورت بگیرد.

عنوان	استاندارد ایمنی	استاندارد امنیت
زیارتگاه	* مخابرات	- پوشش و تأمین آنتن دهی مناسب اینترنت
	* خدمات رفاهی - با توجه به هزینه‌های تعمیر و نگهداری هر سرویس بهداشتی باید حداقل چهار چشمه داشته باشد.	- سرویس بهداشتی: به ازای هر ۳۰ نفر یک چشمه لازم است. در هر سرویس بهداشتی باید حداقل یک چشمه مردانه و زنانه به صورت مناسب‌سازی شده برای افراد کم توان و معلول در نظر گرفته شود.
	* آسفالت معابر * آب - استفاده از شیرآلات کم مصرف - مدیریت پساب‌ها	- تأمین زیرساخت‌های لازم جهت مدیریت بحران، تاب‌آوری منطقه و ارائه گزارش در خصوص مخاطرات و حوادث مرتبط در منطقه - انجام اقدامات لازم آب به‌ازای هر نفر ۲۰۰ لیتر روزانه
	* برق * فاضلاب - سیستم‌هایی در نظر گرفته شود تا اطمینان حاصل شود که زباله‌های حاصل از مناطق گردشگری به حداقل می‌رسد و دوباره بازیافت می‌شوند. - روش‌هایی برای به حداقل رساندن آلودگی ناشی از فاضلاب، روان‌آب، فرسایش، سروصدا، نور، مواد مضر، ترکیبات تخریب‌کننده اوزون و آلودگی هوا، آب و خاک اجرا شود.	- به‌ازای هر منطقه فعال سالانه ۳۵۰۰ وات ساعت در نظر گرفته شود. - نورپردازی مناسب منطقه جهت تأمین روشنایی محیط، همچنین بیشترین صرفه‌جویی در مصرف انرژی و کمترین آلودگی را در منطقه داشته باشد.
دسترسی و حمل و نقل	* پایانه * حمل و نقل محلی * راه‌آهن - ارتقای خطوط و کیفیت شبکه ریلی جهت سهولت دسترسی به منطقه * فرودگاه - فرودگاه به درجاتی بین یک تا سه دسته‌بندی می‌شود که این دسته‌بندی بر حسب تعداد مسافر سالانه سنجش می‌شود.	- همکاری متخصصان گردشگری با مراجع دولتی در خصوص ایمنی و امنیت نسبت به تصادفات، پوشش درمانی و امنیت غذایی و حصول اطمینان از وجود سیستم مناسب بیمه. - تسهیلات فرودگاه به‌ویژه پایانه مسافری، باید به‌گونه‌ای برنامه‌ریزی، برآورد و طراحی شود که با تقاضای مسافر در سال افق برنامه‌ریزی و پیش‌بینی‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت سازگار باشد.
	کدهای اخلاق	- ارزش‌های اخلاقی و متعارف در خصوص مذاهب، باورهای فلسفی و اخلاقی، احترام به قوانین، رسوم و عادات، سنن اجتماعی و عادات تمامی مردم، اقلیت‌ها و فقرا باید شناسایی و محترم شمرده شوند. - احترام به تساوی مرد و زن و بالاخص ترویج حقوق فردی گروه‌های آسیب‌پذیر از قبیل کودکان، سالم‌خوردگان، معلولان، اقلیت‌های قومی و مردم بومی. - کاهش فشار فعالیت‌های گردشگری بر روی محیط در مواقع هجوم گردشگران و تلاش جهت حفظ توازن در این خصوص به‌منظور زیاد کردن اثرات سودمند آن بر صنعت گردشگری و اقتصاد محلی. - به رسمیت شناختن اکوتوریسم و هدایت و غنای وضع گردشگری در آن، ضمن محترم شمردن میراث طبیعی و جمعیت محلی و حفظ ظرفیت موجود در محل‌های مذکور.

(مأخذ: شاهیوندی، ۱۴۰۰)

مورد نظر پرداخته شود. سپس پرسشنامه بخش کیفی طراحی شد. در این مرحله از روش دلفی استفاده شد. هدف از این روش شناسایی موانع حقیقی امنیتی در حوزه گردشگری است. برای دسترسی به مطمئن‌ترین و نزدیک‌ترین اولویت‌ها در این زمینه، از این تکنیک در چهار مرحله استفاده شد.

در مرحله اول پرسشنامه باز، حاوی یک سؤال درخصوص موانع موجود در امنیت حوزه گردشگری از دیدگاه متخصصان در اختیار پاسخگویان قرار گرفت. پس از دریافت پاسخ و بررسی دیدگاه‌های متخصصان در مرحله اول، گویه‌های مشابه یا نزدیک به هم، در یکدیگر ادغام و به صورت پرسشنامه‌ای بسته در قالب ده گویه، مجدداً، مورد مصاحبه از متخصصان قرار گرفت و از آنها خواسته شد با استفاده از طیف لیکرت به رتبه‌بندی بپردازند. در مرحله بعد، پس از تحلیل نتایج به دست آمده از پرسشنامه دوم، مجدداً پرسشنامه اصلاح شد و در اختیار متخصصان قرار گرفت. هدف پرسشنامه سوم رسیدن به اجماع بود. در این پرسشنامه از پاسخگویان خواسته شد موافقت یا مخالفت خود را با هر کدام از این گونه‌ها نشان دهند. در این مرحله، میزان موافقت متخصصان با هر یک از گویه‌ها سنجیده شد که تنها یک گویه، مقدار آن کمتر از ۵۰ درصد موافق بود. در مرحله چهارم نیز جهت رسیدن به اجماع در مورد آیت‌های باقیمانده، پرسشنامه چهارم که حاوی گویه‌های تعدیل شده در پرسشنامه سوم است، در اختیار متخصصان قرار گرفت و از آنان خواسته شد تا موافقت یا مخالفت خود را با این گویه‌ها ابراز کنند تا در نهایت بتوان به اجماع نهایی درخصوص موانع امنیتی حوزه گردشگری رسید.

برای تجزیه و تحلیل اطلاعات نیز آماره‌های توصیفی میانگین، انحراف معیار و ضریب پراکندگی با

استفاده از نرم‌افزار مدنظر قرار گرفته است. در نهایت بیست و یک متغیر در زمینه استانداردهای امنیت در بوم‌گردی و داده‌های مورد نیاز تهیه و پایگاه اطلاعاتی لازم در محیط نرم‌افزاری IBM SPSS STATISTICS 26 تشکیل شد. همچنین مدل پیشنهادی با نرم‌افزار MAXQDA2020 طراحی شده است. در ادامه، به منظور تحلیل وضعیت اجرای استانداردهای امنیت از ضریب همبستگی و مدل رگرسیون چندمتغیره استفاده شد تا نقاط ضعف مشخص شود. در نهایت پارامترهای ضعیف امنیت مشخص و سپس از طریق روش دلفی نحوه بومی‌سازی تعیین شد.

برای دسترسی به نتایج معتبر، جامعه مورد مطالعه در این پژوهش از میان افرادی انتخاب شد که از نزدیک با مسائل گردشگری مواجه و به عبارت دیگر، با مشکلات و ارائه راهکارهای مناسب در این بخش به خوبی آشنا بوده‌اند. جامعه مذکور شامل کلیه اعضای ستاد دائمی تسهیلات سفر و یا نمایندگان آنها و متخصصان در حوزه گردشگری بوده است. حجم نمونه با معیار اشباع داده‌ها و تحلیل آنها مشخص شد. در این شیوه نمونه‌گیری بدون هیچ محدودیتی در تعداد مشارکت‌کنندگان ادامه می‌یابد تا اشباع داده به دست آید. اشباع داده زمانی اتفاق می‌افتد که نمونه جدید نتواند اطلاعات جدیدی درباره مفاهیم، مقولات و یا ارتباط آنها ارائه کند (خنیفر و مسلمی، ۱۳۹۶: ۲۱۱).

نمونه‌گیری به صورت کاملاً هدفمند و با استفاده از تکنیک گلوله برفی و پس از رسیدن به اشباع داده انجام شد که در نهایت ۱۵ نفر به عنوان متخصص در این زمینه انتخاب شدند (جدول شماره ۲)). مصاحبه‌ها (بین ۳۰ تا ۶۰ دقیقه) ضبط و یادداشت و بلافاصله پیاده می‌شد تا با مرور چندبارگی گفت‌وگوها، تحلیل و بررسی دقیق‌تری نسبت به دیدگاه‌های خبرگان انجام شود.

جدول شماره (۲): مشخصات خبرگان پژوهش

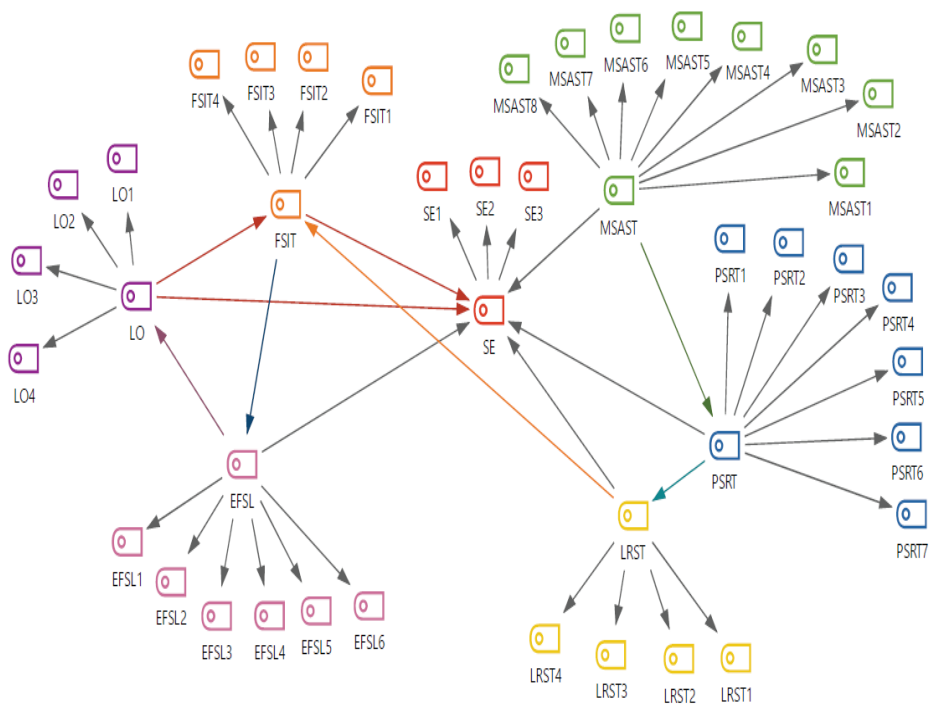
ردیف	مشخصات خبره
۱	معاون آموزشی دانشکده گردشگری دانشگاه علم و فرهنگ
۲	مدیر دپارتمان گردشگری دوره‌های تخصصی کوتاه‌مدت دانشگاه علم و فرهنگ
۳	عضو هیئت‌علمی دانشگاه علم و فرهنگ و عضو مرکز پژوهش‌های مجلس
۴	رئیس دانشگاه علم و فرهنگ و نماینده جهاد دانشگاهی در ارتباط با مجلس شورای اسلامی
۵	عضو انجمن هتلداران کشور و رئیس جامعه هتلداران یزد
۶	مدیر پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
۷	راهنما و پژوهشگر پاسارگاد و محور همایشی
۸	مدیر آژانس گردشگری، تهران
۹	عضو هیئت‌علمی دانشگاه علامه طباطبایی و عضو فراکسیون گردشگری مجلس شورای اسلامی
۱۰	عضو هیئت‌علمی پژوهشکده گردشگری سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری کشور
۱۱	کارشناس بازاریابی و امور بین‌الملل سازمان ایرانگردی و جهانگردی
۱۲	مدیر آژانس، اصفهان
۱۳	عضو هیئت‌علمی دانشگاه یزد
۱۴	کارشناس پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری
۱۵	کارشناس سازمان میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی اصفهان

فرضیه‌ها و مدل پیشنهادی

- H1: تمام سازه‌ها بر سازه هدف یعنی «امنیت» تأثیرگذارند.
- H2: سازه بومی‌سازی به‌عنوان متغیر وابسته بر متغیر مستقل سازه هدف (امنیت) تأثیرگذار است.
- H3: سازه احساس امنیت به‌عنوان متغیر وابسته بر متغیر مستقل سازه هدف (امنیت) تأثیرگذار است.
- H4: سازه احساس امنیت بر سازه بومگردی در محل موقعیت استاندارد تأثیرگذار است.
- H5: سازه قوانین در خصوص امنیت گردشگران بر سازه احساس امنیت تأثیرگذار است.
- H6: سازه خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری بر سازه قوانین امنیت گردشگری تأثیرگذار است.

بحث

امنیت و گردشگری، پارامترهای يك معادل‌اند که با هم نسبتی مستقیم دارند. در واقع همان‌طور که یکی از عوامل مهم توسعه گردشگری وجود امنیت است، رونق گردشگری در یک منطقه و تردد گردشگران در یک مقصد، موجب به وجود آمدن امنیت می‌شود. البته نباید فراموش کرد که این قضیه همیشه هم صادق نیست؛ چراکه در برخی مواقع، وجود پدیده گردشگری و رفت‌وآمد گردشگران باعث ناامنی شده است. با این وجود، صنعت گردشگری و مقوله امنیت ارتباط تنگاتنگی با هم دارند. در این قسمت فرضیه‌ها، مدل پیشنهادی، آزمون‌های تحقیق و مدل شبکه‌عصبی آمده است.

شکل (۱): مدل پیشنهادی

بر اساس جدول شماره (۲)، در این پژوهش هر دو آزمون بالای ۰/۶ بوده و این بدین معنی است که کیفیت داده‌ها بسیار خوب است. ازسوی دیگر، سطح معناداری ۰/۰۰۰۷ نشان می‌دهد که اجرای تحلیل عاملی برای سؤالات این پژوهش مورد تأیید است.

RMSEA - نیکویی برازش از طریق فرمول $\sqrt{(x^2-dh) \div [df (N-1)]} = \sqrt{(1661.178-946) \div (946(94-1))} = 0.090161272124 \approx 0.09 < 0.1$ در نتیجه می‌توان گفت داده‌های این پروژه به برازندگی (نیکویی برازش) رسیده است.

H7: سازه حفظ و تقویت امنیت و ایمنی در گردشگری بر سازه خطرات امنیت گردشگری تأثیرگذار است.

آزمون بارتلت^۱

یکی از آزمون‌هایی که قبل از تحلیل عاملی استفاده می‌شود، آزمون بارتلت است. از اساسی‌ترین مفروضات تحلیل عاملی این است که باید بین متغیرها همبستگی وجود داشته باشد و اگر متغیرها از یکدیگر مستقل باشند، به‌کارگیری مدل برای تحلیل عاملی مناسب نخواهد بود. آزمون بارتلت به ارزیابی این موضوع می‌پردازد. همچنین سطح معناداری باید وجود داشته باشد و آلفای میزان خطا (۰/۰۵) است^۲. جدول شماره (۳) نتایج این آزمون را نشان می‌دهد.

3. Root Mean Square Error of Approximation → RMSEA < 0.1

1. Bartlett
2. Significant level → Sig < 0.05

جدول شماره (۳): کفایت نمونه‌گیری (آزمون کفایت حجم نمونه و بارتلت)

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		627.
	Approx. Chi-Square	1661.178
Bartlett's Test of Sphericity	Df	946
	Sig.	000.

جدول شماره (۴): تحلیل عاملی اکتشافی (مقدار ویژه)

Total Variance Explained						
Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	11.642	32.340	32.340	11.642	32.340	32.340
2	5.960	16.556	48.896	5.960	16.556	48.896
3	5.266	14.627	63.523	5.266	14.627	63.523
4	4.616	12.824	76.346	4.616	12.824	76.346
5	2.787	7.743	84.089	2.787	7.743	84.089
6	2.273	6.314	90.404	2.273	6.314	90.404
7	2.182	6.061	96.465	2.182	6.061	96.465
8	1.273	3.535	100.000	1.273	3.535	100.000

تحلیل عاملی^۱

برای تهیه یک مقیاس معتبر، همچنین برای غربال آیت‌ها و انتخاب آیت‌های اصلی، از روش تحلیل عاملی استفاده شد. به دلیل تایید روایی محتوا توسط خبرگان (تایید سؤالات و محتوای پرسشنامه) تحلیل عاملی تأییدی انجام نشد. همچنین با توجه به اینکه پایه و اساس سؤالات، دسته‌بندی و همچنین وجود یا عدم ضرورت وجود گویه‌ها قبلاً توسط تست لاوشه بررسی شده است از تحلیل عاملی اکتشافی یا مقدار ویژه استفاده شده است.

همانطور که در جدول شماره (۴) آمده است داده‌ها در هشت دسته کلی قابل خلاصه‌سازی اند. همچنین

1. Exploratory factor analysis (EFA)

تحلیل‌ها نشان می‌دهد حد آستانه درصد تجمعی بالاتر از ۶۵ است (بالای ۶۸/۰ حدود ۹۶ درصد) و این یعنی ما در این پروژه به حد آستانه درصد تجمعی رسیده‌ایم و به تنظیم و تغییر چرخش نیازی نیست. البته حد آستانه درصد تجمعی این پروژه به ۱۰۰ رسیده است. از آنجا که نامگذاری اختصاری (تجمیع چند شاخص و ایجاد یک سازه)^۲ برای متغیرهای پنهان از طریق میانگین گرفتن از سؤالات یک مؤلفه، در خلاصه‌سازی و راحت‌تر شدن محاسبات کمک شایانی می‌کند. به همین جهت، برای هر مؤلفه به صورت اختصار یک نام تعیین و میانگین سؤالات را محاسبه و در آن سازه ذخیره کردیم که جزئیات آن را در جدول شماره (۵) مشاهده می‌کنید.

2. Construct

جدول شماره (۵): نام‌گذاری اختصاری

نام مؤلفه (متغیر پنهان/سازه)	نام اختصاری (متغیر پنهان/سازه)
امنیت (سازه هدف)	Security (SE)
بومی‌سازی	Localization (LO)
حفظ و تقویت امنیت و ایمنی در گردشگری	Maintaining Security and Safety in Tourism (MSAST)
خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی را در گردشگری	Potential Safety and Security Risks in Tourism (PSRT)
احساس امنیت	Feeling of Security and Safety in Iranian Tourism (FSIT) Ecotourism in the Field of Standard Location (EFLS)
بوم‌گردی در زمینه محل و موقعیت استاندارد	(EFLS)
قوانینی در خصوص امنیت گردشگران	Laws Regarding the Safety of Tourists (LRST)

جدول شماره (۶): آزمون علامت و ویلکاکسون

Test Statistics			
	LO - SE	EFLS - FSIT	PSRT - MASAT
Z	-6.916 ^b	-6.651 ^b	-2.556 ^b
Asymp. Sig. (2-tailed)	.000	.000	.011
a. Wilcoxon Signed Ranks Test b. Based on negative ranks.			

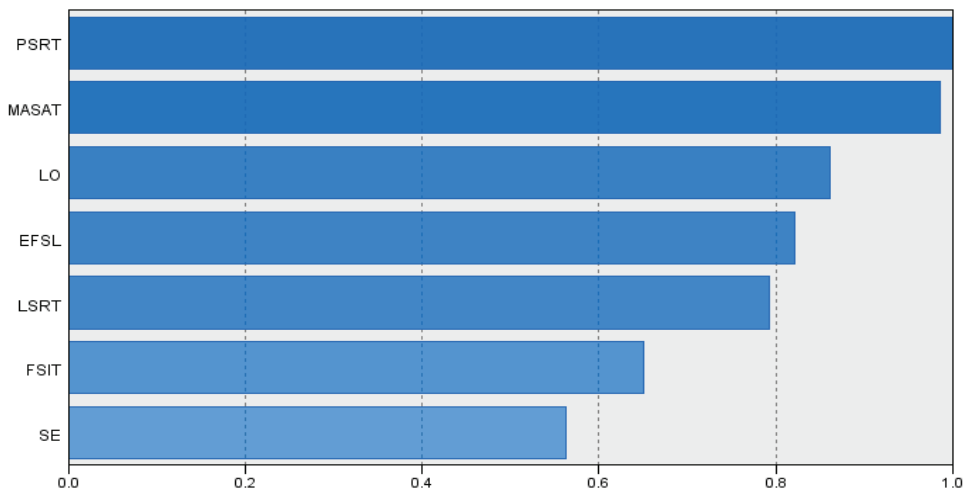
آزمون علامت و آزمون ویلکاکسون

برای آزمون فرض پیرامون میانگین يك جامعه از آزمون علامت تک‌نمونه استفاده می‌شود. برای آزمون فرض پیرامون دو میانگین از يك جامعه از آزمون علامت زوجی استفاده می‌شود. نظر به برخی نارسائی‌های آزمون علامت زوجی از آزمون ویلکاکسون استفاده می‌شود. آزمون ویلکاکسون همان آزمون علامت زوجی است که در آن اختلاف نسبی تفاوت از میانگین لحاظ می‌شود. یعنی اندازه داده‌ها نیز در نظر گرفته می‌شود. بنابراین آزمون ویلکاکسون برای مقایسه دو میانگین از يك جامعه استفاده می‌شود. در این پژوهش سازه «امنیت» و «بومی‌سازی» با یکدیگر، سازه

«بوم‌گردی در محل و موقعیت استاندارد» و «احساس امنیت» با یکدیگر، سازه «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» و «حفظ و تقویت امنیت و ایمنی» با یکدیگر در یک طبقه قرار دارند (جدول شماره (۶)).

در این قسمت میزان مقادیر پیش‌بینی شده توسط شبکه، با تغییر مقادیر متغیر مستقل، تغییر می‌کند. نرمال‌سازی این مقادیر بسیار ساده است و با تقسیم مقادیر اهمیت بر بزرگ‌ترین مقدار آن حاصل و به صد درصد بیان می‌شود.

در نمودار میله‌ای شکل شماره (۲)، اهمیت مقادیر پیش‌بینی شده توسط شبکه دیده می‌شود که بالاترین و کامل‌ترین مقدار پیش‌بینی شده توسط شبکه، سازه

شکل شماره (۲): نمودار اهمیت متغیرهای مستقل

به عنوان متغیر وابسته و سازه هدف، یعنی «امنیت»، به عنوان متغیر مستقل است.

آماره دوربین-واتسون یک آماره آزمون است که برای بررسی وجود خود همبستگی (رابطه بین مقادیر که با تأخیر زمانی مشخص از یکدیگر جدا شده اند) بین باقیمانده ها در تحلیل رگرسیون استفاده می شود. مقدار این آماره همواره بین ۰ تا ۴ قرار می گیرد. طبق جدول شماره (۶) مقدار ضریب تعیین (واریانس) برابر با 0.937 یعنی تقریباً ۹۳ درصد است که بهترین مقدار واریانس (نزدیک به ۱۰۰ درصد) است. و همچنین آماره دوربین واتسون $2/116$ است که مقدار بین $1/5$ الی $2/5$ نشانگر عدم وجود همبستگی است که حالت مطلوب در تحلیل رگرسیون خطی نیز هست. جدول شماره (۷)، نشانگر تأیید مدل رگرسیون خطی است.

در نتیجه می توان گفت سازه «احساس امنیت» مهم ترین سازه است و بیشترین تأثیر بر سازه هدف،

«خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» است، سپس به ترتیب سازه های «حفظ و تقویت امنیت و ایمنی»، «بومی سازی»، «بوم گردی در محل و موقعیت استاندارد»، «قوانین در خصوص امنیت و ایمنی»، «احساس امنیت» و «امنیت» قرار گرفته اند. این نمودار نشان دهنده اولویت بررسی، «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» است.

رگرسیون خطی^۱ و دوربین واتسون^۲

برای سنجش تأثیرات متغیرها با در نظر گرفتن روابط همزمان آنها بر یکدیگر از رگرسیون خطی استفاده شده است. معنای لغوی رگرسیون بازگشت به گذشته است و وجه تسمیه این روش نیز استفاده از داده های گذشته برای پیش بینی آینده است. در پژوهش های رگرسیون هدف پیش بینی یک یا چند متغیر وابسته (ملاک) براساس یک یا چند متغیر مستقل (پیش بین) است. در این پژوهش دو سازه «احساس امنیت» و «بومی سازی»

1. Linear Regression
2. Durbin-Watson

جدول شماره (۷): آزمون رگرسیون خطی

Model Summary					
Model	R	Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate	Durbin-Watson
1	.937 ^a	.879	.877	21422.	2.116

Coefficients						
Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	T (Beta) 1.96	Sig<0.05
		B	Std. Error	Beta		
1	(Constant)	-.359	122.		-2.945	.004.
	LO	-.128	.033	-.114	-3.836	.000.
	FSIT	1.184	.035	.996	33.398	.000.

a. Dependent Variable: SE

نتیجه	Sig.	Beta	تأثیرگذاری	فرضیه
تأیید فرضیه	.000.	33.398	تأثیر مستقیم و بالای سازه احساس امنیت به سازه هدف (امنیت)	H

نیز خوانده می‌شوند. هریک از سلول‌های عصبی مغز انسان، موسوم به نورون^۴، پس از دریافت ورودی (از یک سلول عصبی یا غیرعصبی دیگر)، پردازشی روی آن انجام می‌دهند و نتیجه را به یک سلول دیگر (عصبی یا غیرعصبی) انتقال می‌دهند. اگر مدل ما بسیار ساده باشد و پارامترهای بسیار کمی داشته باشد، ممکن است دارای سوگیری^۵ بالا (تفاوت بین پیش‌بینی میانگین مدل ما و مقدار درستی است که ما سعی داریم آن را پیش‌بینی کنیم) و واریانس پایین باشد. از سوی دیگر، اگر مدل ما دارای تعداد زیادی پارامتر باشد، واریانس بالا و سوگیری پایین خواهد داشت. در شکل شماره (۳) مدل شبکه عصبی به دست آمده که سازه‌ها در

یعنی «امنیت»، را داراست. بدین معنا که اگر گردشگر در محیط توریستی امنیت را حس کند، یعنی امنیت در آن منطقه تضمینی است. بعبارت دقیق‌تر براساس آزمون رگرسیون خطی امنیت گردشگر در ابتدا وابسته به احساس امنیت است و در این صورت امنیت گردشگری تضمین خواهد شد.

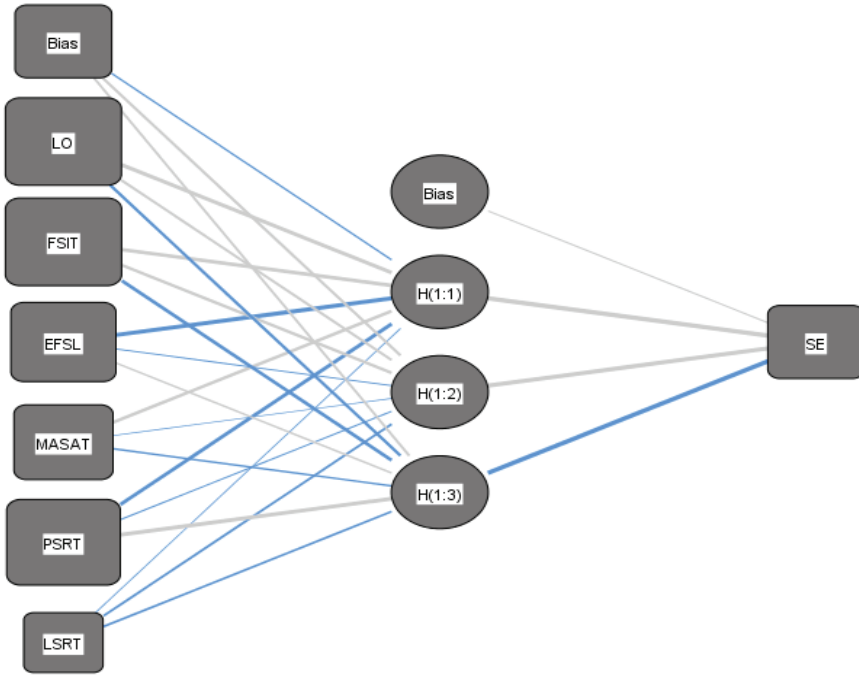
مدل شبکه عصبی^۱

یکی از پایه‌ای‌ترین مدل‌های عصبی موجود، مدل پرسپترون چندلایه^۲ است که عملکرد انتقالی مغز انسان را شبیه‌سازی می‌کند. در این نوع شبکه عصبی، بیشتر رفتار شبکه‌ای مغز انسان و انتشار سیگنال در آن مد نظر بوده است و از این رو، گهگاه با نام شبکه‌های پیش‌خورد^۳

4. Neuron
5. Bias

1. Neural network model
2. Multi-Layer Perceptron (MLP)
3. Feedforward Networks

— Synaptic Weight > 0
 — Synaptic Weight < 0

Hidden layer activation function: Hyperbolic tangent

Output layer activation function: Identity

شکل شماره (۳): مدل نهایی تحقیق

این مدل بدین صورت است:
 فرضیه ۱: سه سازه «قوانین در خصوص امنیت و ایمنی»، «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری»، «بوم گردی در محل و موقعیت استاندارد» بر سازه هدف «امنیت» تأثیرگذارند.
 فرضیه ۲: چهار سازه «بوم گردی در محل و موقعیت استاندارد»، «حفظ و تقویت امنیت و ایمنی»، «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» و «قوانین در خصوص امنیت و ایمنی» بر سازه هدف «امنیت» تأثیرگذارند.
 فرضیه ۳: چهار سازه «قوانین در خصوص امنیت

لایه های ورودی^۱ و نوروں در لایه پنهان^۲ و سازه هدف در لایه خروجی^۳ قرار دارد. در این پژوهش فقط با یک سوگیری مواجه هستیم و این یعنی پایین ترین سطح خطای موجود که بسیار مورد مطلوب است. در مدل به دست آمده سه فرضیه کلی ترسیم شده است. خطوط پرننگ به معنای نقش بیشتر و بالا و تأثیرگذارتر بودن فرضیه ها و اثر سازه ها بر سازه هدف است. در این مدل فرضیه سوم دارای بالاترین اهمیت و دارای بیشترین تأثیرگذاری بر سازه هدف نیز هست. تحلیل

1. Input Layer
2. Hidden Layer
3. Output Layer

و ایمنی»، «حفظ و تقویت امنیت و ایمنی»، «بومی سازی» و «احساس امنیت» بر سازه هدف «امنیت» تأثیرگذارند.

نکته خیلی مهم در فرضیه سوم این است که در مدل، دو سازه «بومی سازی» و «احساس امنیت» پررنگ ترین خط مسیر را دارند. بعبارت دقیق تر این دو متغیر بیشترین تأثیرگذاری را بر سازه هدف یعنی «امنیت» دارند و میان این دو، سازه «احساس امنیت» بر سازه هدف (امنیت) تأثیر بیشتری دارد. همانطور که پیشتر گفته شد این رابطه عیناً در آزمون رگرسیون خطی نیز تأیید شد.

نتیجه گیری

می توان ادعا کرد هرچند که ظرفیت های بالقوه کشور در حوزه بوم گردی توجه علاقه مندان و فعالان صنعت گردشگری را به این حوزه جلب کرده و تعداد محل های بوم گردی در کشور رو به فزونی نهاده است، اما این ظرفیت از گردشگری به دلایل مختلفی از جمله، ضعف در تبلیغات، عدم حمایت های لازم و مناسب از سوی نهادهای ذی ربط، نبود برنامه جامع و متناسب با ظرفیت های بوم گردی، عدم شناخت کافی فعالان بوم گردی نسبت به قوانین استاندارد جهانی در این بخش و همچنین فرصت های آن برای مردم محلی و...، نتوانسته جایگاه مناسبی در فعالیتهای کلان گردشگری بیابد و بخش عمده ای از این ظرفیت در کشورمان همچنان بدون استفاده مانده است. از سوی دیگر، از آنجاکه تعداد گردشگران علاقه مند به بوم گردی در دنیا رو به افزایش است، توجه به بهره مندی از ظرفیت های بی شمار گردشگری بومی در کشور و شهر اصفهان می تواند در جذب گردشگران خارجی مؤثر باشد که لازمه این امر، تدوین و تهیه قوانین و استانداردهای مناسب با صنعت بوم گردی، ارائه آموزش های لازم به فعالان بوم گردی، حمایت از سرمایه گذاران برای ورود به این حوزه و

نظارت دقیق بر فعالیت اقامتگاه های بوم گردی است که حضور مؤثر مسئولان نهادهای ذی ربط را می طلبد و علاوه بر آن، توسعه اقتصاد محلی و حضور فعال بخش خصوصی در صنعت گردشگری از جمله فرصت هایی است که صنعت بوم گردی می تواند پیش روی توسعه پایدار کشور در صنعت قرار دهد.

در این مطالعه، بومی سازی استانداردهای امنیت در گردشگری و بوم گردی به عنوان پدیده محوری الگو در نظر گرفته شد و از تحلیل نتایج پژوهش عوامل اصلی و راهبردها برای بومی سازی استانداردهای امنیت در گردشگری مشخص گردید.

در شناسه گذاری محوری مقوله های اصلی، که در این پژوهش مطالعه شد، مشخص گردید که در حال حاضر بومی سازی استانداردهای امنیت را، در پنج محور اصلی، می توان به صورت زیر دسته بندی کرد و در اولویت قرار داد که عبارت اند از:

۱. قوانین و مقررات:

بحث قوانین و مقررات به تصمیم گیران و سیاست گذاران این حوزه، به خصوص سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری مربوط می شود و چالش هایی که در خصوص قوانین و مقررات این بخش شناسایی شده اند، عبارت اند از:

- عدم درک درست از مفهوم و هدف گردشگری؛
- توجه بیش از حد به توسعه کمی بدون توجه به توسعه کیفی؛
- عدم وجود آموزش در بخش گردشگری؛
- عدم نظارت اصولی و ارزیابی در بخش گردشگری؛
- عدم وجود کارشناسان متخصص و آشنا با نحوه پیاده سازی طرح؛
- اعطای مجوز به افراد فاقد صلاحیت.

۲. عوامل اقتصادی:

یکی از مهم ترین دلایل سرمایه گذاری در هر فعالیت و

کسب و کاری، درآمذایی و تحقق اهداف اقتصاد است. در بخش گردشگری نیز این امر یکی از دلایل اصلی علاقه‌مندان است، اما در خصوص اهداف اقتصادی نیز آسیب‌ها و چالش‌هایی به شرح زیر وجود دارد:

- عدم وجود برنامه بازاریابی و تبلیغات؛
- وجود دید صرف اقتصادی؛
- عدم توجه به بومی بودن سرمایه‌گذاران.

۳. عوامل اجتماعی و فرهنگی:

یکی دیگر از بحث‌های مهم توسعه پایدار گردشگری توجه به مسائل اجتماعی-فرهنگی از سوی گردشگران جامعه محلی است که هر دو جامعه و به خصوص گردشگران باید به فرهنگ و ارزش‌های جامعه محلی احترام بگذارند، اما به دلیل آسیب‌ها و چالش‌هایی که در این بخش وجود دارد، این امر در حال حاضر محقق نشده است. این چالش‌ها عبارت‌اند از:

- عدم توجه به موضوع ذی‌نفعان و طبقاتی شدن جامعه محلی که باعث به وجود آمدن تنش و کشمکش در میان جامعه محلی می‌شود؛
- اثر نمایشی یا تقلید مردم جامعه محلی از رفتارهای گردشگران که این امر به مرور زمان باعث تغییر ارزش‌های جامعه محلی می‌شود و در مناطق روستایی نمود بیشتری دارد.

۴. عوامل محیط بومی:

منظور از محیط بومی دو مؤلفه محیط انسانی و محیط زیست است که در این زمینه موضوع ظرفیت قابل تحمل مقصد اهمیت دارد و دو نوع آسیب از این منظر متوجه فعالیت‌های گردشگری است:

- ظرفیت قابل تحمل ادراکی: بدین معنی که تعداد زیاد گردشگران باعث بروز اختلالاتی، مانند شلوغی و ترافیک، افزایش قیمت محصولات و.. خواهد شد و باعث می‌شود مردم محلی در برابر افزایش تعداد

گردشگران مقاومت کنند و مشکلات به وجود آمده را با حضور گردشگران مرتبط بدانند.

- ظرفیت قابل تحمل زیست محیطی: به این معنی که حضور گردشگران بیشتر از ظرفیت قابل تحمل زیست محیطی موجب آسیب رساندن به گونه‌های جانوری و گیاهی مقصد می‌شود و این امر با اهداف توسعه پایدار گردشگری مغایر است.

۵. نیروی انسانی:

یکی از شرایط اساسی توفیق هر کسب و کاری، وجود نیروی انسانی متخصص است که در حوزه گردشگری نیز همانند دیگر حوزه‌ها در بخش نیروی انسانی چالش‌هایی به شرح زیر وجود دارد:

- عدم وجود نیروی انسانی آموزش دیده و آموزش دهنده؛
- عدم آموزش و توانمندسازی جامعه محلی.

مقادیر پیش‌بینی شده توسط شبکه عصبی نیز مشخص می‌کند که بالاترین و کامل‌ترین مقدار پیش‌بینی شده توسط شبکه، سازه «خطرات بالقوه ایمنی و امنیتی در گردشگری» است، سپس به ترتیب سازه‌های «حفظ و تقویت امنیت و ایمنی»، «بومی‌سازی»، «بوم‌گردی در محل و موقعیت استاندارد»، «قوانین در خصوص امنیت و ایمنی»، «احساس امنیت» و «امنیت» قرار می‌گیرند. همچنین مشخص شد که در بین تمام سازه‌ها، بیشترین اثر بر سازه هدف (امنیت) متعلق به سازه «احساس امنیت» با مقدار آماره $T_{96/1}$ است. این بدین معنی است که احساس امنیت گردشگر به مثابه تضمین امنیت است. به عبارت دیگر با وجود امنیت و در فقدان احساس امنیت هیچ ضمانتی از تعریف و درک امنیت برای گردشگران وجود ندارد و این ضرر بزرگی بر چرخه اقتصادی گردشگری خواهد بود. بر این اساس می‌توان ادعا کرد مهم‌ترین عامل در بومی‌سازی استانداردهای بوم‌گردی احساس امنیت توسط گردشگر است. با

توجه به مطالعه بومی سازی استانداردهای امنیت در بوم گردی، راهکارهای بهبود وضعیت امنیت در این بخش عبارت است از:

- تعریف صحیح و درک مفهوم اقامتگاه‌های بوم گردی و هدف از ایجاد و توسعه آنها؛
- توسعه کیفی بوم گردی در کنار توسعه کمی آنها؛
- تعریف استانداردهای مشخص و نظارت اصولی بر فعالیت‌های این واحدها؛
- ایجاد واحدهای آموزشی به منظور آموزش و توانمندسازی فعالان و سرمایه‌گذاران و مردم محلی؛
- تغییر رویه در اعطای مجوز و اعطای مجوز به افراد دارای صلاحیت؛
- آموزش کارشناسان خبره و متخصص در زمینه اقامتگاه‌های بوم گردی؛

- تدوین برنامه بازاریابی و تبلیغات متناسب با این موضوع برای جذب مشتریان؛

- سرمایه‌گذاری افراد متخصص و علاقه‌مند به بوم گردی در این بخش؛

- توجه به بومی سازی سرمایه‌گذاران در این حوزه و در اولویت قرار دادن سرمایه‌گذاران بومی؛

- تلاش برای مشارکت دادن اکثریت افراد جامعه محلی به منظور حمایت جامعه محلی از اجرای طرح؛

- حفظ سنت‌ها و آیین‌ها و ارزش‌های فرهنگی جامعه محلی از طریق آموزش؛

- آموزش جامعه محلی و توانمندسازی آنها در مورد نحوه تعامل با گردشگران و جلب رضایت گردشگران؛

- تربیت نیروی انسانی متخصص در بخش اقامتگاه‌های بوم گردی؛

- ایجاد بازارچه‌های کوچک صنایع دستی در اقامتگاه‌های هر روستا به منظور معرفی و فروش آثار روستاییان و کمک به اقتصاد آنان؛

- توجیه جامعه میزبان پیرامون الزام و ضرورت حضور گردشگر در منطقه به منظور پویایی همه‌جانبه مقصد با علم به گوشزد نمودن پیامدهای منفی حضور و ارائه راهکارهایی در جهت تکمیل کردن آنها.

در نهایت می‌توان گفت، با توجه به نتایج پژوهش، برای اجرای موفق بومی سازی استانداردهای امنیت در گردشگری در کشور جنبه‌های فرهنگی و اقتصادی در اولویت هستند. عوامل دیگری که در اولویت قرار دارند عبارت‌اند از: مدیریت جاذبه‌ها و رویدادها، توسعه زیرساخت‌ها و خدمات لازم، قوانین مقررات و تدوین سیاست‌های کلان در بوم گردی. راهبردهایی نیز نظیر تعامل بخش دولتی و خصوصی، داشتن نگاه سیستمی و جذب سرمایه‌گذار نیز در تحقق این مهم به ایفای نقش می‌پردازد.

منابع

۱. افتخاری، اصغر. (۱۳۹۳). تحلیل الگوی تعامل و آزادی و امنیت. پژوهش‌های راهبردی سیاست، ۲(۸)، ۸۳-۹۹.
۲. ایمانی خوشخو، محمد حسین، سعید داغستانی. (۱۳۹۴). سرانه‌های گردشگری: ابزار مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه. مدیریت شهری، شماره ۳۸، ۳۲-۱۹.
۳. شاهپوندی، احمد. (۱۴۰۰). طرح گروه پژوهشی مطالعات کاربردی شهری و منطقه‌ای دانشگاه هنر اصفهان، در دست انجام.
۴. خنیفر، حسین، و مسلمی، ناهید. (۱۳۹۶). اصول و مبانی روش‌های پژوهش کیفی رویکردی نو و کاربردی. جلد اول، تهران: انتشارات نگاه دانش.
۵. فیض‌پور، محمدعلی، و امامی میبیدی، مهدی. (۱۳۹۱). «توسعه اقتصادی صنعت گردشگری در ایران و مقایسه آن با کشورهای منطقه سند چشم‌انداز»،

6(3), 191-209.

9. Hakeem, S. M. A., & Khan, M. Y. (2018). Urban tourism: the perspective on tourism impacts in Cambridge, United Kingdom. *Marketing and Management of Innovations*, (3), 268-275. [10.21272/mmi.2018.3-24](https://doi.org/10.21272/mmi.2018.3-24)

10. Bayat, Bahram. (2009). *Sociology, Feeling security*. Amirkabir Publisher.

11. Hermawan, H., Wijayanti, A., & Nugroho, D. S. (2019). Loyalty on Ecotourism analysed using the factors of tourist attraction, safety, and amenities, with satisfaction as an intervening variable. *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*, 8(5), 1-19. [10.31227/osf.io/sbdlmu](https://doi.org/10.31227/osf.io/sbdlmu)

مطالعات مدیریت گردشگری، ۷ (۱۹)، ۱۷۷-۱۳۹.
[20.1001.1.23223294.1391.7.19.7.3](https://doi.org/10.1001.1.23223294.1391.7.19.7.3)

۶. ضرغام بروجنی، حمید، محمودزاده، مجتبی، مروتی شریف‌آبادی، علی، و اسدیان اردکانی، فائزه. (۱۳۹۷). گردشگری دینی، الزامات، راهبردها و پیامدها. فصلنامه علمی-پژوهشی مدیریت اسلامی، ۲۶ (۲)، ۲۳۷-۲۱۳.

۷. موسوی، میر نجف، عبداله‌زاده، مهدی، و باقری کاشکولی، علی. (۱۳۹۴). گردشگری مذهبی، ماهیت و مفاهیم، تهران: انتشارات آزاد.

8. Augustin, M. (1998). National Strategies for Rural Tourism Development and Sustainability. *Development and Sustainability. The experience journal of Sustainable Tourism*,

نحوه ارجاع به این مقاله:

اسماعیلیان، زهرا سادات. (۱۴۰۳). بومی‌سازی استاندارد امنیت با بهره‌گیری از ایزوهای استاندارد بین‌المللی در بوم‌گردی اصفهان. پژوهش‌های فضا و مکان در شهر، ۸ (۳۰)، ۶۳-۸۱. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036464.1073>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036464.1073>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_715441.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

قوانین و مقررات تأثیرگذار بر ماندگاری بناهای معماری و فضاهای شهری دوران قاجار از ابتدا تا مشروطیت *

سیما خالقیان **

دانشجوی دکترای معماری، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

سیما قندهاری

کارشناسی ارشد مطالعات معماری ایران، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان،

اصفهان، ایران

مهدی سعدوندی

دانشیار، گروه معماری، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

پژوهش‌های انجام‌شده در آثار تاریخ معماری و شهرسازی ایران در حوزه مطالعات معماری و شهرسازی، با کنکاش در کالبد این آثار بیشتر عجین بوده است. در این میان عوامل اجتماعی، ساختارهای فرهنگی، مذهبی و عرفی و نظر استادکار، معمار و یا حتی شاه و درباریان در قالب مقررات، برخلاف اثر غیرقابل انکار آن، مورد غفلت واقع شده‌اند. به نظر می‌رسد معماری ایران در ارتباط با ماندگاری و طولانی بودن عمر مفید بنا اصولی داشته که معماران بر اساس آن عمل می‌کرده‌اند. خلق آثار معماری مطلوب و باکیفیت که ظرفیت ماندگاری و سازگاری با زندگی و گذر زمان را داشته باشند، از دیرباز در پهنه ایران اتفاق افتاده است. این مقاله به دنبال پاسخ به این پرسش است که مقررات مرتبط با معماری در دوران قاجار تا مشروطه بر مانایی و افزایش طول عمر و کیفیت آثار دخیل بوده یا در جهت کاهش آن گام برداشته است؟ این مطالعه در بستر بخشی از تاریخ، از زمان حکمرانی پادشاهان قاجار تا ظهور مشروطیت انجام گرفته است. در این دوران با ظهور نهادهایی، مثل بلدییه و اداره احتساییه مقررات از نقش پررنگ‌تری نسبت به گذشته برخوردارند. در این مقاله، از داده‌هایی که در طی فرآیند پژوهش به صورت نظام‌مند گردآوری و تحلیل شده، استفاده کرده‌ایم. بر اساس این روش، ابتدا کدگذاری باز تا مرحله اشباع نظری صورت می‌پذیرد و پس از آن دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل کدها تا مرحله کدهای گزینشی انجام می‌شود. هدف از تدوین این نوشتار ابتدا خوانش اسناد متعلق به دوره مذکور و استخراج مقررات موجود در آن زمان و سپس سنجش

*. این مقاله مستخرج از طرح پژوهشی با عنوان «تأثیر مقررات معماری و شهرسازی بر ماندگاری معماری ایران در دوران صفوی، قاجار و پهلوی اول» تحت قرارداد با دانشگاه هنر اصفهان با شماره ثبت ۱۴۰۰۱۰/۸ است.

** . ایمیل نویسنده مسئول: sima.khaleghian@yahoo.com

تأثیر آن در افزایش یا کاهش عمر مفید آثار معماری است. از این رو، ابتدا مقررات مرتبط با ساخته‌های معماری یا فضاهای شهری دوران قاجار تا مشروطه جمع‌بندی و سپس رابطه این عوامل و عمر مفید ابنیه بررسی می‌شود. با توجه به ماهیت دوره قاجار و ظهور عواملی که کاهنده طول عمر و کیفیت معماری بوده‌اند، گونه‌بندی در دو دسته کلی افزایش و کاهش ماندگاری تفکیک شده است.

کلیدواژگان: قوانین و مقررات، ماندگاری، قاجار، مشروطیت، ابنیه، فضای شهری.

۱- مقدمه

در شکل‌گیری آثار معماری، عوامل مستقیم و غیرمستقیم متعددی نقش دارند. ساخت و پرداخت یک بنا و تغییراتی که در طی روند ساخت بر بنا واقع می‌شود، از علل مختلفی سرچشمه می‌گیرد. بستر و زمینه ایجاد آثار، سلیقه و نظر اصحاب قدرت یا مردم عامی، علل گوناگون سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و از سوی دیگر عامل غیرمستقیم، زمینه‌ای و هدایت‌کننده‌ای، مثل مقررات و قوانین، یکی از مباحثی است که در حوزه معماری و شهرسازی باعث ایجاد نوعی تغییر یا ترسیم نوعی روش در ذهن معماران برای احداث یک بنا می‌شود. همچنین مقررات صورت‌ها و شکل‌های مختلف به خود می‌گیرد و در نحوه ساخت، اجرا، اداره و بعدها تعمیر و مرمت و نگهداری آثار نقش پررنگی دارد.

با شروع پادشاهی قاجاریان، همچنان تأثیر حکمرانی شاهان ادامه یافت. در ادامه، با آغاز دوره ناصری برای نخستین بار در ایران، با ایجاد تغییراتی در نظام معماری، ساختمان‌سازی با طراحی پلان و نما و سایر مدارک صورت می‌گیرد و نظام سنتی استاد-شاگردی در معماری و ساخت خدشه‌دار و برای اولین بار طراحی و ساخت به فرد واگذار می‌شود.

معماری این دوره تحت تأثیر ارتباط با دنیای غرب قرار گرفت و تا حدی طرز فکر و سلیقه معماران معروف محلی را نیز تغییر داد. ظهور دانش‌آموختگان تحصیل‌کرده در خارج از ایران و تدریس استادان غیرایرانی در دارالفنون، هم‌نحوه کار ساخت و فرآیند آن را دستخوش تغییر کرد و هم تا حدی به کالبد معماری‌های این دوره صورتی نو بخشید. هم‌زمان با تغییرات کالبدی معماری درباری با تأثیر از غرب و به طبع آن تغییر در قوانین کالبدی بنا، معماری عموم

مردم همچنان به سبک سنتی ادامه دارد و از قوانین بنایی گذشته تبعیت می‌کند. باین حال، به تدریج با گذشت زمان، این تغییرات کالبدی و قوانین ساخت، معماری سنتی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

پرسش‌های پژوهش

پرسش این پژوهش این است که مقررات و قوانین مرتبط با معماری و شهرسازی در زمان حکومت قاجاریان تا ظهور مشروطیت کدام است؟ افزون بر آن، نقش این مقررات در ماندگاری، کیفیت و طول عمر آثار این دوره افزایش یافته است یا کاهش یافته؟

۲- پیشینه پژوهش

پیشینه این نوشتار، دو بخش کلی پژوهش‌های مرتبط با ماندگاری و پژوهش‌های تاریخی عصر قاجار را پوشش می‌دهد. در مجمع علمی معماری، ماندگاری به معنای توانایی اجزا در حفظ کارایی و دوام در برابر استفاده مکرر، شرایط متغیر و عوامل طبیعی است (Davies & Jokiniemi, 2008; Kurtz, 2004). بخشی از پژوهش‌های مذکور به بررسی مفاهیم معنوی مرتبط با تدویم پرداخته‌اند. یکی از این پژوهشگران، شرط اساسی برای ایجاد معماری خوب و فضاهای زنده و جاودانه را شناخت زندگی انسان می‌داند. او بر این باور است که آنچه موجب جاودانگی می‌شود، دستیابی به الگوهای مشترکی است که مختص مکان خاصی نبوده و در تمامی نقاط جهان پایدار و ماندگار است (الکساندر، ۱۳۸۶). پژوهش دیگری نشان می‌دهد که برای حفظ ماندگاری و پایداری فضای شهری در محلات قدیمی، زنده کردن مؤلفه‌های زیبایی‌شناختی ذهنی و عینی آن منطقه با رویکرد اجتماعی از بهترین روش‌هاست. این پژوهش تأکید می‌کند که پایدار کردن بافت شهری به‌عنوان یک ارزش، از طریق همسویی

معماران با نیازها و خواسته‌های مردم، گزینه مناسبی است (ناسخیان، ۱۳۹۲). پژوهش دیگری به این نکته اشاره دارد که ماندگاری بافت شهری به حضور فعال انسان و ارتباط او با محیط وابسته است. فضاهای شهری که قابلیت تجمع دارند، مکان‌هایی برای حضور شهروندان و مشارکت آن‌ها در زندگی جمعی‌شان هستند. توجه به کیفیت این فضاها سرزندگی آن‌ها را به حداکثر می‌رساند (حمزه‌نژاد و شریفیان، ۱۳۹۵). در نوشتار دیگری بیان شده است که تداوم زندگی یک بنا به معنای تداوم کارکرد کالبد آن است و باید عواملی که به تداوم این کارکرد منجر می‌شوند، در نظر گرفته شود. فروپاشی ساختمان و بافت ممکن است ناشی از استفاده ناکارآمد نباشد، بلکه گاهی به دلیل متروک شدن و عدم استفاده در یک بازه زمانی طولانی، بناها کارایی خود را از دست می‌دهند. حضور افراد در فضاها به اجتماع‌پذیری آن‌ها کمک می‌کند و این امر عاملی برای بقای بناهاست. بنابراین، جلوگیری از خاموشی و از رونق افتادن بناها و بافت‌های تاریخی در مقیاس‌های مختلف ضروری است (حبیبی و دیگران، ۱۳۹۸).

به‌علت وجود منابع مکتوب دست اول فراوان در دوره قاجار، پژوهش در متون تاریخی با رویکردها و زمینه‌های بسیاری صورت گرفته است. منابع دست اول، مانند خاطرات و سفرنامه‌ها و .. مشتمل بر وقایع روزانه نویسنده است و از خلال آن‌ها می‌توان بخشی از دستورات و قوانین مکتوب یا نانوشته را در زمینه معماری دریافت. از این میان می‌توان به خاطرات «اعتمادالسلطنه» اشاره کرد که در طی چندین سال وظیفه ریاست احتسابیه را بر عهده داشته و علاوه بر خاطرات روزانه، بخشی از رخدادهای شهر و تصویبات احتسابیه و دستورات شاه در زمینه آبادانی شهر را نیز شامل می‌شود. «محمد حسن خان اعتمادالسلطنه»

در نوشته‌های خود به برخی اقدامات عمرانی و محدودیت‌های معماری و شهرسازی اشاره کرده است که از میان آن‌ها می‌توان به برخی قوانین معماری و شهرسازی قاجار دست یافت. همچنین در کتاب تاریخ منتظم ناصری، اعتمادالسلطنه به شرح وقایع جهان و به‌خصوص ایران می‌پردازد. در قسمتی از این سه جلد که به دوره قاجار تا مشروطیت پرداخته شده، می‌توان برخی قوانین و نهادهای معماری و شهرسازی را استخراج کرد. زمانی که اعتمادالسلطنه وزارت انطباعات و دارالترجمه را بر عهده داشت کتابی با نام المآثر و الآثار در ثبت اخبار و وقایع و شرح حال اشخاص آن چهل سال منتشر کرد که بی‌تردید یکی از اساسی‌ترین و مهم‌ترین مآخذ برای شناخت آن دوران است.

همچنین برخی نظرها و اقدام‌های کنت دوبیگو، وزیر مختار فرانسه، طی سال‌هایی که وظیفه رسیدگی به اداره احتسابیه را بر عهده داشت، در کتاب جغرافیای تاریخی تهران موجود است. پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرام یاری نیز به نظام اداری معماری و جایگاه معمار در دربار قاجار پرداخته و قوانین مالی حکومت قاجار برای معماری را بررسی می‌کند. گاسپار درویل نیز در کتاب سفر در ایران، به وضعیت بناها و به‌خصوص خانه‌ها در دوران قاجار پرداخته و نحوه کار معمارها و بناها را توصیف کرده است. لقمان دهقان نیری و منیره عبدالهی هم وضعیت شهر تهران را از دیدگاه سفرنامه‌نویسان خارجی، در دوره ناصری شرح داده‌اند. دکتر یاکوب ادوارد پولاک نیز در کتاب خود به تشریح و توصیف وضعیت تهران دوره ناصری می‌پردازد. عبدالحسین سپهر در کتاب مرآت الوقایع مظفری برخی قوانین مربوط به حوزه معماری و شهرسازی در دوره مظفرالدین شاه را شرح داده است. اوژن فلاندن نیز در سفرنامه خود به توصیف ساخت ابنیه و کار معمارها و

بناها پرداخته و جمشید کیانفر در مقاله «دستورالعمل احتسابیه و تنظیمیه کامران میرزا، نایب‌السلطنه به محمد حسن خان صنیع‌الدوله» وظایف اداره احتسابیه را تشریح و قوانین این سازمان را ارائه کرده است. همچنین وی در مقاله «رسائل نظامنامه کل مکاتب محلات و کوجه‌ها» و مقاله «ساختار تشکیلات حکومتی شهر تهران در نظام سنتی» به برخی قوانین و نهادها در حوزه معماری و شهرسازی اشاره کرده است. دوستعلی خان معیرالممالک نیز در کتاب مجموعه متون و اسناد تاریخی دوستعلی خان معیرالممالک، یادداشت‌هایی از زندگانی خصوصی ناصرالدین‌شاه، نگاه‌هایی ارائه کرده است که برخی در زمینه اقدامات شاه و دربار در حوزه معماری و شهرسازی هستند. ممتحن‌الدوله نیز در کتاب خاطراتش، اطلاعاتی در حوزه روند معماری ابنیه و چگونگی کار معماران ارائه می‌کند. در کتاب فرمان‌ها و رقم‌های دوره قاجار نیز نویسنده، اسناد برخی دستورها و فرمان‌های درباری را ارائه می‌کند که از خلال آن می‌توان به شماری از قوانین معماری و شهرسازی دست یافت.

همچنین در کتاب قبالة کارگزاری اصفهان ۱۳۲۷-۱۳۳۴ هجری قمری مجموعه اسناد حقوقی، مرتضی نورانی به ارائه اسنادی می‌پردازد که در میان آن در خصوص نهادهای معماری و شهرسازی مطالبی بیان کرده است. نیز عزت‌الله نوذری در کتاب تاریخ اجتماعی ایران از آغاز تا مشروطیت برخی دستورالعمل‌ها در حوزه مورد مطالعه را بیان می‌کند. کتاب تاریخ ایران از جان ملکم و کتاب تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران از محبوبی اردکانی هم در بخش قاجار، به توصیف وضعیت شهر تهران در دوره مورد مطالعه پرداخته‌اند. ابوالقاسم سری نیز در مقاله «منصب محتسب در ایران»، به شرح جایگاه احتساب و وظایف آن می‌پردازد. کتاب نظم و

نظمیه در دوره قاجار نوشته مرتضی سینی قمی تفرشی، وظایف و اختیارات اداره پلیس و وزارت جلیله پلیس و احتسابیه را نقل کرده است. جعفر شهرباف نیز در جلد دوم و پنجم مجموعه کتاب‌های تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم به شرح وضعیت برخی اصناف و فعالیت آن‌ها می‌پردازد.

مری شیل، همسر وزیر مختار انگلیس، در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه، در خاطراتش، توصیفی از تهران دوره قاجاری و فعالیت‌های مرتبط با حوزه معماری و شهرسازی ارائه کرده است. ابراهیم صفایی نیز در دو کتاب خود به نام نامه‌های تاریخی دوران قاجاریه و اسناد نویافته با ارائه مدارک و اسنادی از دوره قاجار، برخی قوانین این دوره را نقل کرده است. همچنین هانری رنه دآلمانی در سفرنامه از خراسان تا بختیاری، به شرح و توصیف شیوه انجام امور در دوره قاجار، پرداخته و گیوم آنتون اولیویه در سفرنامه‌اش به شیوه ساخت بنا توسط معمار اشاره کرده است. محسن حبیبی در کتاب شار تا شهر وضعیت شهری ایران و به‌خصوص تهران دوره قاجار را تبیین کرده و با توصیف نقش و شکل خیابان‌های مکتب تهران و عمارت‌های دولتی سبک فرنگی و وارداتی جدید، به توضیح نظام‌های حاکم بر شهر می‌پردازد. به‌علاوه وحید قبادیان در کتاب سبک‌شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران، با تجزیه و تحلیل عصر قاجار در سه دوره، به بیان شیوه‌های حاکم بر معماری قاجار می‌پردازد و شکل شهر سنتی در اوایل قاجار در ساختمان‌های این دوره را توصیف و تحلیل می‌کند. وی در این کتاب به مسئولیت‌های حکومت اشاره می‌کند و بیان می‌دارد که از زمان ناصرالدین شاه، زمینه افزایش و تقسیم مسئولیت‌های حکومت ایجاد و مجلس شورای دولتی از وزیران و اعیان تشکیل شد، درحالی‌که، تا قبل

از این، همه چیز معطوف به اراده پادشاه بود. از شاخصه‌های مهم حکومت قاجار، تجددخواهی حکام ایران در این دوره است. همایون کاتوزیان در کتاب ایران دوره باستان تا معاصر به آغاز دوران تجدد ایران در زمان فتحعلی شاه اشاره کرده و نظام اداری ایران پس از تجددخواهی فتحعلی شاه را بسیار غیرمتمرکز دانسته است. وی مقام‌های حکومتی و اختیارات آن‌ها را به وضعیت دوران صفوی تشبیه کرده است. قبادیان در کتاب معماری در دارالخلافه ناصری به دو پدیده سنت و تجدد در معماری معاصر تهران پرداخته و در خلال این موضوع به حضور معمارها و مهندس‌های فرنگی در تهران اشاره کرده است. وی با دسته‌بندی ساختمان‌های شاخص عصر ناصری، آن‌ها را در سه گونه منبع الهام سنتی، فرنگی و تلفیقی بررسی می‌کند. ناصر تکمیل همایون نیز در کتابش تاریخ اجتماعی و فرهنگی تهران: از آغاز تا دارالخلافه ناصری از تبدیل تهران از روستایی گمنام به شهری دارای برج و بارو سخن می‌گوید و به مرادفات این شهر با شرایط جهانی و انتخاب آن به عنوان پایتخت اشاره دارد. نادر جلالی نیز در کتاب یادگارهای نایب‌السلطنه در تهران، به نقل دستورالعملی که کامران میرزا به اداره احتسابیه ابلاغ کرده بود می‌پردازد. کاری نیز در سفرنامه‌اش از شیوه ساخت و ترمیم و مرمت بنا در دوره قاجار مطالبی مطرح کرده است. عبدالمهدی رجایی نیز در کتاب شهرنگاری‌های عصر قاجار به وضعیت ابنیه عام‌المنفعه در تهران و مرمت برخی فضاهای عمومی شهری پرداخته است. محسن معتمدی در کتاب جغرافیای تاریخی تهران، فعالیت‌های عمرانی شاهان قاجار را تبیین کرده و به تشریح اقدامات ساختمانی و بستر اجتماعی شکل‌گیری آن و توصیف وضعیت شهر و معابر و تأسیسات شهری پرداخته است. معتمدی در کتاب خود تشکیلات حکومتی و اداری

شهر دوران ناصری را تشریح می‌کند. وی از منصب معمارباشی‌گری و سازمان بناخانه و یاریاست بناخانه سخن گفته و تشکیلات اداری دربار را تا حدودی توصیف کرده است. او وظایف و اختیارات بلدی و نظمی را عملاً و رسماً یکی دانسته و سفر ناصرالدین شاه به کشورهای اروپایی را علت تغییرات مقلدانه در تعیین وظایف درباری و تفکیک وظایف اداره امور در نظمی و بلدی می‌داند. کتاب تاریخ ایران کمبریج نوشته پیتز اوری، گاوین هامبلی و چارلز ملوین نیز در جلد هفتم، به توضیح و تبیین اوضاع ایران در دوران قاجار می‌پردازد.

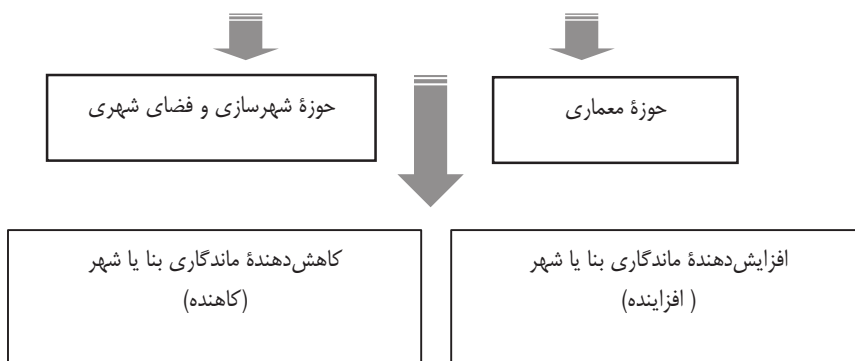
عین‌السلطنه نیز در جلد دوم، سوم، چهارم، ششم و هشتم کتاب روزنامه خاطراتش، مطالبی در حوزه نحوه کار معمار و شیوه ساخت ابنیه تاریخی قاجار نقل کرده است. عبدالله مستوفی نیز در کتاب شرح زندگانی من یا تاریخ اجتماعی و اداری دوره قاجار به توصیف تهران قاجاری در دوران مورد مطالعه پرداخته است. همچنین مهدی افشار اصل و محمدباقر خسروی، در مقاله «معماری ایران در دوره قاجار» به توصیف نظام معماری در دوره قاجار پرداخته‌اند.

۳- مواد و روش‌ها

روش کار در این پژوهش در مرحله اول به صورت کیفی و راهبرد «نظریه زمینه‌ای»^۱ است. از آنجایی که این پژوهش به بستر زمانی، مکانی، فرهنگی و اجتماعی حوزه خود وابسته است، داده‌های مورد نیاز از طریق مطالعه متون تاریخی مرتبط و پژوهش‌های مرتبط صورت پذیرفته، استخراج خواهد شد. مطالعه در بستر بخشی از تاریخ، از زمان حکمرانی پادشاهان قاجار تا ظهور مشروطیت انجام شده است. پس از اینکه داده‌های متعدد از طریق روش مطالعه اسنادی استخراج شد، پژوهشگر تلاش

1. grounded theory

مقررات دوره قاجار از ابتدا تا مشروطیت

تصویر شماره (۱): شاکله کلی
(مأخذ: نگارندگان)

معماری، در برخی موارد دچار کاستی‌هایی شده است؛ بنابراین، نویسندگان در این پژوهش پس از استخراج و دسته‌بندی قوانین معماری و شهرسازی این دوره، آن‌ها را در دو گونه **افزاینده** و **کاهنده** تفکیک کرده‌اند. بدین نحو به اثر هر عامل به شیوه شفاف‌تری توجه می‌شود. از سوی دیگر، قدرت بی‌مثال شاه قاجار در اعمال سلیقه و نظر خود همچنان پررنگ بوده و البته می‌تواند به شکل شناور در هر دو دسته کاهنده و افزایش‌دهنده قرار داشته باشد (حسب شرایط خاص).

۱-۴- مقررات و قوانین حوزه معماری

قیومی عوامل مداخله‌گر در معماری را به سه دسته هنرمند (معمار)، حامی^۱ و سیاق^۲ یا بستر تقسیم کرده است (قیومی بیدهندی، ۱۳۸۷)؛ بنابراین نظر، هر عاملی که بخواهد بر معماری تأثیر بگذارد، باید در یکی از این سه دسته بگنجد. با توجه به مقصود واژه

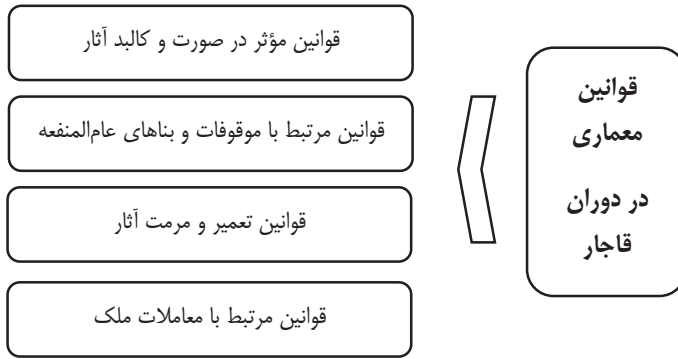
۱. منظور از حامی، افرادی‌اند که امر معماری را حمایت و در معماری اعمال نظر و سلیقه می‌کنند.

۲. منظور از سیاق، بستر ایجاد اثر معماری است.

می‌کند مقولات تأثیرگذار در مانایی را مشخص کند و سپس به ترتیب آنها را دسته‌بندی و ارزیابی و در آخر با بیان کیفی هریک از این دسته عوامل را روایت می‌کند. به‌طورکلی نظریه برآمده از زمینه که استراوس و کوربین مطرح کرده‌اند شامل مراحل شش‌گانه زیر است: مرحله نخست: گردآوری داده، مرحله دوم: تنظیم و سازماندهی داده (بازنویسی داده‌ها)، مرحله سوم: تجزیه داده‌ها و کدگذاری باز، مرحله چهارم: مقوله‌بندی داده‌ها و کدگذاری محوری، مرحله پنجم: پیوند و ترکیب داده‌ها و کدگذاری انتخابی، مرحله ششم: ظهور نظریه جدید یا نظریه توسعه‌یافته. سرانجام پژوهشگر با بیانی کیفی، هریک از این دسته عوامل را روایت می‌کند.

۴- نتایج و بحث

بررسی شواهد و قرائن موجود در منابع نشان می‌دهد، مؤلفه طول عمر مفید ابنیه و کیفیت آن در دوره قاجار از ابتدا تا مشروطیت، تحت تأثیر شرایط اجتماعی و سیاسی موجود و مقررات و دستورات حاکم بر معمار و

تصویر شماره (۲): تقسیم‌بندی ماهیت قوانین معماری بناها در دوران قاجار
(مأخذ: نگارندگان)

تصویر شماره (۳): تقسیم‌بندی ماهیت قوانین معماری بنا در دوران قاجار و افزایش ماندگاری
(مأخذ: نگارندگان)

قوانین در این پژوهش، می‌توان به نقش و تأثیر قوانین معماری بر هر یک از این سه دسته پی برد. به‌طورکلی، شاکله اصلی مقررات و قوانینی که در اسناد مکتوب قاجار در حوزه معماری بیان شده، در چهار دسته کلی به شرح زیر قابل پیگیری است:

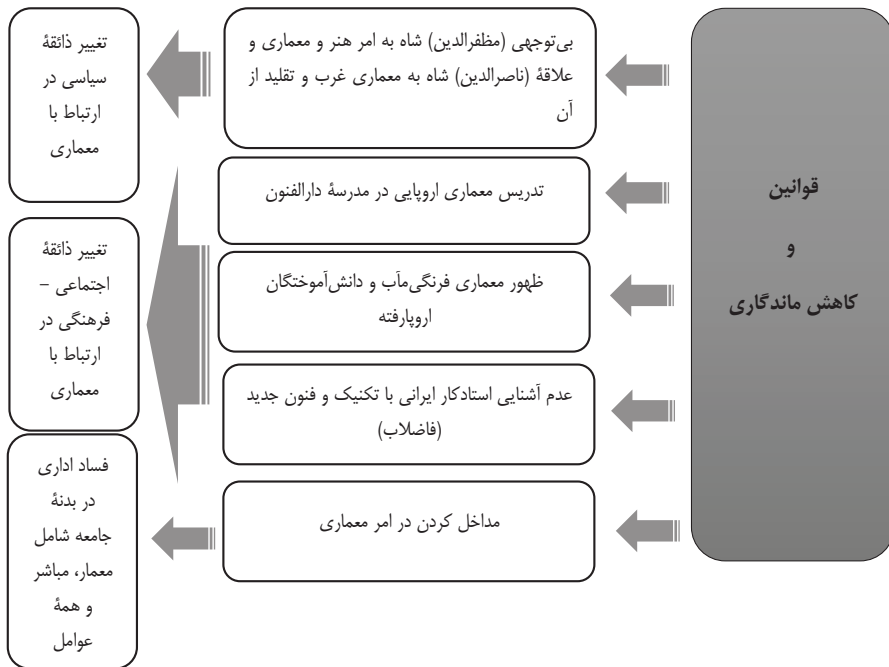
۱-۱- ۴- مقررات و قوانین معماری مؤثر بر افزایش ماندگاری و کیفیت ابنیه

عامل هدایت‌کننده و زمینه‌ای مقررات، به‌شکل غیرمستقیم، باعث افزایش ماندگاری و کیفیت آثار معماری در دوره قاجار شده است. نویسندگان با پیگیری اثر قانون بر معماری توانسته‌اند مواردی را که به این هدف کمک کرده، از خلال منابع استخراج و دسته‌بندی کنند و سپس با ارائه یک شاهد در اسناد، به بیان نمونه بپردازند.

(شایان ذکر است، برخی از موارد بسته به کاربرد و موقعیت توانسته افزایش یا کاهش ماندگاری باشند).

جدول شماره (۱): نمونه موردی از شواهد مؤثر در افزایش ماندگاری

عامل مستخرج از شاهد	نمونه موردی از شواهد
توجه و علاقه (شاه-مردم) به امر هنر و معماری	در مواردی شاه نه تنها فرمان ساخت ابنیه را می‌داده، بلکه در تقسیم وظایف و انتخاب معمار و طراح و معجر بنا نیز شخصاً اقدام می‌کرده است. اعتماد السلطنه نیز در ضمن وقایع روز یکشنبه شانزدهم شوال ۱۲۹۸، از دستورالعمل شاه راجع به ساخت اندرونی عمارت انیس الدوله یاد کرده است (اعتماد السلطنه، ۱۳۵۰: ۱۱۰). توجه شاه به هنر و معماری موجب افزایش فرمان‌ها نسبت به ساخت ابنیه می‌شده است؛ افضل الملک در گزارشی به توجه ناصرالدین شاه به هنر و بی‌توجهی مظفرالدین شاه بدین مقوله اشاره دارد (افضل الملک، ۱۳۶۱: ۱۴۱). علاوه بر دستور ساخت ابنیه توسط دربار، مردم نیز جزء بانیان و تصمیم‌گیرندگان در زمینه معماری هستند. اهمیت این تصمیم‌های مردمی در حوزه ساخت، گاهی آن‌قدر بالا بوده که کمبودها و بی‌توجهی به امر معماری توسط حکومت را نیز جبران کرده است؛ تا آنجا که در دوره مظفرالدین شاه که توجه به امر معماری کمتر بود، بیشتر مدارس قاجاری به خواست و اراده مردم و توسط خود آن‌ها ساخته شده است (یاری، ۱۳۹۴).
مرمت، تعمیر و نگهداری بناهای عام‌المنفعه یا کاخ و ساختمان‌های متعلق به دربار	در دوره قاجار مدارس بسیاری ساخته شده است و بانیان ساخت آن و شخص پادشاه، به جهت تأمین هزینه تعمیرات سالیانه و مخارج مدرسان و طلاب، موقوفات بسیاری تعیین کرده‌اند (اولیویه، ۱۳۷۱: ۱۵۱). بر اساس این مطلب، برخی مدارس به دستور و هزینه پادشاه ساخته و مخارج افراد نیز از طریق درآمد موقوفات پرداخته می‌شد. همچنین وقف ملک برای آموزش مردم نیز رایج بوده است.

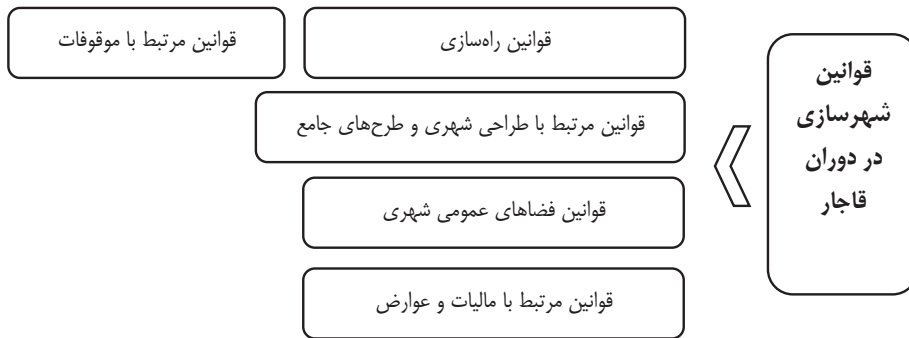

تصویر شماره (۴): تقسیم‌بندی ماهیت قوانین معماری در دوران قاجار و کاهش ماندگاری

(مأخذ: نگارندگان)

جدول شماره (۲): نمونه موردی از شواهد مؤثر در کاهش ماندگاری

عامل مستخرج از شاهد	نمونه موردی از شواهد
مداخل کردن در امر معماری (فساد و تخریب بی دلیل)	<p>در سفرنامه کارلا سرنا آمده است که ناصرالدین شاه، مرمت قصری را به حاکمی سپرد و مبلغ پنج هزار تومان برای مرمت قصر منظور کرد؛ حاکم پول را دریافت کرد اما مطابق معمول، آن را برای مرمت بنا صرف نکرد و هیچ اقدامی در جهت تعمیر قصر انجام نداد (سرنا، ۱۳۶۲: ۲۸).</p> <p>از دیگر عوامل، استفاده بی‌جهت از مصالح مصرفی و نیروی کار اضافی است (مبصرالسلطنه، ۱۳۸۴: ۲۸۲). در این زمینه گاهی یک عمارت بدون دلیل موجه کاملاً تخریب و عمارت جدید ساخته می‌شود تا از این طریق، سازندگان بتوانند مداخل کنند. برای نمونه میرزا محمود خان حکیم‌الملک که وزیر بنایی دوره مظفرالدین شاه نیز بود، به جهت کسب مداخل، فرمان تخریب عمارت برلیان و ساخت عمارت جدیدی را صادر کرد. او علت این تخریب را بد ساختن سقف اتاق و هموار بودن مسیر برای گربه‌ها بیان کرده است (یاری، ۱۳۹۴).</p> <p>عدم دسترسی به وسایل مهندسی و علوم جدید، به‌خصوص از دوره ناصری به بعد، موجب می‌شد معماری برخی سازه‌های جدید، با مشکل عدم تخصص روبرو شود؛ چنانچه در پروژه ساخت مدرسه دارالمعلمین عالی، در قسمت سیمان‌کاری فاضلاب ساختمان و لوله‌کشی آب، از کارگران روسی و ایتالیایی استفاده شد، زیرا کارگران ایرانی به این امور آشنا نبودند (صدیق، ۱۳۵۲: ۱۵۲).</p>

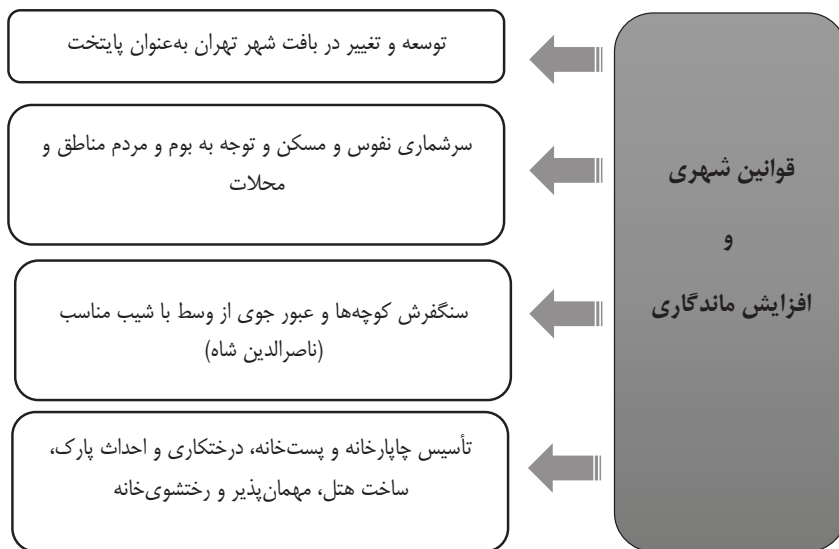
تصویر شماره (۵): تقسیم‌بندی ماهیت قوانین شهرسازی در دوران قاجار (مأخذ: نگارندگان)

۲-۱-۴- مقررات و قوانین معماری مؤثر بر کاهش ماندگاری و کیفیت ابنیه

ذات حکمرانی در دوره قاجار و ماهیت حوادث تاریخی همچون ارتباط بیش از پیش با اروپا و تأثیرپذیری از آن، که در این عصر رخ می‌دهد، موجب تأثیراتی سوء بر معماری این دوره شده است. برخی بی‌کفایتی‌های سیاسی و سیاست‌های نادرست، این دوره را از آنچه می‌توانست باشد، بسیار ضعیف‌تر و تقلیدپذیرتر می‌کند. این موضوع حتی در اسناد و منابع نیز قابل کتمان نبوده است. بنابراین، در روند انجام این پژوهش، با مسائلی مواجهیم که موجب افول کیفیت و کاهش ماندگاری و طول عمر آثار شده است.

۲-۴- مقررات و قوانین حوزه شهرسازی

منظور از عبارت قوانین شهرسازی، آن دسته از مصوبات

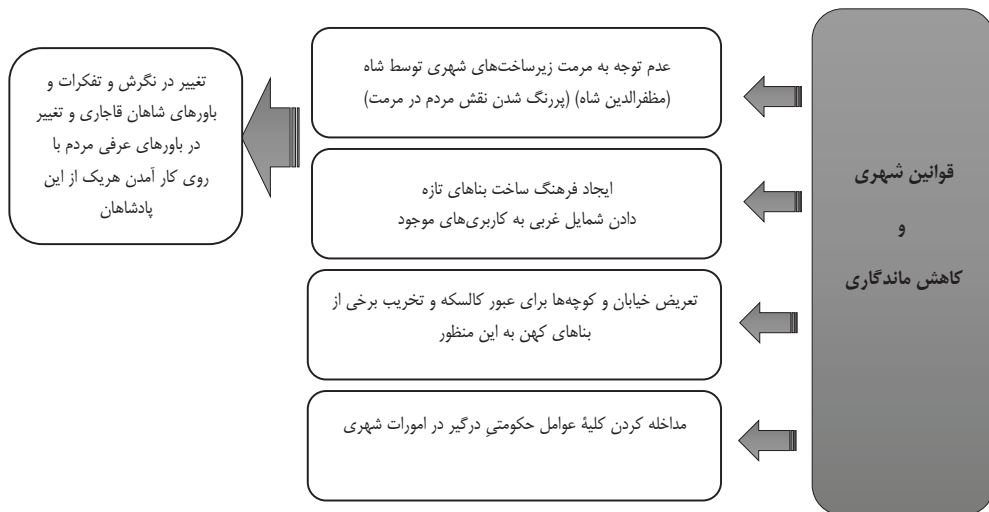
تصویر شماره (۶): تقسیم‌بندی ماهیت قوانین شهرسازی و فضای شهری در دوران قاجار و افزایش ماندگاری (مأخذ: نگارندگان)

جدول شماره (۳): نمونه موردی از شواهد مؤثر در افزایش ماندگاری شهرها

عامل مستخرج از شاهد	نمونه موردی از شواهد
سنگفرش کوچه‌ها و عبور جوی از وسط با شیب مناسب	تمام خیابان‌ها دارای پیاده‌روهای خوبی هستند که با سنگ، فرش شده‌اند. یک آب‌گذر منظم در طول خیابان از وسط آن می‌گذرد که آب‌گذر اصلی است و شعبات آن از کوچه‌ها و کوی‌ها می‌گذرند. شیب اطراف جوی طوری است که آب به راحتی به آن سمت حرکت می‌کند، با این کار آب به صورت جاری می‌ماند؛ در صورتی که در بیشتر شهرهای ایران آب‌ها به صورت راکد در آبگیرها هستند و یا در زمین فرومی‌روند و باعث خرابی خیابان‌ها می‌شوند (اوری، هامبلی، ۱۳۹۰: ۳۹۰). شاهان قاجار به دلیل عادت‌های ایلی، علاقه شدیدی به گشت‌وگذار داشتند و همین موضوع موجب می‌شد آنان وضعیت راه‌ها و خیابان‌های داخل شهر را ببینند و برای تعریض معابر و یا اصلاح و مرمت آن‌ها قوانینی تنظیم کنند (معمدی، ۱۳۸۱: ۲۴۷). در مواردی نیز، پیش از سفر شاه، چند مهندس و چندین هزار کارگر برای مرمت راه‌ها می‌رفتند و یا در حین اردو عده‌ای برای راه‌سازی اردو را همراهی می‌کردند (معیرالممالک، ۱۳۷۲: ۴۶).

(مأخذ: نگارندگان)

و مقررات وضع شده در بلدیة و شهرداری‌های کنونی است که موجب اثرگذاری بر شکل شهر و فضاهای شهری می‌شود. در دوران قاجار تا قبل از انقلاب مشروطه، به علت نبود سازمانی مشخص همچون بلدیة، قوانین شهرسازی به صورت پراکنده در دستورات شاه و یا دستورالعمل‌های اشخاص ذی‌نفوذ در احتسابیه مطرح شده است. در این بخش، مقررات در حوزه شهرسازی در پنج دسته کلی به شرح زیر ارائه می‌شود:

تصویر شماره (۷): تقسیم‌بندی ماهیت قوانین شهرسازی در دوران قاجار و کاهش ماندگاری (مأخذ: نگارندگان)

جدول شماره (۴): نمونه موردی از شواهد مؤثر در کاهش ماندگاری شهرها

عامل مستخرج از شاهد	نمونه موردی از شواهد
تعریض خیابان و کوچه‌ها برای عبور کالسکه	در برخی موارد، برای ساخت خیابان‌های جدید، فرمان تخریب برخی بناها داده می‌شد؛ مثلاً در سال ۱۳۰۶ هجری قمری، به امر شاه قاجار، برای احداث چهار خیابان جدید در وسط شهر تهران، املاک مردم را با قیمت مناسب خریدند و به تخریب عمارات مردم، بازارها و خانه‌ها پرداختند (مبصرالسلطنه، ۱۳۸۴: ۲۶).
عدم توجه به مرمت زیرساخت‌های شهری (مظفرالدین شاه)	طبق نظر دکتر پولاک، در دوران سلطنت ناصرالدین شاه، از معدود تمهیداتی که در حوزه راه‌سازی ایجاد شده است، تعبیه پل هاست. به گفته پولاک، پل‌ها را از موقوفات و یا وصایا می‌سازند و اقدامی در زمینه تعمیر و یا تجدید آن‌ها انجام نمی‌شود. مرمت این پل‌ها زمانی صورت می‌گیرد که باز فردی متدین و توبه‌کار برای تعمیر مبلغی خیرات کند (پولاک، ۱۳۶۸: ۳۰۱). در همین زمینه در دوره مظفرالدین شاه نیز، عدم تعمیر پل‌های اردبیل موجب مشکل شدن عبور و مرور بر آن شد و عده‌ای از اهالی با همکاری هم و اشتراک در هزینه، به تعمیر پل اقدام کردند (سپهر، ۱۳۸۶: ۲۸۷). این میزان بی‌توجهی ایرانیان به راه‌سازی، از اطمینان و قناعت آن‌ها به حیوانات چهارپا برای طی مسیرها نشئت می‌گیرد (پولاک، ۱۳۶۸: ۳۰۱).
مداخله کردن کلیه عوامل حکومتی درگیر در امورات شهری	اعتمادالسلطنه نیز در این زمینه آورده است: «صبح صاحبقرانیه خدمت شاه رسیدم، امین‌السلطان دوسه روز بود که شهر بودند، آمدند. شنیدم قرارنامه راه آهن مابین دولت ایران و وزیر مختار ینگو دنیا بسته شده و مشیرالدوله در نوشتن این قرارنامه یکصد هزار تومان مداخل کرده.» (اعتمادالسلطنه، ۱۳۵۰: ۴۳۷).

۱-۲-۴- مقررات و قوانین شهرسازی و فضای شهری مؤثر بر افزایش ماندگاری

همچون کالبد معماری، در مقیاس وسیع‌تر یعنی شهرهای دوران قاجار هم شاهد اثر مقررات بر شهرسازی هستیم. در این بخش مقررات افزایش ماندگاری به شرح زیر بیان شده است:

۲-۲-۴- مقررات و قوانین شهر و شهرسازی مؤثر بر کاهش ماندگاری

این بخش به بررسی نکاتی می‌پردازد که موجبات کاهش ماندگاری و کیفیت زیرساخت‌های شهری در کلان‌شهرها را به دنبال دارد. به‌طور کلی عمده عللی که موجب این اتفاق می‌شود تغییراتی است که از لحاظ سیاسی، اجتماعی و فرهنگی در بدنه جامعه رخ می‌دهد.

۵- نتیجه‌گیری

معماری و شهرسازی در دوره‌های مختلف تحت تأثیر عوامل متنوعی قرار داشته است که این عوامل شامل وضعیت اقلیمی، مسائل دینی و فرهنگی و حتی سلیقه‌های شخصی معماران و کارفرمایان می‌شود. این مسائل در طول زمان به شکل‌گیری قوانینی در حوزه معماری و شهرسازی منجر شده‌اند که برخی از آن‌ها تابع عرف جامعه، برخی دیگر بر اساس سلیقه حاکمان و تعدادی نیز بر مبنای موازین شرعی و باورهای عمومی شکل گرفته‌اند. با بررسی ابنیه تاریخی و منابع مکتوب هر دوره، مشخص می‌شود که بسیاری از این قوانین نانوخته بوده و استادکاران بر اساس تجربه‌های خود آن‌ها را به کار می‌بردند. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که در مراحل مختلف ساخت بنا یا ایجاد شهر، قوانین معماری و شهرسازی تأثیرگذار بوده‌اند.

به‌طور کلی، دوره قاجار را می‌توان به‌عنوان دورانی پر از تغییر و تحول‌ها در زمینه معماری و شهرسازی دانست

که تحت تأثیر عوامل داخلی و خارجی شکل گرفت. با آغاز سلطنت قاجاریان، به‌ویژه در دوره ناصری، تحولات اساسی در نظام معماری و ساخت‌وساز ایران شکل گرفت. طراحی پلان و نمای ساختمان‌ها به‌صورت رسمی‌تر انجام شد و نظام سنتی استاد-شاگردی دچار تغییراتی شد که به موجب آن، طراحی و ساخت بناها به افراد خاص واگذار شد. این دوره تحت تأثیر ارتباطات با دنیای غرب قرار داشت و سلیقه معماران محلی را تغییر داد. ورود دانش‌آموختگان تحصیل‌کرده در خارج از کشور و تدریس استادان غیرایرانی در دارالفنون، نه تنها فرآیند ساخت را دگرگون کرد، بلکه به کالبد معماری‌های این دوره شکلی نوین بخشید. درحالی‌که، معماری درباری تحت تأثیر غرب تغییر کرد، معماری عمومی مردم همچنان به سبک سنتی خود ادامه داد، اما با گذشت زمان، این تغییرات بر معماری سنتی نیز تأثیر گذاشتند و موجب تحولاتی در آن شدند.

این نوشتار ابتدا با خوانش متون و اسناد و استخراج مقررات موجود در دوران قاجار و سپس سنجش تأثیر آن در افزایش عمر مفید آثار معماری آغاز شد. اگرچه پژوهش در ابتدا صرفاً با روندی صعودی در مبحث ماندگاری دنبال شد؛ ولی بررسی مدارک و اسناد بیشتر برای آشنایی با ماهیت دوران تاریخی مدنظر، نشان داد در این دوران، با اشخاص و افکار و رویکردی مواجه هستیم که در برخی موارد موجب کاستن از عمر مفید بنا، تخریب بی‌دلیل آثار یا سوءاستفاده از موقعیت اجتماعی خود در این رابطه هستند. بنابراین، پس از استخراج و دسته‌بندی قوانین معماری و فضای شهری این دوره، طبقه‌بندی عوامل با دو رویکرد کلی افزایش و کاهش دنبال شد. بدین نحو می‌توان به اثر هر عامل به شیوه شفاف‌تری توجه کرد. از سوی دیگر، قدرت بی‌مثال شاه قاجار در اعمال سلیقه و نظر خود همچنان پررنگ بوده

- و البته می‌تواند به شکل شناور در هر دو دسته کاهنده و افزایشنده قرار گیرد. تغییرات ذائقه و باورهای سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و همچنین نگرش متفاوت شاهانی که یکی پس از دیگری بر این سرزمین حکم رانده‌اند، از علل کلی ایجاد شکاف در ماندگاری و طول عمر آثار است. تا آنجا که تخریب‌های بی‌جا و بی‌دلیل، مداخل کردن یا فساد از جز به کل مراحل ایجاد آثار توسط معمار، مباحثران و عوامل حکومتی و در برخی موارد تقلید کورکورانه غیر ضروری از معماری غربی به‌جای استفاده از نکات مثبت موجود در آن، سبب صدور فرمان‌ها و تصمیم‌های اشتباه و مضر برای معماری و فضای شهری و طول عمر مفید آن گشته است.
- منابع**
۱. اعتمادالسلطنه، حاج علی‌خان. (۱۳۷۷). سفرنامه حاج علیخان اعتمادالسلطنه. تدوین: علی قاضی‌عسکر، تهران: نشر مشعر.
 ۲. اعتمادالسلطنه، محمد حسن خان. (۱۳۶۳). تاریخ منتظم ناصری. تدوین: محمد اسماعیل رضوانی، تهران: دنیای کتاب.
 ۳. اعتمادالسلطنه، محمد حسن خان. (۱۳۶۷). مرآت البلدان. تدوین: عبدالحسین نوایی و میرهاشم محدث، تهران: دانشگاه تهران.
 ۴. اعتمادالسلطنه، محمد حسن خان. (۱۳۷۴). المآثر و الآثار (چهل سال تاریخ ایران). تدوین: ایرج افشار، تهران: اساطیر.
 ۵. اعتمادالسلطنه، محمد حسن خان. (۱۳۵۰). روزنامه خاطرات اعتمادالسلطنه. تصحیح: ایرج افشار، تهران: چاپخانه سپهر.
 ۶. افشاراصل، مهدی و خسروی، محمدباقر. (۱۳۷۷). معماری ایران در دوره قاجار، تهران: هنر.
 ۷. الکساندر، کریستوفر. (۱۳۸۶). معماری و راز جاودانگی. ترجمه مهرداد قیومی بیدهندي، تهران: انتشارات دانشگاه شهید بهشتی.
 ۸. اوری، پیتر؛ گاوین، هامبلی و چارلز، ملوین. (۱۳۹۱). تاریخ ایران کمبریج. ترجمه تیمور قادری، تهران: مهتاب.
 ۹. اولیویه، گیوم آنتوان؛ قاجار، محمدطاهر و ورهرام، غلامرضا. (۱۳۷۱). سفرنامه اولیویه، تهران: اطلاعات.
 ۱۰. پولاک، یاکوب ادوراد. (۱۳۶۸). سفرنامه پولاک: ایران و ایرانیان، ترجمه کیکاووس جهاننداری، تهران: خوارزمی.
 ۱۱. تکمیل همایون، ناصر. (۱۳۸۵). تاریخ اجتماعی و فرهنگی تهران از آغاز تا دارالخلافه ناصری، تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
 ۱۲. جلالی، نادر. (۱۳۸۲). یادگارهای نایب‌السلطنه در تهران، نامه انجمن، شماره ۱۲، ۱۵۹ - ۱۷۷.
 ۱۳. حمزه‌نژاد، مهدی و شریفیان، زهرا. (۱۳۹۵). ارزیابی تطبیقی معیارهای سنتی و جدید اجتماع‌پذیری و تحقق آن در دو محله سنتی و جدید. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی اسلامی، شماره ۲۶، ۸۸-۷۱.
 ۱۴. حبیبی، امین؛ فلاحي، الهام و کرمی‌راد، سینا. (۱۳۹۸). آموختن از گذشته، کاربست نحو فضای خانه عطروش و محتشم شیراز در تداوم حس تعلق مکان و یلاهای معاصر. نشریه اقلیم گرم و خشک، سال هفتم، شماره دهم، ۲۲۷-۲۵۰.
 ۱۵. دروویل، گاسپار. (۱۳۶۵). سفر در ایران، ترجمه منوچهر اعتماد مقدم، تهران: نشر شبانویز.
 ۱۶. دهقان نیری، لقمان و عبدالهی، منیره. (۱۳۹۰). وضعیت شهر تهران در عصر ناصری از دید سفرنامه‌نویسان خارجی، تاریخ‌پژوهی، شماره ۴۸، ۱۵۴-۱۲۳.
 ۱۷. رجایی، عبدالمهدی. (۱۳۹۲). شهرنگاری‌های

- عصر قاجار، اصفهان: جهاد دانشگاهی.
۱۸. سپهر، عبدالحسین. (۱۳۸۶). مرآت الوقایع مظفری، تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب.
۱۹. سری، ابوالقاسم. (۱۳۸۷). منصب محتسب در ایران، حکومت اسلامی، شماره ۱، ۱۷۴-۱۵۱.
۲۰. سیفی قمی تفرشی، مرتضی. (۱۳۶۲). نظم و نظمیة در دورة قاجار، تهران: فرهنگ سرا.
۲۱. شفیعیان داریانی، فائزه، پورجعفر، محمدرضا و قبادی، علیرضا. (۱۳۹۳). مفهوم ماندگاری در معماری اسلامی و مقایسه آن با مفهوم پایداری در معماری معاصر. فصلنامه پژوهش های معماری اسلامی، شماره ۴، ص ۴۸-۳۲.
۲۲. شهریاف، جعفر. (۱۳۶۹). تاریخ اجتماعی تهران در قرن سیزدهم، تهران: نشر رسا.
۲۳. شیل، مری. (۱۳۶۸). خاطرات لیدی شیل: همسر وزیر مختار انگلیس در اوایل سلطنت ناصرالدین شاه، ترجمه حسین ابوترابیان، تهران: نشر نو.
۲۴. صفایی، ابراهیم. (۱۳۴۹). اسناد نویافته، تهران: نشر بابک.
۲۵. صفایی، ابراهیم. (۱۳۵۵). نامه های تاریخی دوران قاجاریه، تهران: نشر بابک.
۲۶. عین السلطنه، قهرمان میرزا. (۱۳۷۴). روزنامه خاطرات، تدوین: مسعود سالور و ایرج افشار، تهران: نشر اساطیر.
۲۷. فلاندن، اوژن. (۱۳۵۶). سفرنامه اوژن فلاندن، ترجمه حسین نورصادقی، تهران: نشر اشراقی.
۲۸. قبادیان، وحید. (۱۳۸۵). معماری دارالخلافه ناصری، تهران: پشتون.
۲۹. قبادیان، وحید. (۱۳۹۲). سبک شناسی و مبانی نظری در معماری معاصر ایران، تهران: علم معمار.
۳۰. قیومی بیدهندی، مهرداد. (۱۳۸۷). حمایت و هنرپروری و زوایای پنهان در تاریخ هنر ایران، گلستان هنر، شماره ۱۳، ۷-۵.
۳۱. کاتوزیان، همایون. (۱۳۹۱). ایرانیان دوره باستان تادوره معاصر، ترجمه حسین شهیدی، تهران: مرکز.
۳۲. کارری، جملی. (۱۹۶۹). سفرنامه کارری، ترجمه عباس نخجوانی، تبریز: اداره کل فرهنگ و هنر آذربایجان شرقی با همکاری مؤسسه انتشارات فرانکلین.
۳۳. کیانفر، جمشید. (۱۳۷۸). دستورالعمل احتسابیه و تنظیفیه کامران میرزا، «نایب السلطنه، به محمدحسن خان صنیع الدوله»، وقف میراث جاویدان، شماره ۲۸، ۹۲-۸۷.
۳۴. کیانفر، جمشید. (۱۳۸۶). رسائل نظامنامه کل مکاتب محلات و کوجه ها، آینه میراث، شماره ۳۷ و ۳۶، ۴۲۸-۴۱۳.
۳۵. کیانفر، جمشید. (۱۳۸۹). ساختار تشکیلات حکومتی شهر تهران در نظام سنتی، فرهنگ مردم، شماره ۳۵ و ۳۶، ۸۵-۵۱.
۳۶. مبصرالسلطنه، میرزا حسن خان. (۱۳۸۴). مراسلات طهران، تدوین: منصوره اتحادیه، تهران: کتاب سیامک.
۳۷. محبوبی اردکانی، حسین. (۱۳۵۴). تاریخ مؤسسات تمدنی جدید در ایران، تهران: دانشگاه تهران.
۳۸. مستوفی، عبدالله. (۱۳۷۱). شرح زندگانی من، تهران: زوار.
۳۹. معتمدی، محسن. (۱۳۸۱). جغرافیای تاریخی تهران، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
۴۰. معیرالممالک، دوست علی خان. (۱۳۹۰). یادداشت های از زندگانی خصوصی ناصرالدین شاه، تهران: تاریخ ایران.
۴۱. ملک، جان. (۱۳۸۳). تاریخ ایران، ترجمه

- اسماعیل بن محمد علی حیرت، تهران: سنایی.
۴۲. ممتحن الدوله، مهدی بن رضاقلی. (۱۳۵۳).
 خاطرات ممتحن الدوله، تدوین: حسین قلی خان شقاقی،
 تهران: امیرکبیر.
۴۳. ناسخیان، شهریار. (۱۳۹۲). بهسازی برای
 ماندگاری بافت قدیم اصفهان از طرق بررسی مؤلفه‌ها
 و دیدگاه‌های زیبایی‌شناختی، مسعود، محمد؛ حجت،
 عیسی، دانشگاه هنر اصفهان، دانشکده مرمت.
۴۴. نظام السلطنه مافی، حسین قلی. (۱۳۶۲).
 خاطرات و اسناد حسین قلی خان نظام السلطنه مافی،
 تهران: نشر تاریخ ایران.
۴۵. نوذری، عزت‌الله. (۱۳۹۴). تاریخ اجتماعی ایران
 از آغاز تا مشروطیت، تهران: خجسته.
۴۶. نورانی، مرتضی. (۱۳۹۱). قبالة کارگزاری اصفهان
- ۱۳۲۴-۱۳۳۴ هجری قمری مجموعه اسناد حقوقی،
 اصفهان: سازمان فرهنگی تفریحی شهرداری اصفهان.
۴۷. هانری، رنه. (۱۳۳۵). سفرنامه از خراسان تا
 بختیاری؛ شامل بر: طرز زندگی، آداب و رسوم.. و صنایع
 ایران از زمان قدیم تا پایان سلطنت قاجاریه، ترجمه
 علی محمد فره‌وشی، تهران: امیرکبیر.
۴۸. یاری، شهرام، پورنادری، حسین. (۱۳۹۴).
 جایگاه اجتماعی معمار و شأن معماری در دوره صفوی
 و قاجار بر پایه متون، دانشگاه هنر اصفهان.
49. Davies, N., & Jokiniemi, E. (2008). *Dictionary of Architecture and Building Construction*, (1st ed.). India: Routledge.
50. Kurtz, J-P. (2004). *Dictionary of civil engineering: English-French*. MA: Springer US.

نحوه ارجاع به این مقاله:

خالقیان، سیمیا، قندهاری، شیما و سعدوندی، مهدی. (۱۴۰۳). قوانین و مقررات تأثیرگذار بر ماندگاری بناهای معماری و فضاها شهری دوران قاجار از ابتدا تا مشروطیت پژوهشهای فضا و مکان در شهر، ۸(۳۰)، ۸۳-۹۸. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2045477.1087>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2045477.1087>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_718895.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.
 This article is an open-access article distributed under the terms and conditions
 of the Creative Commons Attribution 4.0 International
 (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

ارزیابی چندبعدی مقاصد گردشگری ایران (مورد مطالعه: شهرهای منتخب گردشگری)

زاهد شفیعی*

دانشیار، گروه موزه و گردشگری، دانشکده پژوهش‌های عالی هنر و کارآفرینی، دانشگاه هنر اصفهان، اصفهان، ایران

چکیده

مدیریت مقاصد در حل مسائلی که در عصر حاضر گردشگری با آنها روبه‌رو شده است نقش کلیدی بازی می‌کند. مقاصد گردشگری با چالش‌های متنوع و پیچیده‌ای در زمینه مدیریت و توسعه مواجه هستند که در خلال آنها باید طیفی از نیازها، ادراکات و تصورات گردشگران را پاسخگو باشند. به‌طور اساسی رقابت‌پذیری پایدار مقاصد یکی از مسائل بنیادین مقاصد گردشگری است که دستیابی به این هدف مستلزم طراحی چهارچوب‌های جامع برای ارزیابی و رصد مستمر و در نتیجه ارتقای رقابت‌پذیری مقاصد است. چهارچوب و مدل پیشنهادی مقاله حاضر مبنایی برای ارزیابی و رتبه‌بندی کلی شهرهای کشور به‌صورت مستمر فراهم می‌آورد. این مدل این امکان را فراهم می‌آورد که رتبه و عملکرد شهر، در هر یک از معیارها، شاخص‌ها و زیرشاخص‌های مدل، با سایر شهرهای کشور و همچنین با عملکرد شهر در دوره‌های زمانی مقایسه شود. خروجی این مدل، مبنای قابل اتکایی برای شناسایی نقاط قوت و ضعف مقصد و خودتنظیمی و خودارتقای سازمان مدیریت مقصد ارائه می‌دهد. در این پژوهش، عوامل تأثیرگذار بر شکل‌گیری ادراک گردشگران در یازده شهر گردشگرپذیر منتخب کشور ساری، کرمان، شیراز، همدان، یزد، مشهد، تبریز، تهران، اردبیل، خرم‌آباد و کرمانشاه با دارا بودن ویژگی‌های متنوع و متمایز تاریخی و فرهنگی، طبیعی و سایر پتانسیل‌ها با استفاده از روش پژوهش کمی، شناسایی و از طریق روش تطبیقی مقایسه شده است. برای سنجش رضایتمندی و ارزیابی ادراکات و تصورات گردشگران در خصوص شهرهای منتخب گردشگران با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، تعداد ۸۲۰ گردشگر به‌عنوان نمونه آماری مورد مطالعه قرار گرفتند. با استفاده از روش تحلیل تاکسونومی اولویت‌بندی و رتبه‌بندی شهرها در هر یک از پارامترهای کلیدی مشخص شد که تفاوت معناداری بین شهرها درک گردید.

کلیدواژگان: شهر گردشگر، ارزیابی و رتبه‌بندی مقاصد گردشگری شهری، گردشگری شهری، رویکرد تقاضامحور گردشگری.

*. ایمیل نویسنده مسئول: z.shafiei@aui.ac.ir

جامعی را برای جهت‌دهی به تصمیم‌سازی‌ها و اقدامات توسعه‌ای و ترویجی برنده‌های گردشگری شهری فراهم می‌کند. از این رو، به نظر می‌رسد ایجاد مکانیزمی برای تجمیع، پردازش و انتقال بازخوردهای گردشگران به سازمان‌های مدیریت مقصد امری ضروری است تا بتوان به معیاری برای توزیع تخصصی و عادلانه منابع و تسهیلات میان برنده‌های گردشگری شهری کشور اقدام کرد.

ایران کشوری در آسیای غربی و خاورمیانه است که به‌عنوان دومین کشور بزرگ خاورمیانه شناخته می‌شود و بیش از ۹۰ میلیون نفر جمعیت دارد. ایران به‌عنوان یکی از کهن‌ترین کشورها و از اولین پایه‌گذاران تمدن‌های بشری در جهان به‌شمار می‌رود. این کشور به‌واسطه قرار گرفتن در منطقه میانی آسیا موقعیت و نقشی استراتژیک و مهم دارد. صنعت گردشگری در ایران از ظرفیت‌های بسیار بالایی برای رشد و توسعه برخوردار است. ایران براساس آخرین آمار منتشرشده توسط سازمان جهانی گردشگری در سال ۲۰۱۹ با ۲۹/۹ درصد رشد در سال در رتبه سوم قرار گرفت. با این‌همه، در کشور ایران توجه کمی به معرفی شهرهای گردشگرپذیر براساس ویژگی‌ها و ظرفیت‌های آنها شده است و به همین دلیل بسیاری از مقصدهای شهری در ایران آن‌چنان که باید به گردشگران معرفی نشده‌اند. از سوی دیگر، زمانی که گردشگران به کشور ایران سفر می‌کنند معیار مناسبی برای تصمیم‌گیری براساس ترجیحات خود ندارند و تنها براساس آنچه رسانه‌ها و آژانس‌های گردشگری - که غالباً با اهداف اقتصادی فعالیت می‌کنند - به تصمیم‌گیری اقدام می‌کنند.

سؤال این است که گردشگران شهرهای گردشگرپذیر ایران، معیارهای مختلف آن را چگونه ارزیابی می‌کنند و دلیل این تفاوت چیست؟ این مطالعه به دنبال آن است تا بستری برای ارائه دقیق اطلاعات در خصوص مقاصد گردشگری و تسهیل انتخاب و مقایسه آگاهانه برای گردشگران داخلی و خارجی فراهم آورد. برای دستیابی به این موارد این مطالعه از روش

امروزه پدیده گردشگری و محصول کاملاً شناخته‌شده آن یعنی گردشگری شهری در حال گسترش روزبه‌روز خود در تمام نقاط مختلف دنیا است (Ashworth & Page, 2011). شهر با دارا بودن ماهیتی پیچیده و چندمنظوره می‌تواند جاذبه‌های مختلفی را به گردشگر ارائه و او را به بهره‌مندی از خدمات مختلفی ترغیب کند. در این میان، شهرهای گردشگر در برگیرنده عواملی هستند که می‌توانند انگیزه بیشتری را برای تقاضای گردشگری در آنها فراهم آورند. شهر گردشگر با دارا بودن مکان‌هایی نظیر کافه، رستوران، تئاتر، پارک، گالری، موزه و... که همگی اجزای جدایی‌ناپذیر گردشگری شهری هستند می‌تواند ارزش ویژه‌ای برای گردشگر خلق کند که موجب رضایت‌مندی و وفاداری او شود. این توانایی به دلیل ویژگی‌هایی چون تعاملی بودن، همزمانی ارتباط، فراگیر بودن و متمرکز نبودن گردشگری شهری است که آن را از سایر انواع گردشگری متمایز می‌سازد (Hoffman et al., 2011).

ساماندهی گردشگری در یک شهر با برنامه‌ریزی برای شناخت رفتار گردشگران در آن شهر انجام می‌شود و به‌موجب آن، شهرهای گردشگرپذیر می‌توانند به جذب سرمایه، نیروی کار، منابع مالی و گردشگر اقدام و برای آن برنامه‌ریزی کنند (Kolb, 2017). رقابت شهرها شرایطی را فراهم می‌آورد که نه تنها افراد سرمایه‌دار بلکه ساکنان و کسب‌وکارهای کوچک نیز نقشی فعال در این زمین بازی خواهند کرد. این رقابت به توانایی شهرها و جذابیت آنها برای جذب گردشگران برمی‌گردد و برای چنین ارزیابی‌ای باید ابتدا به شناخت و تشخیص فاکتورهای مهم و دخیل در این امر پرداخت (Ritchie & Crouch, 2003). این فاکتورها می‌توانند به استخراج یک مدل جامع و پویا بر پایه معیارها و شاخص‌های بین‌المللی ارزیابی و رتبه‌بندی مقصدهای گردشگری شهری بینجامند که مبنای آماری

ترکیبی بهره گرفته است که وجه مشخصه آن است. سعی شده تا پرسشنامه طراحی شده برای به کارگیری در یازده شهر مختلف رواسازی شود تا تفاوت‌های موجود از رضایت و تصورات بازدیدکنندگان از این شهرها شناسایی شود. سپس به دنبال یافتن دلیل این تفاوت‌ها پژوهش با رویکرد میدانی از طریق مصاحبه‌های عمیق صدای گردشگران را نیز بازتاب می‌دهد.

این مطالعه تفسیری از پژوهش‌های پیشین انجام شده فراتر رفته و رویکردهای ترکیبی روش شناسی را به کار گرفته تا در پرتوی آنها یافته‌های جدیدی را شناسایی کند. این پژوهش با هدف شناسایی عوامل علی مرتبط با رضایت بازدیدکنندگان از مقصدهای شهری و رتبه‌بندی شهرها براساس آن انجام گرفته است. از این رو، با الهام از برخی پارادایم‌ها و با استفاده از ترکیب روش‌های مختلف، پژوهش‌های پیشین را گسترش داده و به درک عمیق‌تری از رضایت بازدیدکنندگان نسبت به بازدید از مقصدهای شهری دست یافته است. بهره‌گیری از روش پژوهش تبیینی (کمی-کیفی) ضمن رفع کاستی‌های روش پژوهش کمی، به شناسایی و درک بهتر میزان رضایت گردشگران و شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار در گردشگری شهری و ارزیابی و رتبه‌بندی آنها دست می‌یابد.

مبانی نظری

صنعت گردشگری آمیزه‌ای از فعالیت‌های مختلف است که به صورت زنجیره‌ای در جهت خدمت راستین به گردشگران انجام می‌گیرد. بنابراین گردشگری شامل تمامی پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشنندگان محصولات گردشگری، دولت‌ها و جوامع میزبان در فرایند جذب و پذیرایی از گردشگران است (Kolb, 2017). به منظور درک بهتر و بررسی دقیق‌تر این صنعت، تقسیم‌بندی‌های مختلفی درخصوص اجزا و عوامل مؤثر بر آن صورت گرفته است و براساس همین تقسیم‌بندی‌ها دو رویکرد عرضه‌محور و تقاضا‌محور در بررسی عوامل مؤثر

بر گردشگری وجود دارد. از آنجایی که هدف این پژوهش به دست آوردن مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رضایت گردشگران از مقصد است، به بررسی رویکرد تقاضا‌محور خواهیم پرداخت.

رویکرد تقاضا‌محور گردشگری

در بخش تقاضا، جمعیت علاقه‌مند و متمکن به انجام سفر و گردشگری قرار دارد که یا به وسیله انگیزه‌های مختلف خود، به آن منطقه جذب شده و یا جاذبه‌های موجود در منطقه آنها را به سمت خود جذب کرده است (Richards, 2002). رویکرد تقاضا‌محور برگرفته از این فرض است که مقصد برانگیزانندهٔ باورها و احساسات افراد است که برای او رضایت‌بخش است و نیاز آنها را برآورده می‌سازد.

افزایش رقابت‌پذیری در یک مقصد گردشگری باعث جذب گردشگر و به عبارتی افزایش تقاضای گردشگری می‌شود. بنابراین، با توجه به اهمیت این صنعت در رشد و توسعه اقتصادی و فرهنگی کشورها، شناسایی عوامل مؤثر در جذب گردشگران خارجی و تجزیه و تحلیل تفاوت کشورها در جذب گردشگر اهمیت زیادی دارد (Ritchie & Crouch, 2003).

با اینکه در گذشته منابع فرهنگی و طبیعی نقش بسیار مهمی در جذب گردشگران داشته‌اند، اما امروزه سایر عوامل مانند قوانین و مقررات و زیرساخت‌های مرتبط با گردشگری نقش مهم‌تری پیدا کرده‌اند. البته عوامل دیگری از جمله اهداف گردشگران از مسافرت نیز در انتخاب مقصد گردشگری اهمیت دارد (Ashworth & Page, 2011). مجموعه‌ای از جاذبه‌ها، خدمات و قیمت‌های درک شده گردشگر از مقصد که تقاضای او را تشکیل می‌دهند، تجربه گردشگر می‌نامند (Getz & Brown, 2006). شارپلی و استون¹ (۲۰۱۰) نیز معتقدند انگیزه گردشگر به ایجاد تقاضای او برای گردشگری منجر که در نهایت به یک تجربه بدل می‌شود. مک کیب²

1. Stone
2. McCabe

(۲۰۰۲) نیز با رویکردی جامعه‌شناختی مهم‌ترین تقاضای گردشگر را تجربه‌های اصیل و معنادار می‌داند. موسبرگ^۱ (۲۰۰۷) از دیدگاه بازاریابی تجربه گردشگر را بررسی و بیان می‌کند مهم نیست که چه نوع محصول گردشگری‌ای را به گردشگر عرضه کنیم، او در نهایت تحت تجربه‌های خویش قرار می‌گیرد. ویجایانتی و دامانیک (۲۰۱۹) تقاضای گردشگر و تجربه او را به‌عنوان دو عامل اصلی در ارزیابی ادراک او معرفی می‌کنند. کارواچه فرانکو و همکاران^۲ (۲۰۲۰) نیز در مطالعه‌ای تجربی از تجزیه و تحلیل تقاضای گردشگری، از تجربه به‌عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده تقاضا یاد کرده‌اند.

ازسوی دیگر، برندسازی گردشگری به‌عنوان عنصری مهم در شکل‌گیری تقاضای گردشگر شناخته شده است (Cai et al., 2009). دل چیاپا و برگولی^۳ (۲۰۱۲) معتقدند برندسازی مقصد ارتباطی بین طرف عرضه و طرف تقاضای گردشگری برقرار می‌کند. در حقیقت، برند شهری تصویری از شهر را منتقل می‌کند که مدرنیته و سنت را در هم ادغام کرده است، جلوه‌های متفاوت طبیعی و مصنوعی آن را به تصویر می‌کشد و قدرت تغییر تصویر شکل گرفته در ذهن گردشگر را دارد (Wang & Feng, 2021). کی و کی^۴ (۲۰۲۱) در مطالعه خود به این نتیجه رسیده‌اند که برند مقصد می‌تواند با مقایسه طرف عرضه و تقاضا تنش‌ها و تضادهایی را که درخصوص تصویر حقیقی مقصد وجود دارد، از بین ببرد. آگیوا و فرودی^۵ (۲۰۱۹) با هدف چگونگی تأثیر برندسازی مکان بر طرف تقاضا به این نتیجه رسیدند که برندسازی به ایجاد تصویری مثبت از مکان، سبک زندگی با اصالت و کارآفرینی منجر می‌شود. دوسانتوس و کامپو^۶ (۲۰۱۴) نیز بیان کردند که برند مقصد به ایجاد تقاضا برای مقصدهای

جدید و ایجاد رقابت در میان مقصدهای مهم منجر می‌شود.

تجربه گردشگران از شهر

ویرینگ و فولی^۷ (۲۰۱۷) معتقدند که نیروهای اقتصادی، زیست‌محیطی و اجتماعی شیوه توسعه شهرها و در نتیجه تجربه گردشگران از شهرها را تغییر داده‌اند. آنها معتقدند بسیاری از تجربه‌های گردشگر تجربه‌ای فراتر از دیدن مناظر است و گردشگر در تجربه محیط شهری سایر حواس خود را نیز به کار می‌گیرد. در این میان، نویسندگان مختلف از مؤلفه‌های بسیاری نام برده‌اند که در ساخت تجربه گردشگر از شهر دخیل هستند. ادواردز و همکاران^۸ (۲۰۰۸) معتقدند گردشگران برای آنکه در شهر احساس راحتی داشته باشند به مؤلفه‌های محیطی نظیر امنیت و ایمنی نیاز دارند که اتمسفر شهر را می‌سازند. این مسئله وابسته به قوانین وضع شده در شهر و پیروی شهروندان از آن است. آنها فضاهای عمومی مقصدهای شهری را فضاهایی پذیرا و پویا معرفی می‌کنند که گردشگران در آن هیچ‌گونه تنش‌ی را احساس نمی‌کنند. علاوه بر آن، درک گردشگران نسبت به قیمت نباید باعث خدشه‌دار شدن تجربه آنها شود، به‌گونه‌ای که جنبه‌های ارزشی و مثبت مقصد شهری را نادیده بگیرند (Mai et al., 2019).

درخصوص مؤلفه‌های طبیعی، هی و همکاران^۹ (۲۰۱۹) نشان می‌دهند که چگونه مناظر طبیعی و صداهای برخاسته از طبیعت می‌تواند در تجربه گردشگر از محیط پیرامونش دخیل باشد. سیانگا و پاپسکو^{۱۰} (۲۰۱۳) نیز بر تقویت گردشگری شهری به‌واسطه فضای سبز تأکید و بیان می‌کنند که چگونه افزایش فضای سبز درون شهرها به تقویت گردشگری منجر می‌شود.

نویسندگان بسیاری به ارتباط مستقیم آب‌وهوای پاکیزه و

مطلوب و ارتقای تجربه گردشگر اشاره کرده‌اند (Day et

7. Foley and Wearing

8. Edwards et al

9. He

10. Popescu and Cianga

1. Mossberg

2. Carvache-Franco

3. Bregoli and Del Chiappa

4. Qi

5. Foroudi and Ageeva

6. Campo and Dos Santos

گردشگران در شهرها نیز اشاره می‌کنند. این در حالی است که بسیاری از گردشگران شهری به دنبال خدمات مربوط به سلامت و تندرستی سفر می‌کنند و پاکیزگی و نظافت محیط شهری تأثیر زیادی در تصویر گردشگران از مقصد دارد. پاسخگویی و رفتار کارکنان بخش‌های مختلف گردشگری شهری نیز می‌تواند تأثیر به‌سزایی در تجربه گردشگر داشته باشد (Maunier & Camelis, 2013). علاوه بر این خدمات، دسترسی به خدمات و امکانات عمومی شهری نیز نقش فزاینده‌ای در ساخت تجربه گردشگر از فضای شهری دارد (Miller et al., 2015).

تعدادی از نویسندگان نیز بر مؤلفه‌های دسترس‌پذیری و تحرک‌پذیری مقصدهای شهری تأکید دارند (Sugimoto, 2019) (Ota & Suzuki, 2019) و به آنها صفت‌هایی نظیر دوست‌دار خانواده (Bristow & Jenkins, 2020) و دوست‌دار ناتوانان حرکتی (Aydoğdu et al., 2020) می‌بخشند. علاوه بر آن، در دسترس بودن چیزهایی نظیر نقشه شهر، اپلیکشن‌های مسیریابی و تابلوهای راهنما در شهرهای گردشگر رضایتمندی گردشگر را افزایش می‌دهد (Zhang et al., 2016).

کوهن و هاپکینز² (۲۰۱۹) بیان می‌کنند که ترافیک‌های درون‌شهری صنایع مرتبط با گردشگری را مختل می‌کند و در سوی مقابل میلر و همکاران (۲۰۱۵) با تأکید بر گردشگری پایدار، استفاده از حمل‌ونقل سبز نظیر دوچرخه‌سواری و پیاده‌روی را پیشنهاد می‌کنند.

قدرت برند مقصد

برند مقصد در حقیقت راهی برای برقراری ارتباط با هویت منحصر به فرد مقصد و یا تمایز آن از مقصدهای رقیب تعریف می‌شود (Qu et al., 2011) علاوه بر این کلاود و همکاران³ (۲۰۱۷) آن را عاملی جهت تحکیم خاطرات خوش و به‌یادماندنی از مقصد می‌دانند. برند مقصد دارای

ویلی و فولی (۲۰۱۷) معتقدند تجربه گردشگران شهری با مؤلفه‌های تاریخی و فرهنگی گره خورده است و معماری‌های مدرن و سنتی بخش مهمی از آن است (Gravari-Barbas, 2017) (Guinand, &). آثار باستانی و تاریخی نیز به‌عنوان عضو جدانشدنی بسیاری از مقصدهای گردشگری شهری می‌توانند انگیزه مهمی برای تقاضای گردشگری ایجاد کنند (Boivin & Tanguay, 2019). در بسیاری از منابع نیز به آیین‌ها و رویدادهای گردشگری به‌عنوان عنصری موقت که می‌تواند تجربه گردشگر را از شهر ارتقا ببخشد معرفی شده‌اند (Eldridge, 2019). فرهنگ بومی نیز یکی از اجزای ناملموس گردشگری شهری است (Richards, 2018) صنایع دستی و آثار هنری نیز می‌توانند نقش مهمی در اقتصاد مقصدهای گردشگری شهری ایفا کنند (Faraji et al., 2020). بسیاری از افراد نیز با انگیزه‌های معنوی و مذهبی به شهرهای مختلف سفر می‌کنند (Sharpley, 2009).

در کنار جاذبه‌های مقصد، خدمات مربوط به اقامت و پذیرایی یکی از ارکان اصلی سفر گردشگران را تشکیل می‌دهند (Aminifar et al., 2025) که مؤلفه‌های اجتماعی جامعه میزبان نظیر مهمان‌نوازی و رفتار دوستانه می‌تواند مکمل آن باشد (Nunkoo & Ramkissoon, 2010). خرید و پرسه زدن در مراکز خرید نیز به‌عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های گردشگران شهری شناخته شده است که گاهی وقت زیادی از سفر خود را به آن اختصاص می‌دهند (Rogerson, 2011). علاوه بر فعالیتی نظیر خرید، به فعالیت‌های شبانه

2. Cohen & Hopkins

3. Kladou

1. Gedzi

مورگان و همکاران⁶ (۲۰۰۲) معتقدند برندسازی مقصد نیاز به آینده‌نگری و برنامه‌ریزی دارد و به بازاریابان مقصد فرصتی می‌دهد تا خصوصیات مقصد را به مخاطب خود منتقل کنند. بریتلی و لائسر⁷ (۲۰۱۸) بر غایت‌مندی برند مقصد تأکید می‌کنند و چی و همکاران⁸ (۲۰۲۰) با ادبیاتی متفاوت این غایت‌مندی را هدف‌مندی برند مقصد معرفی می‌کنند که تحت مداخله انسان و حوادث طبیعی است. مورگان و همکاران (۲۰۰۳) برند مقصد را الهام‌بخش برای گردشگران معرفی می‌کنند که زندگی بهتری را نیز برای ساکنان رقم می‌زند. اصالت برند مقصد بر وفاداری گردشگران نسبت به آن و تأثیر آن بر آینده‌نگری برند مقصد نیز از دیگر مؤلفه‌هایی است که در ادبیات مربوط به برند مقصد به آن اشاره شده است (Chen et al., 2020). برند مقصد همچنین می‌تواند تأثیر به‌سزایی بر مدیریت تعاملات داشته باشد و تعامل خویش را به‌طور پیوسته با مخاطب حفظ کند (Gravili & Rosato, 2016). در این میان تعهدات مدیران و کارکنان بخش گردشگری نیز اهمیت به‌سزایی در تصویر گردشگر از برندهای گردشگری دارد (Kimpakorn & Tocquer, 2010).

رتبه‌بندی و ارزیابی شهرها

فالکنر⁹ (۱۹۹۷) تعهد روزافزون دولت‌های ملی برای تأمین بودجه فعالیت‌های بازاریابی گردشگری را با ارزیابی دقیق مقصدهای گردشگری همراه می‌داند و معتقد است رویکردهای دقیق و جامعی برای ارزیابی نیاز است تا پایه محکم‌تری برای تصمیم‌گیری‌های استراتژیک فراهم شود. واقعیت پیچیده یک شهر مستلزم آن است که به‌عنوان یک سیستم یکپارچه مدیریت شود. رودریگز دیاوز اسپینو

یک بار احساسی قوی است که مشتریان را جذب و به مقصدها کمک می‌کند تا روابط طولانی‌مدت با آن برقرار کنند (Ivanov et al., 2011) و فقدان آن باعث از بین رفتن گردشگران بالقوه در آن مقصد گردشگری می‌شود. فقدان برند مقصد به معنی فقدان تصویر احساسی، منطقی، فرهنگی و راهبردی از مقصد است (Adeyinka-Ojo & Nair, 2016). برندسازی مقصد، خارج کردن مکان یا مقصد خاص از شرایط معمولی و وارد کردن آن به شرایط ویژه با استفاده از ترکیب عناصری چون لوگو، شعار، تصویرسازی، محتوا، کمپین بازاریابی و... است که در آن منافع ذی‌نفعان نیز لحاظ می‌شود (Kladou et al., 2017). درحقیقت، این متخصصان و سیاست‌گذاران نیستند که برند مقصد را ایجاد می‌کنند، بلکه برند ریشه در دوران‌های مختلف تاریخی و اجتماعی و محیط‌های متفاوت فرهنگی و طبیعی دارد. این عناصر هستند که برند مقصد را چون پازلی کنار هم قرار می‌دهند و می‌توانند گذشته و آینده را به یکدیگر پیوند دهند (Bassols & Leicht, 2020).

ارزش‌گذاری برند عموماً کار دشواری است و پژوهشگران مختلف مؤلفه‌های مختلفی را برای آن معرفی کرده‌اند. و چن و همکاران¹ (۲۰۲۰) سطح شفافیت و صداقت برند را به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های آن در نظر گرفته‌اند، برنینی و کائون² (۲۰۱۴) احترام به گردشگر به‌عنوان مشتری را نیز یکی دیگر از مؤلفه‌های برند مقصد بیان می‌کنند. سالانا و همکاران³ (۲۰۱۹) معتقدند که برند علاوه بر مشتری باید به همه مردم احترام بگذارد و هال⁴ (۲۰۰۶) نیز قید احترام به طبیعت را به آن اضافه می‌کند. چو و همکاران⁵ (۲۰۱۱) به مدیریت صحیح منابع اشاره می‌کنند که یکی از شرط‌های مهم برای قدرت یافتن برند گردشگری است.

6. Morgan
7. Beritelli & Laesser
8. Chi
9. Faulkner

1. Chen
2. Bernini & Cagnone
3. Salanță
4. Hall
5. Choo

رودریگز^۱ (۲۰۰۸) مدلی استراتژیک ارائه می‌دهند که اجازه می‌دهد این واقعیت از منظر کلی تجسم یابد. به همین منظور، الگویی متمرکز برای مدیریت تقاضای گردشگری مشخص می‌کنند و چنین نتیجه می‌گیرند که اقدامات یکپارچه مبتنی بر پایداری باید انجام شود تا بتوان دوباره مقصد گردشگری شهری را رونق بخشید.

ریو و نانس^۲ (۲۰۱۲) با بررسی مقصدهای روستایی، ارزیابی را یکی از ابزارهای اساسی برای دستیابی به پایداری معرفی می‌کنند.

ارزیابی مقصدهای مختلف وضعیت، فشارها و تأثیرات مختلف بر مقصدهای گردشگری از سوی تقاضا را نشان می‌دهد. نیکولتا و سرویدو^۳ (۲۰۱۲) با در نظر گرفتن تصویر برند به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم یک شهر گردشگر، به مقایسه تصاویر گردشگران از شهرها و ارزیابی آنها می‌پردازند و دو نقش کلیشه و ویژگی‌های انگیزشی و احساسی را در شکل‌گیری تصاویر گردشگران بالقوه از مقصدها غیرقابل انکار ارزیابی می‌کنند. کاظمی و همکاران (۲۰۱۸) در تنها پژوهشی که به ارزیابی مقصدهای گردشگری و رتبه‌بندی آنها در ایران پرداخته است، تعداد محدودی از شهرهای شمالی ایران را ارزیابی می‌کنند. آنها تنها بر ارزش ویژه برند از نگاه گردشگران زن تمرکز می‌کنند.

چهارچوب مفهومی

از آنجاکه در این مطالعه از رویکرد تفسیری برای طراحی چهارچوب مفهومی استفاده شده است، بنابراین لازم است به ادبیات پژوهش پیشین در خصوص مؤلفه‌های تأثیرگذار در تقاضای گردشگری و رضایت او مراجعه شود. ادبیات پیشین تقاضای گردشگر را محصول پیامدهای خرد می‌دانند و به درک چگونگی شکل‌گیری این رویکرد و ایجاد نظم در ساختارهای بزرگ‌تر کمک می‌کند. شکل شماره (۱)

چهارچوب مورد استفاده در این مطالعه را نشان می‌دهد. در این چهارچوب تلاش برای درک رویکرد تقاضامحور مستلزم این است که پژوهشگر مسئله را موثکافانه‌تر بررسی کند تا موارد جدید را نیز در نظر بگیرد. از سوی دیگر، این مسئله را باید در نظر داشت که شرایط با گذشت زمان تغییر می‌کند، بنابراین باید تأثیر تصمیم‌ها و اقدام‌های تاریخی را نیز در نظر گرفت. همچنین نباید این نکته را فراموش کرد که همه سطوح شکل شماره (۱) با هم در ارتباط هستند و عوامل هر سطح بر سایر سطوح نیز تأثیر می‌گذارد. در چهارچوب این مدل جامع، شهرهای کشور از حیث قدرت برند گردشگری شهر، تجربه گردشگران از سفر به شهر و ادراک گردشگران از ظرفیت‌های گردشگری شهر ذیل معیارها و شاخص‌هایی نظیر مؤلفه‌های طبیعی، مؤلفه‌های تاریخی فرهنگی، مؤلفه‌های اوقات فراغت و مهمان‌نوازی، مؤلفه‌های محیط و اتمسفر، مؤلفه‌های پذیرش و استقبال و مؤلفه‌های دسترس‌پذیری و تحرک‌پذیری، مؤلفه‌های مرتبط با خدمات و امکانات عمومی، مؤلفه‌های ارزش نسبت به قیمت مورد ارزیابی قرار گرفتند. مدل پیش‌رو چهارچوبی است برای تحقق یک هدف غایی، ایجاد فضای پویا و رقابتی میان مقاصد گردشگری شهری و ترغیب فعالیت‌های توسعه‌ای مستمر که به واسطه ایجاد مکانیزم ارزیابی نظارت و کنترل در سطح سازمانی و بازار، به ارتقای خدمات و تجربه‌های گردشگری در مقاصد شهری کشور منجر خواهد شد.

روش پژوهش

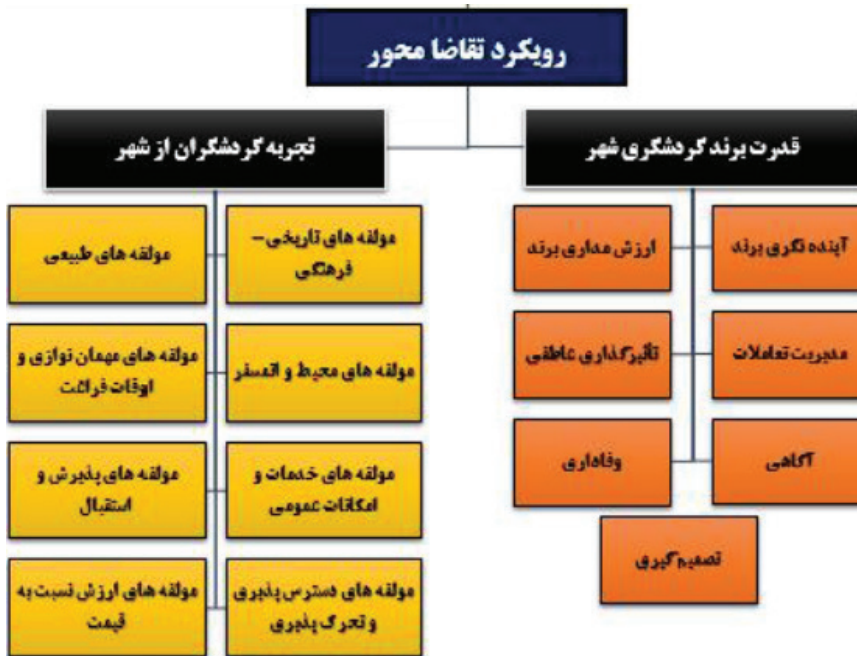
این مسئله که پارادایم به‌کاررفته در پژوهش، شیوه‌نگرش و درک پژوهشگر از جهان را تعیین می‌کند به‌صورت عام پذیرفته شده است (Lakatos & Feyerabend, 1999; Chapman & Milham). این مسئله که کدام پارادایم از بقیه مناسب‌تر است تا حد زیادی به شرایط و ابزار مناسب وابسته است.

داده‌های حاصل، درک کلی از رضایت گردشگران در هر

1. Rodríguez-Díaz & Espino-Rodríguez

2. Rio & Nunes

3. Nicoletta & Servidio

شکل شماره (۱): چهارچوب مفهومی مدل ارزیابی شهرگردشگر
(منبع: نگارنده)

شهر را ارائه دادند و نقطه شروعی برای انجام مقایسه شدند. گردآوری داده‌های عمیق‌تر بودند. تجزیه و تحلیل داده‌ها در جامعه آماری تحقیق کل گردشگران نوروزی در شهرهای منتخب در ۱۴۰۲ است. با توجه به نامحدود بودن جامعه آماری، با استفاده از روش نمونه‌گیری در دسترس، بر روی ۸۲۰ گردشگر به‌عنوان نمونه آماری مطالعه شده است. داده‌های جمع‌آوری شده تحلیل شدند تا روایی پرسشنامه در هر شهر مشخص شود و پژوهشگر از تفاوت‌ها و شباهت‌های موجود میان نظرات بازدیدکنندگان در هر شهر مطلع شود. سپس از داده‌های حاصل از پرسشنامه برای فراهم آوردن دیدگاهی مختصر از نظرهای گردشگران در هر شهر به‌عنوان یک نقطه شروع برای تحلیل مشاهده‌های پیشین و همچنین مصاحبه با تعدادی از بازدیدکنندگان در هر شهر استفاده شد. در حقیقت پرسشنامه‌ها زیربنایی برای

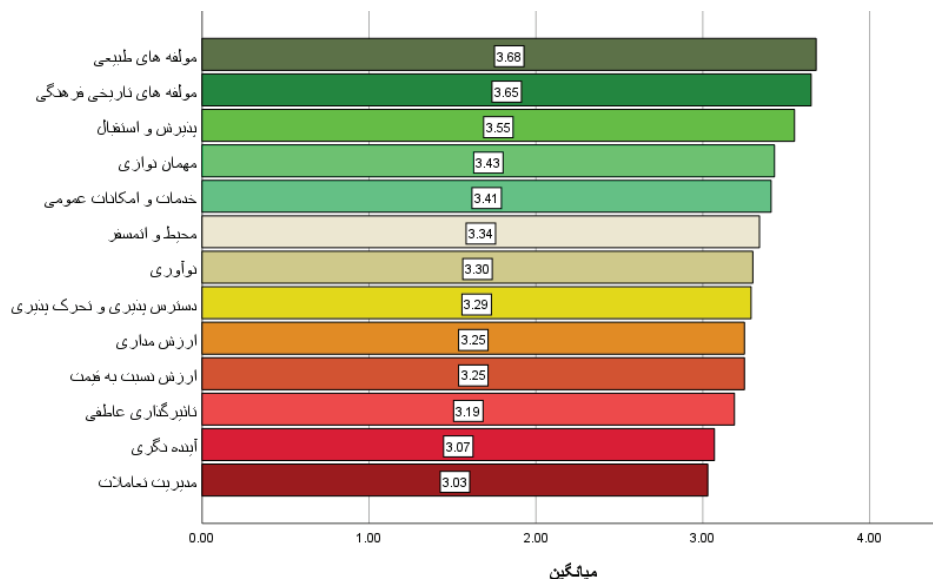
بحث

۱. بررسی ادراک گردشگران از مؤلفه‌های مدل ارزیابی و اعتبارسنجی در سطح کشور
۱/۱. مقایسه میانگین رضایتمندی و ادراک گردشگران از مؤلفه‌های ارزیابی و اعتبارسنجی در مقاصد گردشگری

شکل شماره (۲): فاکتورهای کلیدی ارزیابی تجربه گردشگر از مقصد گردشگری شهری
(منبع: نگارنده)

- منتخب براساس یافته‌های پژوهش در ارزیابی مؤلفه‌های اصلی، مؤلفه‌های طبیعی بیشترین امتیاز را برای رضایتمندی گردشگران از مقاصد گردشگری شکل دادند. پس از آن، مؤلفه‌های تاریخی فرهنگی، پذیرش و استقبال، مهمان‌نوازی و خدمات عمومی به ترتیب بالاترین سطح رضایتمندی را دارند. مدیریت تعاملات برند مقصد و آینده‌نگری برند مقصد پایین‌ترین میانگین را در ادراک و تصورات گردشگران به دست آوردند.
- در مطالعه حاضر برای مقایسه میزان رضایت گردشگران از مؤلفه‌های مربوط به رویکرد تقاضامحور در شهرها، از نمودار جعبه‌ای استفاده کرده‌ایم:
- چارک اول نقطه‌ای است که ۲۵ درصد داده‌ها از آن کوچک‌تر است.
 - میان نقطه‌ای است که ۵۰ درصد داده‌ها از آن کوچک‌تر است.
 - چارک سوم نقطه‌ای است که ۷۵ درصد داده‌ها از آن کوچک‌تر است.
- مؤلفه‌های طبیعی: گردشگران در شهر تهران کمترین میزان رضایت از مؤلفه‌های طبیعی را داشته‌اند. بیشترین میزان رضایت نیز مربوط به ساری و پس از آن همدان است. همچنین در شهر ساری، همه گردشگران، رضایت بیش از ۷۵ درصد از مؤلفه‌های طبیعی داشته‌اند. همچنین ۵۰ درصد از گردشگران شهر همدان و پس از آن کرمان، رضایت بیش از ۷۵ درصد از مؤلفه‌های طبیعی داشته‌اند.

شکل شماره (۲): مقایسه میانگین رضایتمندی و ادراک گردشگران از مؤلفه های ارزیابی و اعتبارسنجی در مقاصد گردشگری منتخب

۵۰ درصد از گردشگران رضایت کمتر از متوسط را از مؤلفه های پذیرش و استقبال داشته اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه های پذیرش و استقبال، به ترتیب مربوط به شهرهای ساری، کرمان و شیراز بوده است. شاخص های مؤلفه های پذیرش و استقبال: پذیرش بالا و رفتار دوستانه و گرم جامعه میزبان، رفتار و پاسخگویی کارکنان بخش مراکز اطلاع رسانی گردشگری، نقشه، اپلیکیشن و تابلوهای راهنما. مؤلفه های مهمان نوازی: کرمانشاه و خرم آباد کمترین میزان رضایت از مؤلفه های مهمان نوازی را داشته اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه های مهمان نوازی به ترتیب مربوط به شهرهای مشهد و تهران بوده است. شاخص های مؤلفه های مهمان نوازی: خدمات اقامتی، خدمات پذیرایی، خدمات تفریح و سرگرمی، خدمات سلامت و تندرستی، مراکز خرید، فعالیت های شبانه.

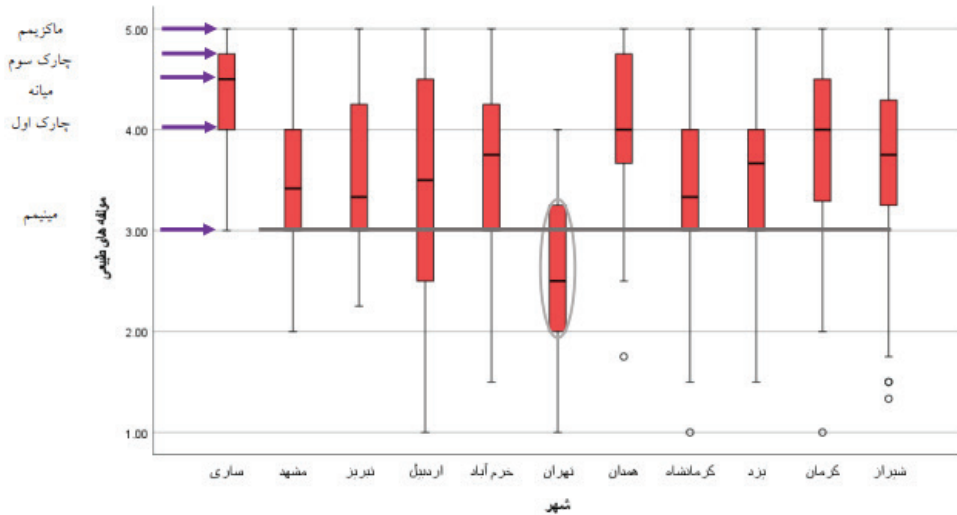
شاخص های مؤلفه های طبیعی: چشم انداز و جاذبه های طبیعی درون یا پیرامون، استفاده از فضای سبز و عناصر طبیعی در مقصد، آب و هوای پاکیزه و مطلوب، احترام افراد مقصد به طبیعت.

مؤلفه های تاریخی فرهنگی: گردشگران در شهر تهران کمترین میزان رضایت را از مؤلفه های تاریخی فرهنگی داشته اند.

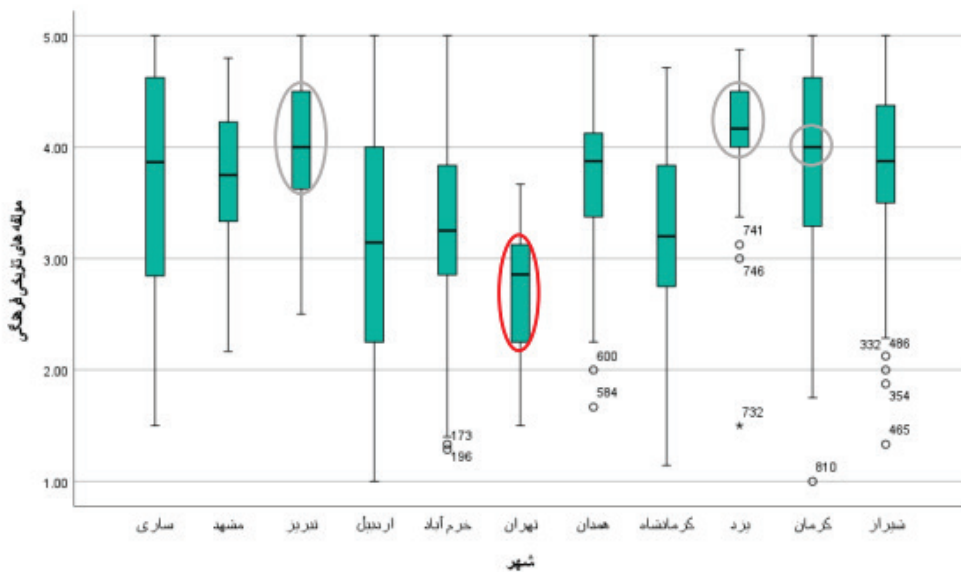
همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه های تاریخی فرهنگی مربوط به شهرهای یزد، تبریز و کرمان است.

شاخص های مؤلفه های تاریخی فرهنگی: معماری و هنر ویژه، آثار تاریخی و باستانی، آیین ها و رویدادهای گردشگری، فرهنگ بومی، صنایع دستی و آثار هنری، آداب و رسوم، غذا، گویش، پوشش، موسیقی، جاذبه های مذهبی و معنوی، احترام افراد مقصد به فرهنگ و تاریخ.

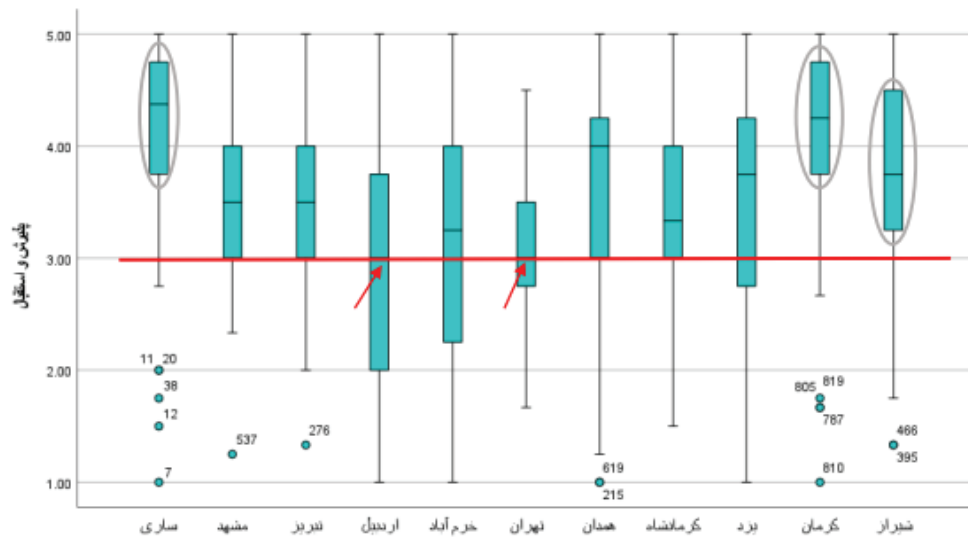
مؤلفه های پذیرش و استقبال: در شهرهای تهران و اردبیل،

شکل شماره (۳): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه های طبیعی

شکل شماره (۴): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه های تاریخی-فرهنگی

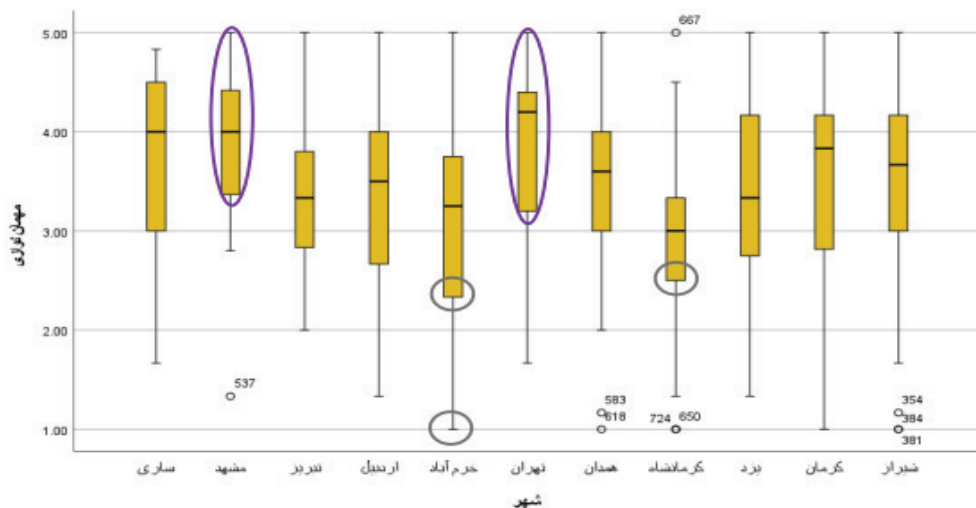

شکل شماره (۵): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های پذیرش و استقبال

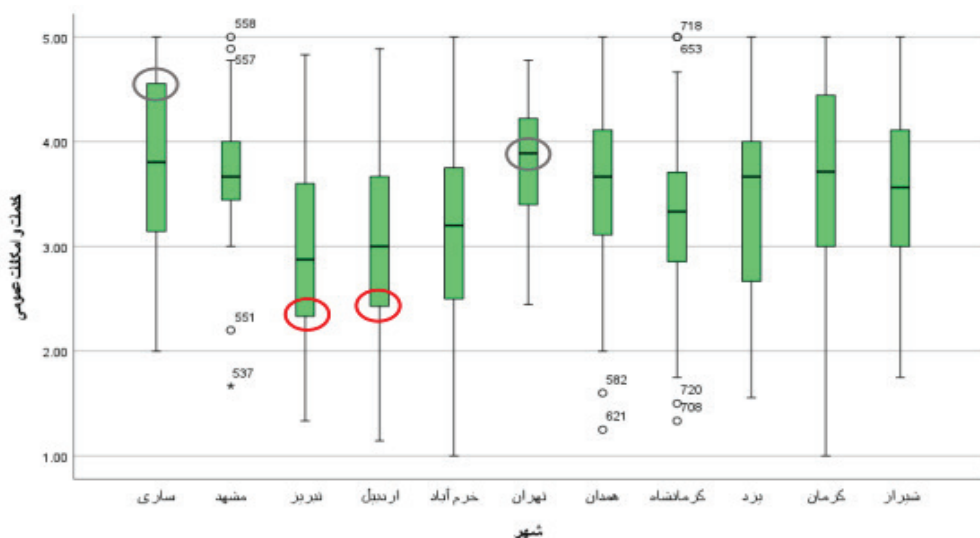
مؤلفه‌های دسترس‌پذیری و تحرک: ۵۰ درصد از گردشگران شهرهای تبریز، اردبیل و کرمانشاه، از مؤلفه‌های دسترس‌پذیری و تحرک‌پذیری، رضایت کمتر از متوسط داشته‌اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های دسترس‌پذیری و تحرک‌پذیری مربوط به شهر مشهد، ساری، کرمان و پس از آن همدان بوده است. شاخص‌های مؤلفه‌های دسترس‌پذیری و تحرک‌پذیری: دوستدار خانواده، خوانایی (عدم سردرگمی، یافتن جهت و آدرس)، دسترس‌پذیر برای افراد معلول، مسیر دسترسی مناسب، تردد سواره درون شهری، تردد سبز (مسیر دوچرخه و پیاده).

مؤلفه‌های ارزش نسبت به قیمت: ۵۰ درصد از گردشگران شهرهای مشهد، تبریز، اردبیل، خرم‌آباد، تهران و کرمانشاه، از مؤلفه‌های ارزش نسبت به قیمت، رضایت کمتر از متوسط داشته‌اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های ارزش نسبت به قیمت، مربوط به ساری و پس از آن یزد، کرمان و شیراز بوده است.

مؤلفه‌های خدمات و امکانات عمومی: تبریز و اردبیل کمترین میزان رضایت از مؤلفه‌های خدمات و امکانات عمومی را داشته‌اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های خدمات و امکانات عمومی مربوط به شهر ساری و تهران بوده است. شاخص‌های مؤلفه‌های خدمات و امکانات عمومی: خدمات بانکی، خدمات درمانی، خدمات ارتباطی، خدمات حمل‌ونقل عمومی، خدمات فناوری جدید، تأمین انرژی و سوخت، تأمین آب بهداشتی، مدیریت پسماند. مؤلفه‌های محیط و اتمسفر: کرمانشاه و اردبیل کمترین میزان رضایت از مؤلفه‌های محیط و اتمسفر را داشته‌اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های محیط و اتمسفر مربوط به شهرهای ساری، مشهد، همدان، یزد و شیراز بوده است. شاخص‌های مؤلفه‌های اتمسفر: حس ایمنی و امنیت، حس قانونمندی و انضباط عمومی، پاکیزگی و نظافت محیط شهری، فضاهای عمومی پذیرا و پویا، فضاهای عمومی مکت و توقف، نماسازی و زیباسازی شهری.

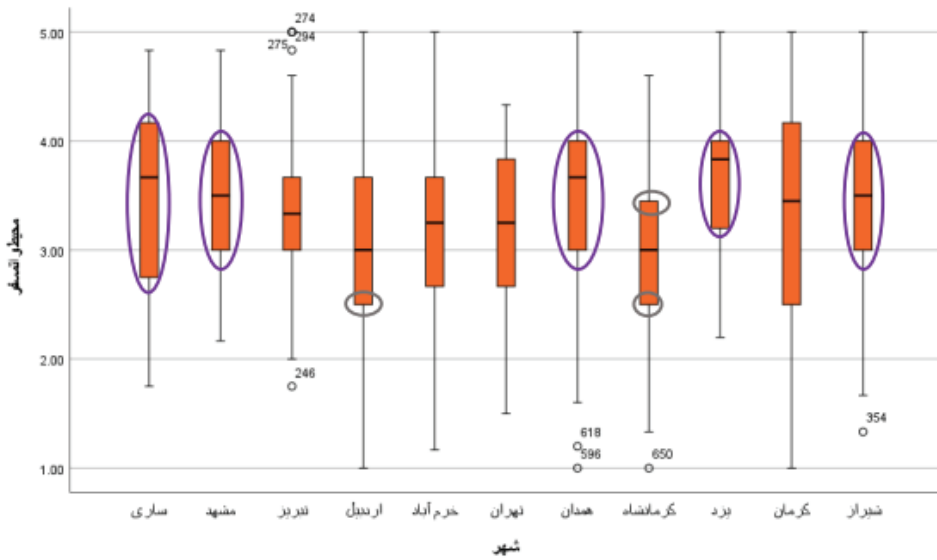
شکل شماره (۶): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های مهمان‌نوازی

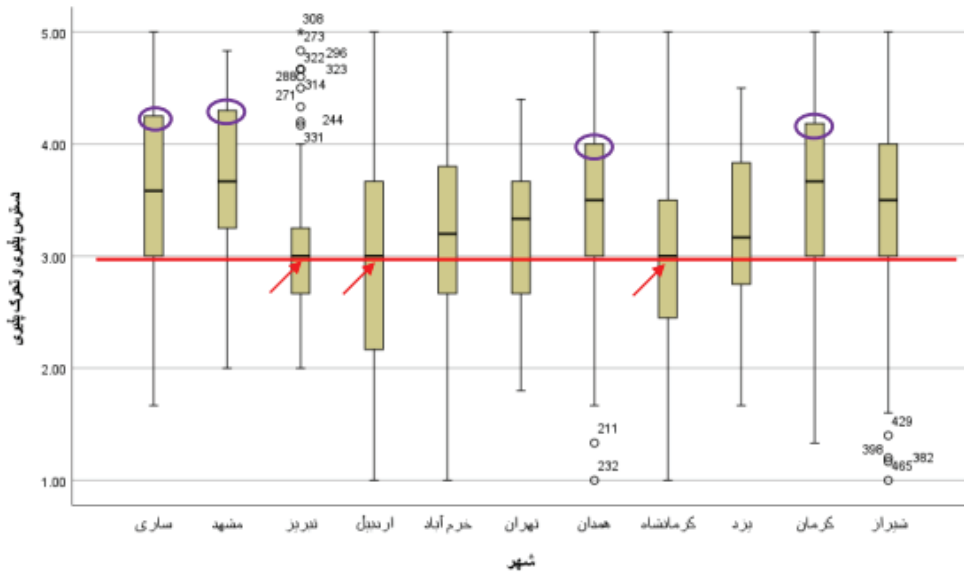
شکل شماره (۷): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های امکانات عمومی

خرم‌آباد، تهران و کرمانشاه بوده است. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های ارزش‌مداری، به ترتیب مربوط به شهرهای ساری و همدان بوده است. شاخص‌های مؤلفه‌های ارزش‌مداری: صداقت برند،

شاخص‌های مؤلفه‌های ارزش نسبت به قیمت: منصفانه بودن قیمت خدمات، مناسب بودن برای خرید، مناسب بودن برای سرمایه‌گذاری. مؤلفه‌های ارزش‌مداری: کمترین میزان رضایت از مؤلفه‌های ارزش‌مداری، مربوط به شهرهای

شکل شماره (۸): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های محیط و اتمسفر

شکل شماره (۹): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های دسترسی پذیری و تحرک پذیری

از متوسط داشته‌اند. همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های مدیریتی تعاملات، به ترتیب مربوط است به شهرهای ساری، همدان و کرمان. شاخص‌های مؤلفه‌های مدیریتی تعاملات: یکپارچگی و انسجام برند (لوگو، لحن، محتوا، شخصیت) پیوستگی تعامل با مخاطبان در همه مراحل، تعهد «افراد برند» از نگاه مشتری (مدیران، عموم مردم و کارکنان بخش گردشگری).

رتبه‌بندی شهرها

رتبه‌بندی شهرها براساس رضایت گردشگران، با استفاده از روش تحلیل تاکسونومی به شرح جدول شماره (۱) است. در این روش، برای هر مؤلفه از مدل ارزیابی، بیشترین میزان رضایت (با مقایسه بین شهرها) به عنوان حالت مطلوب از نظر گردشگران در نظر گرفته شده است. سپس برای هر شهر، اختلاف امتیاز هر مؤلفه با حالت مطلوب مربوط به دست آمده است. نهایتاً هر شهری که کمترین اختلاف

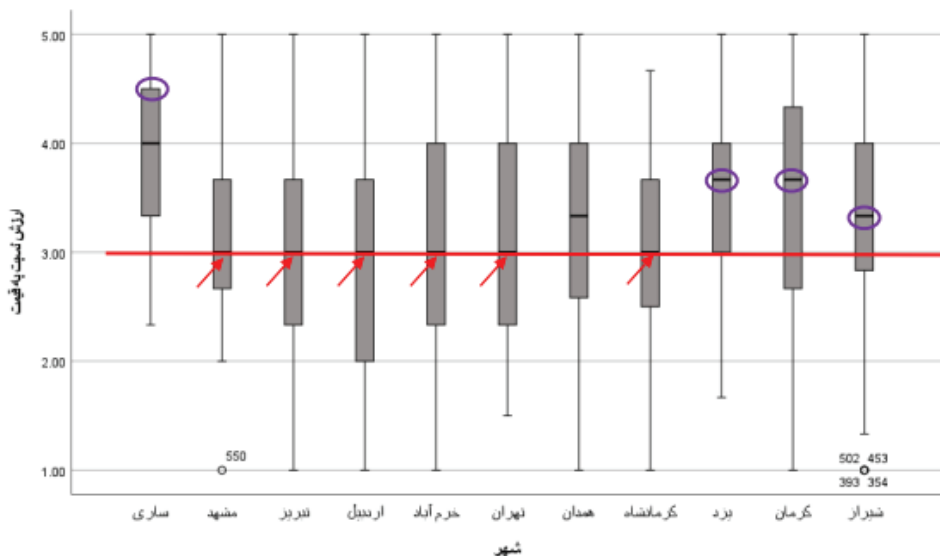
مدیریت صحیح منابع، ارزش نهادن و احترام قائل شدن برای مشتریان (گردشگران)، ارزش نهادن و احترام قائل شدن برای همه افراد جامعه، ارزش نهادن و احترام قائل شدن برای محیط زیست.

مؤلفه‌های آینده‌نگری: کمترین میزان رضایت از مؤلفه‌های آینده‌نگری، مربوط به خرم‌آباد و پس از آن کرمانشاه بوده است.

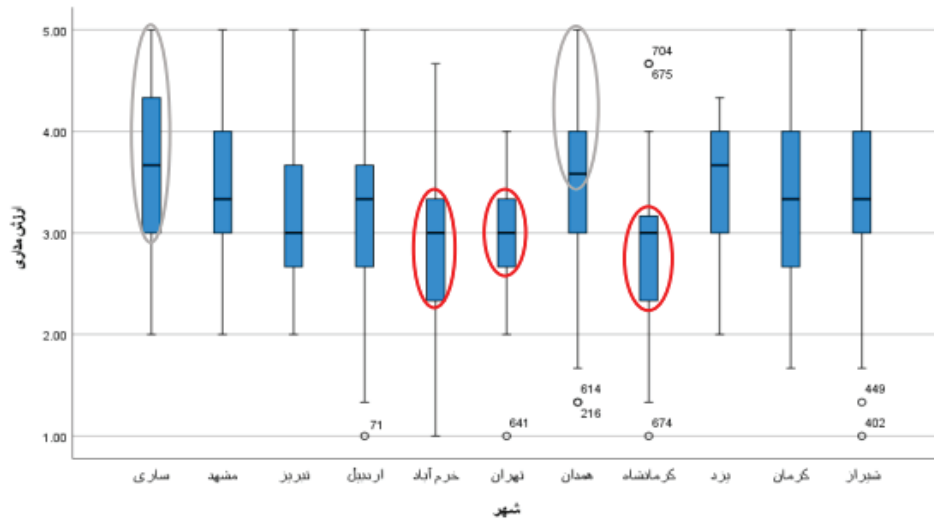
همچنین بیشترین میزان رضایت از مؤلفه‌های آینده‌نگری، به ترتیب مربوط به شهرهای ساری، شیراز، کرمان و تبریز بوده است.

شاخص‌های مؤلفه‌های آینده‌نگری: غایت‌مندی برند (هدفمند و در مسیر تحقق چشم‌انداز)، الهام‌بخش بودن (برای زندگی بهتر)، اصالت، ثبات (پیوند گذشته و آینده).

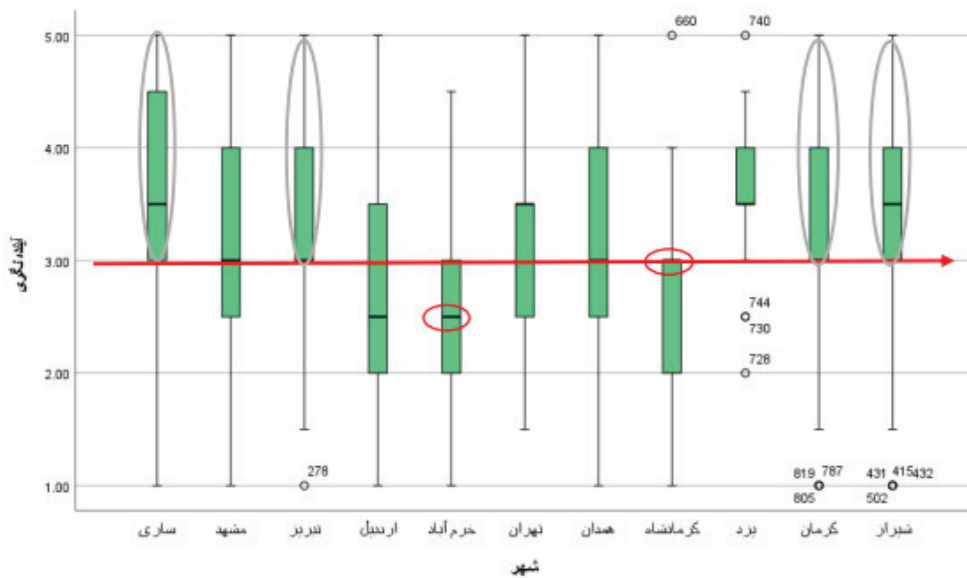
مؤلفه‌های مدیریتی تعاملات: در شهرهای تبریز، اردبیل، خرم‌آباد، تهران، کرمانشاه و شیراز، حداقل ۵۰ درصد از گردشگران، از مؤلفه‌های مدیریتی تعاملات رضایت کمتر

شکل شماره (۱۰): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های ارزش نسبت به قیمت

شکل شماره (۱۱): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های ارزش مداری

شکل شماره (۱۲): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های آینده‌نگری

با حالت مطلوب را داشته باشد، به لحاظ رتبه، در جایگاه بهتری قرار گرفته است.

در شکل شماره (۱۴) تورفتگی‌ها، میزان اختلاف امتیاز شهرها با سطح ایدئال (قله‌ها) را نشان می‌دهد. هرچه این رویه به حالت فلت نزدیک‌تر شود، میزان توسعه‌یافتگی شهرها به لحاظ شاخص‌های توسعه گردشگری بیشتر می‌شود.

جدول شماره (۱): رتبه‌بندی شهرهای گردشگری

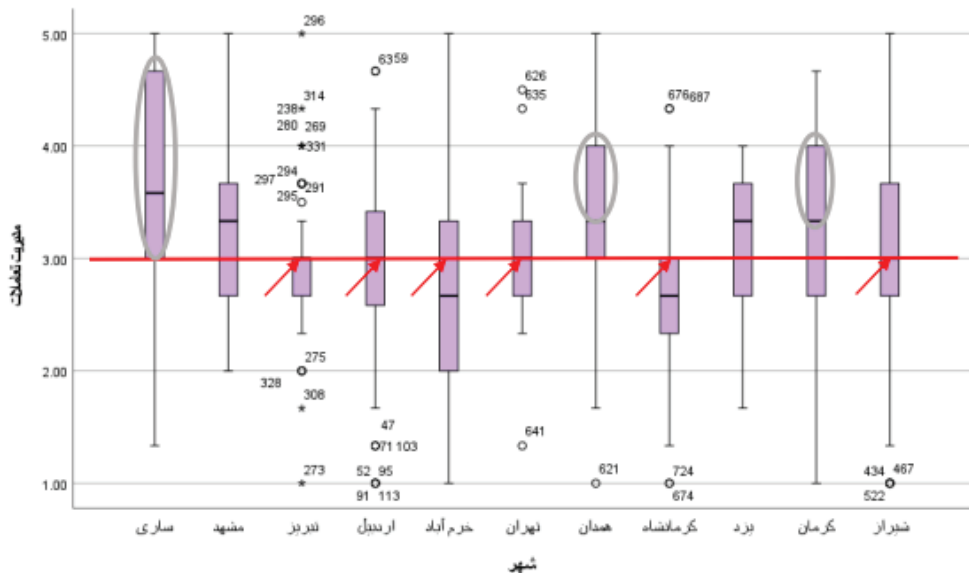
براساس میزان رضایت گردشگران

رتبه	شهر گردشگر
۱	ساری
۲	کرمان
۳	شیراز
۴	همدان
۵	یزد
۶	مشهد
۷	تبریز
۸	تهران
۹	اردبیل
۱۰	خرم‌آباد
۱۱	کرمانشاه

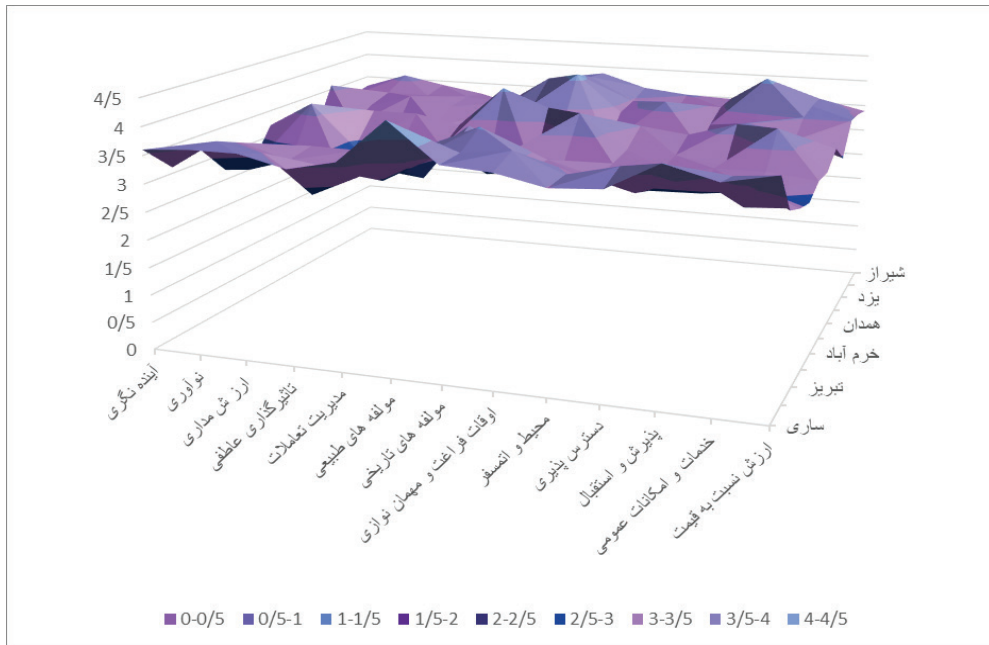
شکل شماره (۱۵) نمایی از نحوه تشکیل رویه را در شکل شماره (۱۳) نشان می‌دهد.

نتیجه‌گیری

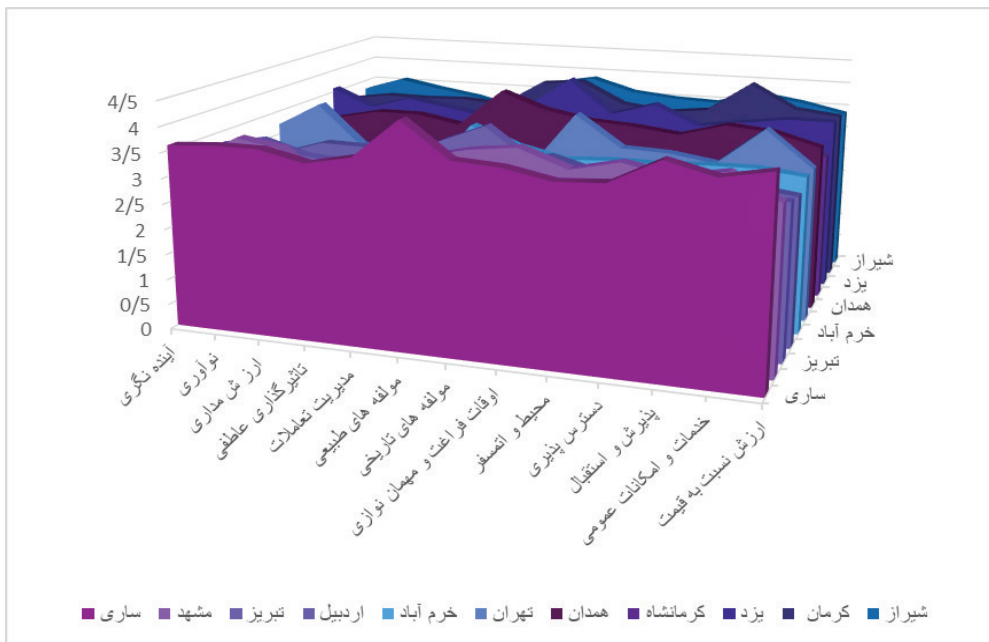
مطالعه حاضر نه تنها بر اهمیت پژوهش‌های تطبیقی برای ادراک مقصدهای پذیرای گردشگر، بلکه بر آگاهی بیشتر از ادراکات، تفسیر و روایت گردشگران از مقاصد متنوع گردشگری تأکید دارد. اهمیت این مطالعه از آن جهت است که به پژوهشگران کمک می‌کند تا درک عمیق‌تری از ابعاد گوناگون مقصد داشته باشند و گستره وسیعی از پرسش‌ها را بررسی کنند و روش‌های متفاوتی را به کار گیرند. در مرحله اول مطالعه، با استفاده از چهارچوب طراحی شده و از طریق پرسشنامه محقق ساخته که از ادبیات پیشین و تجربه زیسته

شکل شماره (۱۳): میانگین رضایت گردشگران از مؤلفه‌های مدیریت تعاملات

شکل شماره (۱۴): میزان اختلاف امتیاز شهرها نسبت به سطح ایدئال

شکل شماره (۱۵): نمای دیگری از میزان اختلاف امتیاز شهرها نسبت به سطح ایدئال

پژوهشگر استخراج شده بود، داده‌های کمی جمع‌آوری و با مقایسه میان مؤلفه‌های تأثیرگذار بر رویکرد تقاضامحور، شهرهای مورد مطالعه رتبه‌بندی شد. مقایسه میانگین‌ها بین یازده مقصد نشان‌دهنده یافته‌های ارزشمندی بود و درکی عمیق‌تر از مقصدها و ادراک گردشگران ارائه شد.

داده‌های کمی نقش بسیار مهمی در هماهنگی مجموعه اطلاعات حاصله در مطالعه داشتند. گردشگران شهرهای مختلف، تفسیرهای متنوعی از مؤلفه‌های مختلف تقاضامحور دارند. براساس یافته‌های پژوهش تفسیر تجربه زیسته صاحب‌شوندگان مبنی بر این است که گردشگران در شهرهای مختلف به تأثیر از پویایی محیط، در حال تجربه انواع و سطوحی متفاوت از خدمات، امکانات و تسهیلات گردشگری هستند.

ماهیت تطبیقی مطالعه حاضر درخصوص گردشگران یازده مقصد، بررسی شباهت‌ها و تفاوت‌های موجود بین آنها را ممکن ساخت. پژوهش حاضر با مقایسه این مؤلفه‌ها خصوصیات و ویژگی‌های ذاتی هر مقصد را شناسایی کرد. از این رو، مطالعات تطبیقی به پژوهشگران عرصه گردشگری و گردشگران این امکان را می‌دهد تا درک بهتری از تصورات خود در مورد یک مقصد و یا محل زندگی خود به دست آورند. مطالعه حاضر ارزش تجربه‌های گردشگران در ارزیابی و ارزش‌گذاری کیفی مقاصد را برجسته ساخته است. این موضوع بر نقش و کارکرد برند و تصویر مقاصد در نظام رتبه‌بندی و رقابت‌پذیری مقاصد تأکید دارد.

اگرچه یافته‌های این مطالعه براساس یازده شهر است، اما در سایر مقاصد نیز به کار گرفته می‌شود. همچنین بینشی صحیح و علمی از برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری گردشگری فراهم می‌کند. در ادامه، چند پیشنهاد عملیاتی ارائه می‌شود که به ارتقای رقابت‌پذیری مقاصد گردشگری کمک می‌کند: اول اینکه، با توجه به ناهمگونی نیازها، خواسته‌ها، اولویت‌ها، انگیزه‌ها و رفتارهای مصرف‌کنندگان و پویایی

محیط صنعت گردشگری؛ توجه به طراحی و تدوین استراتژی‌های بازاریابی مقاصد در خلق مزیت‌های رقابتی پایدار مقاصد حائز اهمیت و ضروری است.

دوم اینکه، امروزه گردشگران دانش بیشتری دارند، در قضاوت‌هایشان آگاه‌ترند و خواهان ارزش بیشتری از خدمات گردشگری هستند. علاوه بر آن، پیشرفت‌های تکنولوژیکی، مصرف‌کنندگان گردشگری را به تولیدکنندگان فعال خدمات گردشگری و ایجادکنندگان ارزش تبدیل کرده است. بنابراین، نقش گردشگران به‌عنوان مصرف‌کنندگان ایجادکنندگان و توسعه‌دهندگان کلیدی برندهای مقاصد گردشگری ارتقا یافته است.

سوم اینکه، توجه به کارکرد بخش‌بندی بازار و مشخص کردن گروه‌های متمایز مصرف‌کنندگان که در نیازها، خواسته‌ها، نگرش‌ها، عادت‌های خرید، استفاده از رسانه‌ها، حساسیت به قیمت و خصوصیات دیگری مشابه هستند. بنابراین، انتخاب بهینه‌ترین بخش بازار که با نقاط قوت مقصد گردشگری همخوانی دارد، ضروری است.

منابع

1. Adeyinka-Ojo, S., & Nair, V. (2016). Destination Branding Framework in Tourism Research: A State-of-the-Art Gap Analysis.
2. Ageeva, E., & Foroudi, P. (2019). Tourists' destination image through regional tourism: From supply and demand sides perspectives. *Journal of Business Research*, 101, 334-348. <https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2019.04.034>
3. Ashworth, G., & Page, S. J. (2011). Urban tourism research: Recent progress and current paradoxes. *Tourism management*, 32(1), 1-15. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.02.002>
4. Aminifar, A., Ghaderi, Z., Farhadi Uonaki, M.,

- ment, 11, 67-79. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2018.11.002>
10. Bristow, R. S., & Jenkins, I. S. (2020). Geography of fear: Fright tourism in urban revitalization. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 12(2), 262-275. <https://doi.org/10.1080/19407963.2019.1631319>
11. Cai, L., Gartner, W. C., & Munar, A. M. (Eds.). (2009). *Tourism branding: communities in action*. Emerald Group Publishing. [https://doi.org/10.1108/S2042-1443\(2009\)0000001019](https://doi.org/10.1108/S2042-1443(2009)0000001019)
12. Carvache-Franco, W., Carvache-Franco, M., Carvache-Franco, O., & Hernández-Lara, A. B. (2020). Motivation and segmentation of the demand for coastal and marine destinations. *Tourism Management Perspectives*, 34, 100661. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2020.100661>
13. Chapman, C. N., & Milham, R. P. (2006, October). The personas' new clothes: methodological and practical arguments against a popular method. In *Proceedings of the human factors and ergonomics society annual meeting* (Vol. 50, No. 5, pp. 634-636). Sage CA: Los Angeles, CA: SAGE Publications. <https://doi.org/10.1177/15419312060500050>
14. Chen, R., Zhou, Z., Zhan, G., & Zhou, N. (2020). The impact of destination brand authenticity and destination brand selfcongruence on tourist loyalty: The mediating role of destination brand engagement. *Journal of Destination Marketing & Management*, 15, 100402. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2019.100402>
- & Hall, C. M. (2025). Understanding tourist's behavioral intentions in selecting local home-based accommodation in Iran. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 26(1), 180-206. <https://doi.org/10.1080/15256480.2023.2279581>
5. Aydoğdu, A., Yaşarsoy, E., & Pamukçu, H. (2020). The suitability of disabled friendly holiday accommodation in Turkey: The case of Kastamonu hotels. *Journal of Global Business Insights*, 5(1), 19-32.
6. Bassols, N., & Leicht, T. (2020). Exploring destination brand disengagement in a top-down policy context: Lessons learned from Cartagena, Colombia. *Journal of Place Management and Development*, 13(3), 347-363. <https://doi.org/10.1108/JPMD-06-2019-0040>
7. Beritelli, P., & Laesser, C. (2018). Destination logo recognition and implications for intentional destination branding by DMOs: A case for saving money. *Journal of destination marketing & management*, 8, 1-13. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2016.08.010>
8. Bernini, C., & Cagnone, S. (2014). Analysing tourist satisfaction at a mature and multi-product destination. *Current Issues in Tourism*, 17(1), 1-20. <https://doi.org/10.1080/13683500.2012.702737>
9. Boivin, M., & Tanguay, G. A. (2019). Analysis of the determinants of urban tourism attractiveness: The case of Québec City and Bordeaux. *Journal of destination marketing & management*

- sis of Brand Cape Verde. *Place Branding and Public Diplomacy*, 10(1), 87-102.
22. Edwards, D., Griffin, T., & Hayllar, B. (2008). Urban tourism research: developing an agenda. *Annals of tourism research*, 35(4), 1032-1052. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2008.09.002>
23. Eldridge, A. (2019). Strangers in the night: nightlife studies and new urban tourism. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 11(3), 422-435.
24. Falk, M. (2014). Impact of weather conditions on tourism demand in the peak summer season over the last 50 years. *Tourism Management Perspectives*, 9, 24-35. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2013.11.001>
25. Faraji, A., Khodadadi, M., Nematpour, M., Abidizadegan, S., & Yazdani, H. R. (2021). Investigating the positive role of urban tourism in creating sustainable revenue opportunities in the municipalities of large-scale cities: the case of Iran. *International Journal of Tourism Cities*, 7(1), 177-199. <https://doi.org/10.1108/IJTC-04-2020-0076>
26. Faulkner, B. (1997). A model for the evaluation of national tourism destination marketing programs. *Journal of Travel Research*, 35(3), 23-32. <https://doi.org/10.1177/004728759703500304>
27. Farhadi Uonaki, M., & Jahanian, M. (2023). Designing an Experience-Based Tourism Model for Creative Cultural Attractions (Case Study: Tehran City). *International journal of Tourism, Culture & Spirituality*, 6(1), 37-60. <https://doi.org/10.1016/j.ijts.2023.01.001>
15. Chi, H. K., Huang, K. C., & Nguyen, H. M. (2020). Elements of destination brand equity and destination familiarity regarding travel intention. *Journal of Retailing and Consumer Services*, 52, 101728. <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2018.12.012>
16. Choo, H., Park, S. Y., & Petrick, J. F. (2011). The influence of the resident's identification with a tourism destination brand on their behavior. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 20(2), 198-216. <https://doi.org/10.1080/19368623.2011.536079>
17. Cianga, N., & Popescu, C. A. (2013). Green Spaces and Urban Tourism Development in Craiova Municipality In Romania. *European Journal of Geography*, 4(2), 34-45. <https://doi.org/10.1080/19368623.2011.536079>
18. Cohen, S. A., & Hopkins, D. (2019). Autonomous vehicles and the future of urban tourism. *Annals of Tourism Research*, 74, 33-42. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.10.009>
19. Day, J., Chin, N., Sydnor, S., & Cherkauer, K. (2013). Weather, climate, and tourism performance: A quantitative analysis. *Tourism Management Perspectives*, 5, 51-56. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.11.001>
20. Del Chiappa, G., & Bregoli, I. (2012). Destination branding development: Linking supply-side and demand-side perspectives. *Strategic marketing in tourism services*, 51-61.
21. Dos Santos, E. R. M., & Campo, M. L. R. (2014). Destination branding: A reflective analysis of Brand Cape Verde. *Place Branding and Public Diplomacy*, 10(1), 87-102.

- R. (Eds.). (2011). Cities and visitors: regulating people, markets, and city space (Vol. 57). John Wiley & Sons.
35. Ivanov, S. H., Illum, S. F., & Liang, Y. (2010). Application of destination brand molecule on destination image and brand perception: An exploratory study. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 58(4), 339-360.
36. KAZEMI, M., HESAM, M., RAD, M. S., & CHERAGHI, M. (2018). The evaluation of tourism destination brand equity from the female tourist's perspectives (study of 16 cities in Iran). *GeoJournal of Tourism & Geosites*, 21(1).
37. Kimpakorn, N., & Tocquer, G. (2010). Service brand equity and employee brand commitment. *Journal of Services Marketing*, 24(5), 378-388. <https://doi.org/10.1108/08876041011060486>
38. Kladou, S., Kavaratzis, M., Rigopoulou, I., & Salonika, E. (2017). The role of brand elements in destination branding. *Journal of Destination Marketing & Management*, 6(4), 426-435. <https://doi.org/10.1108/08876041011060486>
39. Kolb, B. (2017). Tourism marketing for cities and towns: Using social media and branding to attract tourists. Taylor & Francis. <https://doi.org/10.4324/9781315543413>
40. Lakatos, I., & Feyerabend, P. (1999). For and against method: including Lakatos's lectures on scientific method and the LakatosFeyerabend correspondence. University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/9780226467030>
41. Mai, K. N., Nguyen, P. N. D., & Nguyen, P. [org/10.22133/IJTCS.2023.382480.1116](https://doi.org/10.22133/IJTCS.2023.382480.1116)
28. Gedzi, V. S., Dumble, Y., & Eshun, G. (2016). Environmental Reviews and Case Studies: Religious Resources and Environmental Management in Ghana. *Environmental Practice*, 18(3), 137-147. <https://doi.org/10.1017/S1466046616000247>
29. Getz, D., & Brown, G. (2006). Critical success factors for wine tourism regions: a demand analysis. *Tourism management*, 27(1), 146-158. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2004.08.002>
30. Gravari-Barbas, M., & Guinand, S. (Eds.). (2017). Tourism and gentrification in contemporary metropolises: International perspectives. Taylor & Francis.
31. Gravili, S., & Rosato, P. (2016). Storytelling as a managerial tool in tourism destinations: actors, processes and relations. *International Journal of Markets and Business Systems*, 2(4), 276-290. <https://doi.org/10.1504/IJMABS.2016.084752>
32. Hall, C. M. (2006). New Zealand tourism entrepreneur attitudes and behaviours with respect to climate change adaptation and mitigation. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 1(3), 229-237. <https://doi.org/10.1504/IJISD.2006.012424>
33. He, M., Li, J., Li, J., & Chen, H. (2019). A comparative study on the effect of soundscape and landscape on tourism experience. *International Journal of Tourism Research*, 21(1), 11-22. <https://doi.org/10.1002/jtr.2237>
34. Hoffman, L. M., Fainstein, S. S., & Judd, D.

48. Nicoletta, R., & Servidio, R. (2012). Tourists' opinions and their selection of tourism destination images: An affective and motivational evaluation. *Tourism Management Perspectives*, 4, 19-27. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.04.004>
49. Nunkoo, R., & Ramkissoon, H. (2010). Small island urban tourism: a residents' perspective. *Current Issues in Tourism*, 13(1), 37-60. <https://doi.org/10.1080/13683500802499414>
50. Pandey, W. R., & Rogerson, C. M. (2019). Urban tourism and climate change: Risk perceptions of business tourism stakeholders in Johannesburg, South Africa. *Urbani izziv*, 30, 225-243.
51. Qi, H., & Qi, N. (2021). Transportation image: Place-based vehicles for destination branding. *Journal of Destination Marketing & Management*, 19, 100541. <https://doi.org/10.1016/j.jdmm.2020.100541>
52. Qu, H., Kim, L. H., & Im, H. H. (2011). A model of destination branding: Integrating the concepts of the branding and destination image. *Tourism management*, 32(3), 465-476. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2010.03.014>
53. Richards, G. (2002). Tourism attraction systems: Exploring cultural behavior. *Annals of tourism research*, 29(4), 1048-1064. [https://doi.org/10.1016/S0160-7383\(02\)00026-9](https://doi.org/10.1016/S0160-7383(02)00026-9)
54. Richards, G. (2018). Cultural tourism: A review of recent research and trends. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 36, 12-21. <https://doi.org/10.1016/j.jhtm.2018.03.005>
55. Rio, D., & Nunes, L. M. (2012). Monitor-
- T. M. (2019). International tourists' loyalty to Ho Chi Minh City destination—a mediation analysis of perceived service quality and perceived value. *Sustainability*, 11(19), 5447. <https://doi.org/10.3390/su11195447>
42. Maunier, C., & Camelis, C. (2013). Toward an identification of elements contributing to satisfaction with the tourism experience. *Journal of Vacation Marketing*, 19(1), 19-39. <https://doi.org/10.1177/1356766712468733>
43. McCabe, S. (2002). The tourist experience and everyday life. The tourist as a metaphor of the social world, 61-75.
44. Miller, D., Merrilees, B., & Coghlan, A. (2015). Sustainable urban tourism: understanding and developing visitor proenvironmental behaviours. *Journal of Sustainable Tourism*, 23(1), 26-46. <https://doi.org/10.1080/09669582.2014.912219>
45. Morgan, N. J., Pritchard, A., & Piggott, R. (2003). Destination branding and the role of the stakeholders: The case of New Zealand. *Journal of vacation Marketing*, 9(3), 285-299. <https://doi.org/10.1177/135676670300900307>
46. Morgan, N., Pritchard, A., & Piggott, R. (2002). New Zealand, 100% pure. The creation of a powerful niche destination brand. *Journal of brand management*, 9(4), 335-354.
47. Mossberg, L. (2007). A marketing approach to the tourist experience. *Scandinavian journal of hospitality and tourism*, 7(1), 59-74. <https://doi.org/10.1080/15022250701231915>

61. Sharpley, R., & Stone, P. R. (Eds.). (2010). *Tourist experience: Contemporary perspectives* (Vol. 19). Routledge.
62. Sugimoto, K., Ota, K., & Suzuki, S. (2019). Visitor mobility and spatial structure in a local urban tourism destination: GPS tracking and network analysis. *Sustainability*, 11(3), 919. <https://doi.org/10.3390/su11030919>
63. Wang, Y., & Feng, D. (2021). History, modernity, and city branding in China: a multimodal critical discourse analysis of Xi'an's promotional videos on social media. *Social Semiotics*, 1-24. <https://doi.org/10.1080/10350330.2020.1870405>
64. Wearing, S. L., & Foley, C. (2017). Understanding the tourist experience of cities. *Annals of Tourism Research*, 65, 97-107. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2017.05.007>
65. Zhang, J., Fan, J., & Shen, H. (2016). A Study of the Development Framework of the Travel Application of Public Information Service for Urban Tourism. *Tourism, Leisure and Global Change*, 1(1), 161-182.
- ing and evaluation tool for tourism destinations. *Tourism Management Perspectives*, 4, 64-66. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2012.04.002>
56. Ritchie, J. B., & Crouch, G. I. (2003). The competitive destination: A sustainable tourism perspective. *Cabi*.
57. Rodríguez-Díaz, M., & Espino-Rodríguez, T. F. (2008). A model of strategic evaluation of a tourism destination based on internal and relational capabilities. *Journal of Travel research*, 46(4), 368-380. <https://doi.org/10.1177/0047287507308324>
58. Rogerson, C. M. (2011). Urban tourism and regional tourists: Shopping in Johannesburg, South Africa. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie*, 102(3), 316-330. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2011.00666.x>
59. Salanță, I. I., Petre, A., & Stegorean, R. (2019). CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY EFFECT OF EMPLOYER BRANDING. *Managerial Challenges of the Contemporary Society. Proceedings*, 12(1), 52-56.
60. Sharpley, R. (2009). Tourism, religion and spirituality. *The Sage handbook of tourism studies*, 237-253.

نحوه ارجاع به این مقاله:

شفیعی، زاهد. (۱۴۰۳). ارزیابی چندبعدی مقاصد گردشگری ایران (مورد مطالعه: شهرهای منتخب گردشگری). پژوهشهای فضا و مکان در شهر، ۸(۳۰)، ۹۹-۱۲۲. <https://doi.org/10.22034/jSpr.2025.2050142.1100>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jSpr.2025.2050142.1100>

URL: https://jSpr.jdisf.ac.ir/article_720160.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

Multidimensional evaluation of Iran's tourism destinations (Casestudy: Selected tourism cities)

Zahed Shafiei*

Associate Professor, Department of Museum and Tourism, Faculty of Research Excellence
in Art and Entrepreneurship, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Abstract

The role of destination management in addressing contemporary tourism challenges, plays a key role in solving the issues that tourism faces in the contemporary era. Tourist destinations are confronted with diverse and complex challenges in management and development, during which they must address a range of needs, perceptions, and expectations of tourists. Essentially, the sustainable competitiveness of destinations is one of the fundamental issues of tourist destinations, and achieving this goal requires the design of comprehensive frameworks for continuous assessment and monitoring, ultimately enhancing the competitiveness of these destinations. The proposed framework and model in this article provide a basis for the continuous evaluation and positioning of cities across the country. This model allows for the position and performance of a city in each of the criteria, indicators, and sub-indicators of the model to be compared with other cities in the country as well as with the city's performance over different time periods. The output of this model offers a reliable basis for identifying the strengths and weaknesses of a destination and facilitates self-regulation and self-improvement within the destination management organization. In this research, the factors influencing the formation of tourist perceptions in eleven selected tourist cities—Sari, Kerman, Shiraz, Hamadan, Yazd, Mashhad, Tabriz, Tehran, Ardabil, Khorramabad, and Kermanshah—each possessing diverse and distinct historical, cultural, natural, and other potential features, were identified using quantitative research methods and compared through a comparative method. To measure satisfaction and evaluate the perceptions and expectations of tourists regarding the selected cities, a sample of 820 tourists was studied using a convenience sampling method. Utilizing taxonomic analysis methods, the prioritization and ranking of cities in each of the key parameters revealed significant differences between the cities.

Keywords: Tourist City, Assessment and Ranking of Urban Tourist Destinations, Urban Tourism, Demand-Oriented Tourism Approach

Citation:

Shafiei, Zahed. (2024). Multidimensional evaluation of Iran's tourism destinations (Casestudy: selected tourism cities). *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 8(30), 99-122. <https://doi.org/10.22034/jspr.2025.2050142.1100>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2025.2050142.1100>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_720160.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

*. Corresponding author: z.shafiei@aui.ac.ir

relationship between these factors and the useful life of the building has been investigated. According to the nature of the Qajar period and the emergence of factors that reduced the lifespan and quality of architecture, the classification has been separated into two general categories: increase and decrease in durability.

Keywords: Laws and regulations, Durability, Qajar, Constitutionalism, Buildings, Urban space

Citation:

Khaleghian, S., Ghandehari, Sh & Saedvandi, M. (2024). Laws and regulations affecting the durability of buildings and urban spaces of the Qajar era from the beginning to constitutionalism. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 8(30), 83-98 <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2045477.1087>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2045477.1087>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_718895.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions

of the Creative Commons Attribution 4.0 International

(CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

Laws and regulations affecting the durability of buildings and urban spaces of the Qajar era from the beginning to constitutionalism

Sima Khaleghian¹

PhD student in Architecture, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Shima Ghandehari

MA in Iranian Architectural Studies, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Mahdi Saedvandi

Associate Professor, Department of Architecture, Faculty of Architecture and Urban Planning, Art University of Isfahan, Isfahan, Iran

Abstract

The researches carried out in the relics of the history of architecture and urban planning of Iran in the field of architectural studies and urban planning have been more closely related to the body of these relics. In the meantime, social factors, cultural, religious and customary structures and the opinion of the master craftsman, architect or even the king and the courtiers have been neglected in the form of regulations, despite their undeniable effect. It seems that Iran's architecture has principles based on which architects have acted in relation to durability and long useful life of buildings. The creation of desirable and high-quality architectural works that have the capacity to last and adapt to life and the passage of time has been happening in Iran for a long time. This article seeks to answer the question of whether the regulations related to architecture during the Qajar era until the constitution were involved in increasing the lifespan and quality of the relics, or did they take steps to reduce it? This study has been carried out in the context of a part of history, from the time of the rule of the Qajar kings to the emergence of constitutionalism. In this era, with the emergence of the first forms of urban organization, regulations play a more prominent role than in the past. In this article, the data collected and analyzed systematically during the research process have been used. Based on this method, first open coding is done up to the stage of theoretical saturation, and then classification and analysis of the codes is done up to the stage of selective codes. The purpose of compiling this article is to first read the documents belonging to the mentioned period and extract the existing regulations at that time and then measure its effect on increasing or decreasing the useful life of architectural relics. Therefore, firstly, the regulations related to architectural constructions or urban spaces from the Qajar era to the Constitution have been summarized and then the

1. Corresponding author: sima.khaleghian@yahoo.com

Localizing security standards using international ISO standards in Isfahan ecotourism

Zahrasadat Esmaelian*

Assistant Professor, Geography and urban planning, Higher Education Institute of ACECR, Isfahan branch, Isfahan, Iran

Abstract

Insecurity, potential threats, and lack of sense of security lead to dissatisfaction and lack of confidence among citizens, especially tourists. Therefore, by utilizing the international security standard ISO and its localization, it is possible to provide services and create sustainable security. The aim of this study is to localize security standards and make them compatible with international security standards in ecotourism. The approach of this research is a mixed (qualitative-quantitative) approach, and document exploration techniques and interviews (in the form of the Delphi method) were used to collect data. Also, exploratory factor analysis was used to screen items and select the main items. The results of this study show that “maintaining and strengthening security and safety” has the highest rank. Also, among the independent variables, the construct “potential security and safety risks in tourism” is the most important. Another finding of this study is that the construct of “feeling of security” has the greatest impact on the goal construct (security), meaning that security is meaningful when the tourist feels it. Finally, in the final neural network model, it was determined that the three constructs of “rules regarding security and safety”, “potential safety and security risks in tourism” and “tourism in a standard location” have an impact on the construct of “security”.

Keywords: Localization, International security standard, Ecotourism, Isfahan

Citation:

Esmaelian, Z. (2024). Localizing security standards using international ISO standards in Isfahan ecotourism. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 8(30), 63-81. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036464.1073>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036464.1073>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_715441.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions

of the Creative Commons Attribution 4.0 International

(CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

1. Corresponding Author: z_esmaelian@yahoo.com

Citation:

Ataee, M., Sharifi Renani, H., Ghobadi, S. (2024). The Effect of Smart Tourism Sustainable Development on The Economic Growth in Selected Tourist Destinations. *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 8(30),4962 <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036828.1079>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2036828.1079>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_717835.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

The Effect of Smart Tourism Sustainable Development on The Economic Growth in Selected Tourist Destinations

Mohadeseh Ataee

Ph.D student in Economics, Department of Economics, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Hosein Sharifi Renani *

Associate Professor of Economics, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran (Corresponding Author)

Sara Ghobadi

Assistant Professor of Economics, Isfahan (Khorasgan) Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran.

Abstract

Given the role of smart tourism development in ensuring the sustainability of destinations and improving tourist experiences, as well as the importance of changing policymakers' perspectives on tourism development and its infrastructure, it is essential to examine the position of sustainable tourism development alongside smart technologies and its significance for the economic growth of tourism destinations. Therefore, this study aimed to design an econometric model to investigate the impact of sustainable smart tourism development on economic growth and to estimate it for selected destinations. To facilitate a comparison of these destinations, two categories of tourism destinations in East and West Asia were selected. According to the results, sustainable smart tourism development led to improved economic growth in the studied destinations, and an increase in the variables driving the enhancement of the tourism industry's added value also contributed to economic growth in these destinations. In this estimation, the effect of increased environmental pollution indices showed a reduction in economic growth. Additionally, the Dummy variable introduced to compare the two categories of selected tourism destinations was found to be significant, indicating that the leadership of East Asian countries in planning for sustainable smart tourism development has positively influenced their models and economic growth.

Keywords: Economic Growth, Sustainable Development, Tourist Industry, Tourist Destinations, TTI index

*. Corresponding Author: sharifi55r@yahoo.com

effective factors in the physical, social and economic fields and finally providing an appropriate solution.

Keywords: Empowerment, Historical contexts, Earthquake Crisis management, Kashan historical context.

Citation:

Anisi, A., & Zaghian, M A. (2024). Earthquake crisis management planning in historical contexts with the approach of empowerment and identification of factors affecting it (Case study: Kashan historical context). *Journal of Urban Studies on Space and Place*, 8(30), 31-48. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037369.1077>.

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037369.1077>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_717660.html?lang=en

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.
This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

Earthquake crisis management planning in historical contexts with the approach of empowerment and identification of factors affecting it (Case study: Kashan historical context)

Alireza Anisi*

Associate Professor, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran

Mohammad ali Zaghian

Master of Architecture, Faculty of Architecture and Art, Kashan University, Kashan, Iran

Abstract

Due to the high vulnerability of historical tissues during an earthquake and reviewing the experiences of previous earthquakes, identifying the factors affecting the empowerment of this type of tissue against earthquakes is one of the important topics in the crisis management process. Its realization based on the principles of pre-accident empowerment can prevent the occurrence or spread of secondary crises. In historical contexts, due to the long life of buildings and the lack of necessary measures for proper strengthening, the occurrence of earthquakes will cause significant damage and the rate of severe losses and widespread homelessness of their residents. To this end, it is necessary to focus more on these types of areas, Investigate the fact that it has a very important role in preparing the community and preventing disaster in various dimensions, as well as in the process of community rehabilitation and reconstruction of the affected area. The method of this qualitative research is based on description and test with AHP analysis. In this research, the historical context of Kashan as one of the important centers of earthquakes has been discussed. In several stages, step by step and interconnected, the what, why and how of the subject is examined in different sections. Then, in order to collect criteria from the interview method; To determine the target population and correct sampling, multi-criteria decision-making method and AHP hierarchical analysis process and finally an expert questionnaire for pairwise comparison were used. The results show that prior to the occurrence of earthquakes in historical contexts, according to the prevailing conditions in these areas, with proper planning, an appropriate response to the critical conditions can be predicted. In this regard, it is necessary to provide the principles and approaches of empowerment in the crisis management program in historical contexts by identifying, then analyzing and evaluating the

*. Corresponding Author: anisi61@yahoo.co.uk

environment. The results have shown that sustainable buildings have direct effects on the components of a sustainable city. These buildings are very effective in reducing pollution, producing clean energy and improving the urban landscape.

Keywords: Urban Planning, Sustainable building, System dynamics method, Energy sustainability, Qaenat city

Citation:

Amini, M., Davari, S E., Rezaei Arefi, M & Moulai Qalichi, M.(2024). Evaluating the effects of urban planning dimensions on sustainable buildings using the system dynamics method (case study: Qaenat city). *Journal of Urban Studies on Space*, 8(30), 5-29. <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037448.1078>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jspr.2024.2037448.1078>

URL: https://jspr.jdisf.ac.ir/article_717921.html

Copyrights:

©2023 by the authors. Published by Journal of Urban Studies on Space and Place.

This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)).

Evaluating the effects of urban planning dimensions on sustainable buildings using the system dynamics method (Case study: Qaenat city)

Marziah Amini*

PhD in Geography and Urban Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Seyedeh Elham Davari

PhD in Geography and Urban Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran

Mohsen Rezaei arefi

Assistant professor, Department of Geography Education, Farhangian University, Tehran, Iran

Mohammad Moulai Qalichi

Assistant professor of Geography and urban planning, Institute for Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran

Abstract

The use of fossil fuels as the main source of energy and the resulting environmental concerns are the most challenging issues of the 21st century. In the meantime, buildings consume about 40% of the total energy produced worldwide. In most cities of Iran, especially in desert areas with rich architecture, such as Qaenat city, unstable forms of newly built structures have caused serious damage to the stable appearance of these cities.

In this research, the role of the factors affecting urban planning based on sustainable buildings in the Qaenat city has been investigated using the dynamic system method in order to identify the factors affecting sustainable urban development and the type of their impact on each of them. In this regard, after studying the background of the research and extracting some components of the model, from interviews with 17 active members of architecture companies and university professors in the fields of architecture and renewable energy production, to investigate the role of factors affecting urban planning. Then these identified factors were analyzed using a quantitative method and using a dynamic system. The modeling method used in this research includes four stages, which are: qualitative modeling, quantitative modeling, model testing, and testing. In this research, Vensim PLE 7.3.5 software is used to simulate the dynamic model. The findings indicate that urban planning factors in the city are divided into five categories, including transportation, social, cultural, economic and energy sustainability and urban

*. Corresponding Author: amini7380@gmail.com

Index of articles

Evaluating the effects of urban planning dimensions on sustainable buildings using the system dynamics method (Case study: Qaenat city) 5

Marziah Amini, Seyedeh Elham Davari, Mohsen Rezaei arefi, Mohammad Moulai Qalichie

Earthquake crisis management planning in historical contexts with the approach of empowerment and identification of factors affecting it (Case study: Kashan historical context) 31

Alireza Anisi, Mohammad ali Zaghian

The Effect of Smart Tourism Sustainable Development on The Economic Growth in Selected Tourist Destinations 49

Mohadeseh Ataee, Hosein Sharifi Renani, Sara Ghebadi

Localizing security standards using international ISO standards in Isfahan ecotourism 63

Zahrasadat Esmaelian

Laws and regulations affecting the durability of buildings and urban spaces of the Qajar era from the beginning to constitutionalism 83

Sima Khaleghian, Shima Ghandehari, Mahdi Saedvandi

Multidimensional evaluation of Iran's tourism destinations (Casestudy: Selected tourism cities) 99

Zahed Shafici

Journal of Urban Studies on Space and Place

Vol.8, No 30, Spring 2024 | <https://jspr.jdisf.ac.ir>

Concessionaire: Academic Center for Education Culture and Research

Director responsible: Mehdi Zhianpour

Chief editor: Mohamad Masoud

Specialized secretary: Ehsan Ranjbar

Editorial board:

Nematullah Akbari, Hamed Bakhshi, Frozandeh Jafarzadehpour, Ali Hassani, Zahed Shafiei, Nematullah Fazeli, Iraj Ghasemi, Mahmoud Ghalehnoee, Mohammad Masoud, Mehdi Montazeri, Hojjah, Morteza Mirgholami

Manager: Elham Ghasemi

Executive Manager: Khatereh Amiri

Managing Editor: Reyhaneh Sajadi

Persian editor: Aida Ghavidel

English editor: Zahra Sadat Esmaeliani

Cover designer: Erfan Gholami

Sketch on the cover: Ziba Azar

Layout: Jafare Khoddady

Dedicated site: www.jspr.ac.ir

Email: jsprjdisf@gmail.com / jspr.es@acecr.ac.ir

Licenses: 78539 of the Ministry of Culture and Islamic Guidance

ISSN: 3060-6985

ISSN: 3060-7094

Quarterly articles will be displayed in the following databases:

www.noormags.com

www.magiran.com

www.Civilica.com

www.ensani.ir

Journal of Urban Studies on Space and Place

Volume 8, No30, Spring2024

- Evaluating the effects of urban planning dimensions on sustainable buildings using the system dynamics method (Case study: Qaenat city)
- Earthquake crisis management planning in historical contexts with the approach of empowerment and identification of factors affecting it (Case study: Kashan historical context)
- The effect of smart tourism sustainable development on the economic growth in selected tourist destinations
- Localizing security standards using international ISO standards in Isfahan ecotourism
- Laws and regulations affecting the durability of buildings and urban spaces of the Qajar era from the beginning to constitutionalism
- Multidimensional evaluation of Iran's tourism destinations (Case study: selected tourism cities)

Print ISSN: 3060-6985
Online ISSN: 3060-7094